

PANEL

“2000’li Yıllarda

Ulusal Enerji Politikaları”

PANEL (I. OTURUM)

24 Kasım 1999

Başkan - Hüseyin YEŞİL

BAŞKAN - Sayın katılımcılar, değerli meslektaşlarım; Türk Mühendis Mimar Odaları Birliği'nin iki yılda bir düzenlediği Türkiye II. Enerji Sempozyumu'na hoş geldiniz.

Bu sempozyumun iki gündür süren beş oturumunda çeşitli bildiriyle Türkiye'nin enerji politikalarını, enerji sorunu tartışmaya çalıştık ve son derece de önemli, yararlı tartışmalar ve sunumlar yapıldı. Bu son oturumda da ulusal enerji politikasını tartışacağız. Bu panele enerji sektörüyle ilgili farklı kesimlerden görüşlerin aktarılması için elimizden gelen çabayı göstermeye çalıştık ve bir derece de başarılı olabildik. Dolayısıyla burada özel sektör temsilcileri artı kamu temsilcileri, yani devletin temsilcileri artı meslek odası ve sendikaların temsilcileri sizlere bu konudaki görüşlerini aktaracaklar.

Paneli iki etapta yapacağız. İlk etapta panelistler 20'şer dakika görüşlerini bildirecekler. Ondandan sonra bir 10'ar dakika tekrar panelistlerin birbirlerinin görüşlerine ilişkin eklemeleri ya da cevapları olacak, onları dinleyeceğiz. Daha sonra da salonla, hem katılım hem de soru anlamında zamanımızın elverdiği ölçüde karşılıklı tartışacağız.

Söz sıramızı şöyle yapacağız. Birincisi, bu ülkedeki enerji politikalarını yürüten Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın temsilcisine söz vereceğiz. Daha sonra Enerji-Yapı Yol Sen temsilcisi görüşlerini aktaracak. Ondandan sonra TÜSİAD adına Oktay Varlıer görüşlerini aktaracak. Daha sonra KİGEM ve ondan sonra da Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi adına Hüseyin Arabul ve en son Elektrik Mühendisleri Odası Genel Başkanı Ali Yiğit görüşlerini sunacak.

İlk sözü Sayın Haldun Danışman'a vermeden önce kısa bir özgeçmişini okumak istiyorum.

1976 yılı ODTÜ Elektrik Bölümü mezunu. 78-79 Laungwull Üniversitesi Teknoloji yüksek lisansı yapmış; TEK Nükleer Santral Dairesi ve Türkiye Atom Enerjisi Kurumu Nükleer Güvenlik Dairesi Başkanlığı, Türkiye Devlet Demiryolları Daire Başkanı, DPT

Yabancı Sermaye, Hazine ve Dış Ticaret Genel Müdürlüğü Yardımcılığı, 92-96'da Roma Ekonomi ve Ticaret Müşavirliği. 97 Ağustosundan beri de Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı. Evli ve bir çocuk babası.

Buyurun Sayın Haldun Danışman.

HALDUN DANIŞMAN (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı) - Her şeyden önce Bakanlığımızın enerji politikaları neler? Tabii ki yeterli, güvenilir, ekonomik, temiz yani çevreyi kirletmeyen, zamanında ve kaliteli enerjinin temin edilmesi ve tüketiciye sunulması esas hedeflerimiz.

Türkiye'de enerji talebi diğer ülkelerle mukayese edildiği zaman oldukça hızla artmakta. Birincil enerji üretimimize baktığımız zaman Türkiye'de 1998 yılı itibariyle bu 28.8 milyon ton petrol eşdeğere, 2010 yılında 53 milyon ton petrol eşdeğerine, 2020'de 79 milyon ton petrol eşdeğer seviyesine ulaşacak. Buna mukabil Türkiye'deki tüketim tahminlerine baktığımız zaman 98 yılındaki rakam, bu fiili değer 74.2 milyon ton petrol eşdeğere, 2010'da 179, 2020'de 319 milyon ton petrol eşdeğere ulaşması bekleniyor.

Burada tabii dikkati çeken şu; birincisi, enerji tüketimindeki ortalama artış 2020 yılına kadar yüzde 6.7, bu oldukça yüksek bir talep artışı. İkinci dikkati çeken nokta, bu birincil enerji talebinin ülke kaynaklarından karşılanma oranı. 1998 yılında yüzde 35'i ülke kaynaklarından karşılanıyor, yüzde 65'i ithal ediliyor. Bu oranın 2010 yılında yüzde 29 yerli, yüzde 71 ithal olarak değişeceği bekleniyor. 2020 yılında ise yüzde 25 yerli, yüzde 75 ithal. Tabii bu şunu gösteriyor, Türkiye enerji kaynakları açısından zengin bir ülke değil, dışa bağımlı ve yıllar itibariyle tüketimine paralel olarak dışa bağımlılığı da artacak.

Bu, iki tane önemli noktayı gündeme getiriyor. Bir tanesi kaynak çeşitliliği, bir tanesi kaynak güvenilirliği. Türkiye bu nedenle hem kaynaklarını çeşitlendirmek hem de kaynak güvenilirliğini sağlamak mecburiyetinde. Burada yapması gereken ithal ettiği enerji için ülke çeşitlendirmesi yapmak. Mesela gaz boru hatları konuşuluyorsa, burada boru hatlarının güzergahında farklı güzergahlar seçilmesi veya ülke çeşitlendirilmesi gibi kaynak güvenilirliğini artırıcı tedbirler almak mecburiyetinde. Bu nedenle de çeşitli çalışmalar var, mesela şu anda bildiğiniz gibi Rusya'dan gaz ithal ediyoruz. Türkmenistan'dan Hazar geçişli bir boru hattıyla gaz alımı projesi var. Mısır'dan bir gaz alımı projesi var. İleride ambargo kalktığı zaman Irak'tan gaz alımı söz konusu. İran'dan bir hat geliyor. Dolayısıyla burada kaynak çeşitliliği ve ülke çeşitlendirilmesiyle ilgili çalışmalar yapıldığına bu bir örnek.

Türkiye'deki petrol ve gaz talebine ve buradaki artışa bakacak olursak, petrolde 98 yılı itibariyle 29 milyon ton petrol kullanılmış, bu rakamın 2010 yılında 49, 2020 yılında 74 milyon tona ulaşacağı bekleniyor. Gazda ise artış oranı daha hızlı. 98 yılında 10 milyar metreküpken, bunun 2010 yılında 53.5-54, 2020 yılında da 78 milyar metreküpe ulaşacağı bekleniyor. Gazın en büyük tüketicisi elektrik santralleri, tabii bunun dışında ısıtmada, sanayide kullanılıyor.

Burada daha çok elektrikle ilgili konu üzerinde durulacak diye konuşmamı daha çok elektrik ağırlıklı hazırladım. Elektrik enerjisinde durum ne? Bugünkü duruma bakacak olursak Türkiye'de 98 rakamlarıyla hidroelektrik kurulu güç 10 300 megawatt, termik kurulu güç 13 bin megawatt, toplam kurulu güç 23 300 megawatt. 99 sonu itibariyle bu rakamın 26 200 megawatt'a ulaşacağını biliyoruz. 98 yılındaki toplam enerji üretimi 111 milyar kilowattsaat, 3 milyar kilowattsaatlik ithalat var, toplam tüketim 114 milyar kilowattsaat. 99 yılı için bunun 117 milyar kilowattsaat olacağı bekleniyor. Tabii 99 yılı için daha önceki talep tahminimiz daha yüksekti fakat yılın ilk yarısındaki ekonomik kriz ve daha sonra deprem nedeniyle bu talep artışında önce ciddi bir düşme, sonra yeniden bir toparlanma oldu. Yıl sonu itibariyle bunun 117 milyar kilowattsate ulaşacağını tahmin ediyoruz. Kişi başına elektrik tüketimi 1800 kilowattsaat, bu dünya ortalamasına göre, OECD rakamlarına göre çok düşük bir rakam. Tabii bu kişi başına tüketim yıllar itibariyle artacak. Bizim talep tahminlerimize ve buna dayalı olarak yapılan kapasite artışı çalışmalarına göre 2020'de fert başına tüketimin yaklaşık 6600 kilowatt saat civarında olacağı tahmin ediliyor.

Elektrik tüketimindeki talebe baktığımız zaman 1970-1998 yılları arasındaki elektrik talep artışı ortalama yüzde 9.6, 2000-2020 yılları arasındaki elektrik talep artışının ortalama 7.6 olacağı tahmin ediliyor. Bu elektrikteki talep artışı daha önce belirttiğimiz enerji tüketimindeki talep artışından daha da yüksek. Türkiye'deki elektrik üretimiyle ilgili kaynak potansiyeline bakacak olursak, Türkiye'deki linyitten elde edilebilecek elektrik miktarı yılda 105 milyar kilowattsaat, taşkömüründen 16, hidroelektriklerden 123; toplam 244, 245 milyar kilowattsaatlik bir potansiyel var. Bunun dışında daha önceleri dikkate alınmayan, bir de rüzgar potansiyeli var fakat son zamanlarda biliyorsunuz rüzgar potansiyelini değerlendirmeye çalışıyoruz, diğer santrallara göre tarifeleri daha yüksek olmasına rağmen rüzgar santrallerini bir manada teşvik ediyoruz. Onunla ilgili rakamları da vereceğim ama rüzgarla ilgili potansiyelin henüz net bir rakamı yok, yani bu konuda tartışmalı çeşitli rakamlar var fakat bir rüzgar potansiyeli olduğu ve bunun da değerlendirilmesi gerektiği belli ve bu konuda çalışılıyor.

Uzun vadede elektrik talebine baktığımız zaman 98'de 114 milyar kilowattsaat olan elektrik tüketiminin 2010'da 290, 2020'de de 550 milyar kilowattsaat civarında olacağı tahmin ediliyor ve tabii bu çalışma Bakanlıkça yapılıyor, Bakanlığın yaptığı bu çalışma için bir bilgisayar programı kullanılıyor ve çeşitli kurum kuruluşlardan da data alınıyor, yani DPT'den, Devlet İstatistik Enstitüsü'nden, Devlet Meteoroloji İşleri'nden, Tarım Bakanlığı'ndan, Sanayi Bakanlığı'ndan, Ulaştırma Bakanlığı'ndan, Karayolları'ndan ve tabii Bakanlık içindeki TEAŞ, TEDAŞ'dan alınan birtakım datalarla bu çalışmalar yapılıyor. TEAŞ'ın yaptığı çalışma sonucunda bu talebi karşılayabilmek için gerekli olan kapasitenin ne olduğuna baktığımızda 98 itibariyle yahut 99 itibariyle 26 bin megawatt civarındaki kapasitenin 2010'da 65 bin, 2020'de 110 bin megawatt civarında bir rakama ulaşması gerektiği ortaya çıkıyor. Bu tabii oldukça büyük bir yatırım gerektiriyor ve çok büyük ölçüde, yaklaşık 4.5 milyar dolar civarında yıllık bir yatırıma ihtiyaç gösteriyor.

Kapasite gelişimine bakacak olursak, daha önce bahsettik, yakıt çeşitlendirmesi önemli. Bunun için şu anda kömür santrallerimiz, hidrolik santrallerimiz var, doğalgaz santralleri hem elektrik maliyetleri hem çevreye olan az etkileri nedeniyle hızla artacak plana göre. Bunun dışında henüz olmayan, ithal kömüre dayalı santrallerin kurulması söz konusu. Planda nükleer santraller görülüyor ve demin bahsettiğim yenilenebilirler içerisinde hidrolik potansiyelin yanında rüzgar potansiyelinin değerlendirilmesi söz konusu olacak.

Tabii bu arada bu ihtiyaç olan kapasiteyle ilgili hem kamu yatırımları hem de özel sektör yatırımları var. Kamu yatırımları TEAŞ ve DSİ tarafından yapılıyor. Özel sektör yatırımları da bildiğiniz gibi çeşitli modellerle yapılmakta, bunlardan bir tanesi yap-işlet-devret modeli, bir tanesi yap-işlet modeli, gene özel sektörün yaptığı otoprodüktörler var ve bir de mevcut santrallerin ve mevcut dağıtım sistemlerinin özel sektöre devri söz konusu. Bu konuda da çalışmalar devam ediyor. TEAŞ yatırımlarına baktığımız zaman şu anda inşaat halinde 1880, 1900 megawatt, planlanmış 4850 megawatt, yaklaşık 6750 megawatt'lık bir yatırım söz konusu. DSİ yatırımlarında da bu rakam 9980, 10 bin megawatt civarında, bunun 2600 küsuru inşa halinde, 7300 küsuru da plan safhasında.

Yap-işlet-devret olarak yapılmış olan santraller 1600 megawatt, inşa halinde 900 megawatt, bunun dışında çeşitli safhalarda değerlendirilen oldukça çok sayıda proje var. Yap-işlet modeliyle yapılacak olan, ilk grupta yapılacak olan 5800 megawatt'lık dört tane gaz santrali, bir tane de ithal kömüre dayalı santral var. Otoprodüktörler olarak şu anda işletmede olan yaklaşık 1800 megawatt ve çeşitli safhalarda diğer otoprodüktörlerle beraber toplam 5600, 5700 megawatt'lık bir otoprodüktör kapasitesi söz konusu.

Bunlardan bahsettikten sonra, bu sektörde neler yapılıyor? Bildiğiniz gibi elektrik sektöründe ve gaz sektöründe yeniden yapılandırma çalışmaları var. Bu çalışmalar sonucunda hem elektrik sektöründe hem gaz sektöründe üretimin, iletimin, dağıtımın birbirinden ayrılması söz konusu. Bildiğiniz gibi elektrikte zaten bu üretimle iletim bir arada ve dağıtım bundan ayrı bir şekilde. Daha önce bu fonksiyonlar ikiye ayrılmıştı, şimdi bunun üretim, iletim ve dağıtım olarak ayrılması söz konusu. Gaz sektöründe monopol var, orada da bu üretim veyahut ithalat, iletim ve dağıtım fonksiyonlarının birbirinden ayrılması söz konusu. Bu konuda elektrik sektöründe bir Elektrik Piyasası Kanunu çalışması var, bunu bir uluslararası müşavirle beraber yapıyoruz. Bu çalışmanın taslağı aşağı yukarı hazırlanmış durumda. Buna göre daha önce bahsettiğim gibi üretim tamamen ayrılıyor ve burada özel sektörün işlettiği projeler, bir de şu anda TEAŞ'ın elinde olan ve zaman içerisinde özel sektöre devredilecek santraller üretimde görülüyor. İletimin kamunun elinde kalması planlandı. Dağıtımda da bildiğiniz gibi dört bölge zaten özel sektör tarafından işletiliyor şu anda ve diğer dağıtım bölgelerinin de özel sektöre devredilmesi söz konusu. Bunun dışında planlanan bir denetleyici kurumun oluşturulması ve bu denetleyici, bağımsız denetleyici kurumun sektördeki faaliyetleri kontrol etmesi, denetlemesi, gerekli düzenlemeleri yapması, mevcut enerji fonunun yeniden yapılandırılması söz konusu ve gene son yapılan çalışmalarda özel sektörden elektriğin alınması ve bu elektriğin satılmasıyla ilgili bölümün de ayrıca bir merkezi alıcı, merkezi satıcı olarak yapılandırılması düşünülüyor.

Bu arada şunu da söylemek lazım. Bu kadar büyük talebin olduğu, talep artışının olduğu bir ülkede ve bu kadar çok yatırımın söz konusu olduğu bir ülkede enerji tasarrufu fevkalade önemli, bu konuda çeşitli çalışmalar yapılıyor ve Elektrik Etüt'ün yaptığı çalışmalarda buldukları rakama göre yıllık 3 milyar dolar civarında bir tasarruf edebilme potansiyeli var. En son yapılan TSE-825, bu doğrudan ısı yalıtımıyla ilgili bir standart, binalarda enerji tasarrufunu sağlayacak bir standart, bununla ciddi ölçüde enerji tasarrufuna katkıda bulunulacağı tahmin ediliyor ve daha önce de söylediğim gibi elektrik üretiminde yenilenebilir kaynakların değerlendirilmesi konusunda da ciddi çalışmalar var. Mevcut termik santrallerin çevreyi kirletmemesi veyahut daha az kirletmesi için baca gazı arıtma sistemleri tesis ediliyor ve temiz kömür teknolojilerinin kullanılması gündemde. Bu ilk olarak Çan'daki yeni kurulacak santralde kullanılacak bir teknoloji olacak.

BAŞKAN - Şimdi de yürütülen enerji politikaları çerçevesinde çalışanların temsilcilerinden olan Enerji-Yapı Yol Sen temsilcisi İbrahim Saral'a söz vereceğim. Söz vermeden önce bir kısa özgeçmişini okuyacağım.

1965 Artvin doğumlu. 1989 Dokuz Eylül Üniversitesi Elektrik Elektronik Mühendisliği mezunu. 89'da TEK'te işe başladı, 1998'de Enerji-Yapı Yol Sen Genel Merkez Yönetim Kurulu Üyesi. Sayın Saral bu yürütülen politikalar çerçevesinde çalışanlar açısından sorun nedir? Bu politikaların neresinde bulunuyorsunuz?

Buyurun.

İBRAHİM SARAL (Enerji-Yapı Yol Sen Temsilcisi) - Çalışanlar bu politikaların elbette hiçbir yerinde bulunmuyor. Genellikle çalışanlar bu sürecin oldukça dışında tutulmuş durumda, yalnızca çalışanlar değil aslında, kamuoyu bu sürecin oldukça dışında tutulmuş durumda. Kimse çok fazlasıyla bir bilgiye ulaşma şansına sahip değil. Bilgiye ulaşma şansına sahip olmaması bir yana bilgiden giderek de uzaklaştırılan bir politika izlenmekte.

7. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde, daha sonra da Enerji Şurası'ndaki alt komisyonlarda yoğunluklu olarak bahsedilen, şimdi de Enerji Bakanlığı'ndaki temsilcinin belirttiği gibi 2020 yılında Türkiye'de çağdaş veya gelişmiş ülkelerin seviyesinde enerji tüketimini önümüze koyuyoruz, yani kişi başına 6 bin kilowattsaatlik elektrik enerjisi tüketilmelidir hedefi ile yola çıkıyoruz.

Sıradan insanlar için çok fazlasıyla bir şey anlam ifade etmiyor, bu belki gelişmişliği veya gelişebileceğimizi ifade ediyor. Türkiye bir enerji tercihi yapmış veya Türkiye bir sanayileşme tercihi yapmış ama bu sanayileşme tercihi dünyanın tamamen tersinde olan bir tercih. Dünyada enerji tüketimi azaltılmaya çalışılıyor. Dünyada enerji yoğunluğu azaltılmaya çalışılıyor. Dünyada bilişim teknolojileri ve bilgi toplumuna ulaşmak için çabalar harcanıyor. Biz dünyanın terk ettiği alanları doldurmak için çaba harcıyoruz. Bizim insanımız bunu bilmiyor, bu yönde bir bilgilendirme yapılmıyor. Çalışanlar zaten tamamen sürecin dışında, öylesine dışında ki bireysel bir yabancılaşmaya tabi tutuluyor. Bir gün yaptığı işi ertesi gün elinden alıyorlar, bir taşeron firmaya veriyorlar. Devlet Su İşleri Teşkilatı onlarca baraj yaparak kendi güvenilirliğini kanıtlamış olmasına rağmen baraj inşaatlarından uzaklaştırıldı, denetleme işlevi bile verilmiyor artık oradaki mühendislere. 70'li yılların sonlarından başlayıp 80'li yılların sonlarına uzanan dönemde onlarca santral yaptı veya yapımına katıldı. O santralleri yapan birikim bir anda yok edildi. Bütün taşra teşkilatı ortadan kaldırıldı. Bir sürü iletim tesisi yapılıyordu, şimdi birileri yapıyor o iletim tesislerini, diğerleri izliyor. Çoğu eleman kendi bulunduğu atölyede kağıt oynuyor, belki bir gün bir televizyon kuruluşu gidecek orada onları gösterecek ve kamunun ne kadar kötü yönetildiğini veya kamuda nelerin yapıldığını anlatmaya çalışacak. İnsanlar izleyecek, kabullenecek. Müthiş bir tersine bilgi akışı süreci var.

Enerji Bakanlığı iki gün sonra Karkamış Hidroelektrik Santrali'ni teslim alacak ve biraz sonra da devreye alınacak net olarak. Karkamış Hidroelektrik Santrali'ne eleman alınmadı. Enerji Bakanlığı orayı taşeron bir firmaya hizmet alımı koşuluyla verecek. Kamu görevi yapılan bir yerde enerji sektörü bir imtiyaz sözleşmesi yapılmadan bir yere teslim edilemez, bir santral kimseye teslim edilemez, böylesine bir şey yok. Yalnızca işçiliğini satın alıyorum diye kamu görevi yapılacak bir şey olmayan bir statüde elemanlar konulacak. Yasa çiğneme var burada ve bir politika, enerji krizi var. 4. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda 1999 yılında 210 bin gigawattsaat enerji tüketeceğimiz yazılıyordu. 1999 yılında 114'ten 117'ye çıktık, Enerji Bakanlığı'ndaki arkadaşın deyimiyle topladı. Hayır depremin etkisiyle çıktı o, orada insanlar soğuktan elektrikle ısınıyorlar, başka ısınma kaynakları olmadığı için öyle yükseldi oralarda. Yoksa yükselme şansı yoktu ki, yani rakamlara baktığınızda 99'da 117 çıkacak, 98'de 114, 97'de 111, 96'da 104, bütün yükseliş hızı bu yani, en büyük yükseliş de 104'ten 111'e çıkışı. 3 yıldır Türkiye'de sanayinin gelişimi diye bir şey yok ki. Türkiye'de sanayi gelişse de yoğunlaşsa da enerji yoğunluğu var mı?

Düşünün, bundan 5 yıl önce bir elektrik motoru yüzde 80 verimlilikle çalışırdı, şimdi yüzde 98 verimlilikle çalışan teknolojiler geliştirildi. Biz hangi sanayiye satın alacağız? Bir Hindistan, genel hatlarıyla baktığımızda yazılım ihracı yapıyor, Türkiye'de o potansiyel olmasına rağmen tercihi bambaşka bir yolda. Enerji Bakanlığı veya TEK 1981 yılında hazırladığı enerji projeksiyonlarının yarısında bile değil. Bize diyorlar ki, "Ama 2020 yılında şu kadar enerjiye ihtiyacımız olacak, 2010 yılında şu olacak". Pazartesi günü bence çok talihsiz bir konuşma yaptı Sayın Cumhurbaşkanımız, elektrik kesintisinden bahsetti, köşkte 6 kere elektrik kesilmiş. Dehşete kapıldım, demek ki köşkün elektrik mühendisleri iyi bir bakım yapamıyor. Biliyorsunuz o köşkte jeneratör olması lazım, eğer jeneratör yoksa daha da kötü. Elektrik mühendisleri neden bakım yapamıyordur? Kamunun daraltılmasından kaynaklıdır diye düşündüm.

Genel süreçte, şu andan çok daha farklı bir sürecin gelişebilmesi için önümüzdeki dönemde Türkiye'de çalışanların söz sahibi olması gerektiğini düşünüyorum. Çalışanlar enerji politikalarının belirlenmesine katkıda bulunacakları gibi genel politikaların belirlenmesine de katkıda bulunmalılar. Şu andaki kriz tam anlamıyla enerji krizi veya onun benzeri sözcüklerle ifade edilecek bir kriz değildir, şu andaki kriz politik bir krizdir. Türkiye Cumhuriyeti'nin mecalini bir tarafa akıtmaya doğru zorlanan bir krizdir. Ben tekrar tekrar rakamlar vermeyeceğim, zaten bir sağrlar diyalogunda yaşıyoruz genel olarak. Öylesine bir sağrlar diyalogu ki, 3 yıldır, 4 yıldır, 5 yıldır bu ülkedeki akademisyenler,

odalar, sendikalar bir şeyleri ifade ediyor, başka birileri de başka bir şeyleri ifade ediyor. Hiç kimse birbirini dinlemiyor, biz dinlemek zorunda kaldığımız için dinliyoruz aslında. Niye dinliyoruz? Nerede yanlışlar yaptıklarımızı dinliyoruz ve o yanlışları habire düzeltmeye çalışıyoruz, anlatmaya çalışıyoruz ama yanlışları düzeltmek diye bir niyet yok. Bir demokrasibilik oyunu içerisinde birilerinin bir şeyler söylediğine "Bak onlara da görüş sorduk" yaklaşımı içerisinde süren bir süreç aslında genel hatlarıyla.

2020 yılında kişi başına 6 bin kilowattlık bir enerji tüketimi, aslında 2000'li yıllarda önümüze çıkacak başka bir problemin gözardı edildiğinin de göstergesidir. Net olarak karbondioksit, karbonmonoksit, sülfür gazlarının limitleri aşılanacak, bunlara sınırlamalar konulacak. Çevre politikaları çok daha güçlenecek ve globalleşecek. Türkiye o limitlere takılacak, o enerji potansiyelini yakalasa bile üretmeyecek, üretme şansı olmayacak.

Bunun dışında halk genel hatlarıyla bu sürecin içerisine katılmak zorunda. Sermaye Piyasası Kanunu'nun ilk taslağını görmüştüm, ikinci taslağına dün şöyle bir bakmak durumunda kaldım. İlk taslağı zaten dehşetti, yani bir kurul üyesi cumhurbaşkanı tarafından atanıyor, cumhurbaşkanı maaşını belirliyor, ondan sonra ancak Meclis'in üçte ikisiyle görevden alınabiliyor, Anayasa değişikliği gibi bir şey. İkinci taslak birazcık daha düzeltilmiş. Zaten Enerji Bakanlığı'nın birçok eleştirileri vardı ilk taslakta ve o eleştiriler aslında şeffaf bir ortamda tartışılacak çok daha net olarak gözükebilecek şeyler. Yap-işlet neredeyse benim dilimle eleştiriyor. Yap-işlet-devreti neredeyse benim dilimle eleştiriyor. Sıkıntıları az çok onlar da biliyor ama politikayı belirleyen aslında Enerji Bakanlığı'nın kendisi değil ki. Bu sempozyum süresince birçok konuşmalarda değinildi, ben tekrarlamayacağım ama kısaca bahsedeceğim, bu politikaların hepsi dışsaldır. Yalnızca enerji sektöründeki bir dışsallık değildir, yapı, altyapı alanının kamudan alınıp ticarileştirilmesi sürecidir. Neden ticarileştiriliyor, çünkü sermaye kriz içerisinde. Bu krizi yeni alanlara kayarak yapıyor çünkü pazar bitti artık, yeni pazar alanı ticarileştirilebilecek bir alan, el değmemiş bir alan, yapı, altyapı alanı. Daha önce kamu sermayeye altyapı yaratırken, şimdi sermaye altyapıyı kendisi bir ticari araç olarak kullanmaya çalışıyor. Bütün sorun ve bütün kriz aslında bu. Çözüm önerisi lafı atıldı, çözüm önerisi için bir kere bilgilendirme sürecinin yoğunlaşması gerekiyor. Ben yeterli bilgiye sahip değilken ancak bilgim kadar öneri getirebiliyorum. Tek önerim var o anlamda, çalışanların, halkın bu süreçte yeterli bilgilendirilmesine sahip olması ve birilerinin buna kulak asması, dinlemesi.

BAŞKAN - Şimdi de, aslında enerji politikalarında çok etkili olduğunu bildiğimiz özel sektörün, TÜSİAD'ın temsilcisi arkadaşımıza söz vereceğim. Çünkü, gerçekten enerji

alanındaki yasaların oluşmasından tutun da bütün gelişmeye bir anlamda damgasını vuran bir kesim. Bire bir görüşlerini burada birinci ağızdan dinlemek bizim için de yararlı olacak. Ben Oktay Beye söz vermeden önce kısa bir özgeçmişini sizlere sunmak istiyorum.

1942 Ankara doğumlu. Siyasal Bilgiler Fakültesi Ekonomi Maliye mezunu 1965. ABD Wanderbild Üniversitesi ekonomi yüksek lisansı 1967, yine İngiltere Manchester Üniversitesi ekonometri yüksek lisansı 1970. SBF ekonometri doktoru, 67-78 DPT, 78-80 Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanı, 80-83 ODTÜ öğretim görevlisi, halen ALARKO Alsim Yönetim Kurulu Başkan Vekili, AVRASYA İş Konseyleri Başkan Yardımcısı, Türkmenistan İş Konseyi Başkanı, Turizm Yatırımcılar Derneği Başkan Yardımcısı, İNTES Yönetim Kurulu Üyesi, TÜSİAD Ekonomi Mali İşler Komisyonu Başkan Vekili. Evli ve 2 çocuk babası.

Buyurun Sayın Varlıel.

OKTAY VARLIEL (TÜSİAD Temsilcisi) - Ben iktisatçıyım. İktisatçılarla ilgili bir fıkrayla konuşmama başlamak istiyorum.

Adamın biri balona binmiş balonda geziyor, siste kaybolmuş. Sonra nerede olduğunu anlamaya çalışıyor, bir tepenin üzerine gelmiş, bir bakmış aşağıda adamın biri bisikletle gidiyor. Yukarıdan bağırır aşağıya, demiş ki "Kardeşim ben neredeyim". Adam yukarıya bakmış "Balonun içindesin" demiş. "Onu sormuyorum, sen neredesin" demiş, "ben de bisikletin üstündeyim" demiş adam. Yukarıdaki "Kardeşim sen iktisatçı mısın?" demiş, "evet, nereden anladın?", "söylediğin doğru da bir halta yaramıyor" demiş.

Ben doğru fakat bir işe yarayan şeyler söylemek istiyorum mümkün olursa ve de diğer iktisatçıları bu eleştiriden hariç tutuyorum, lütfen alınmasınlar.

Bir resim ortaya koymak istiyorum. Bugün Türkiye Cumhuriyeti'nin konsolide bütçesine baktığımız vakit, toplam bütçe harcamalarının yaklaşık 35-40 arası -yıllara göre değişiyor- personel ve cari harcamalara gidiyor, maaşlar, ücretler, günlük harcamalar, vesaire. Yüzde 55-60 kadarı da transfer harcamalarına gidiyor, transfer harcamaları içinde ağırlıklı olarak faizler var, emekli maaşları var, buna benzer şeyler var. Geri kalan yüzde 5 ile yüzde 7 arasındaki kısım ise yatırım harcamalarına gidiyor. Bugün, yalnız bugünkü resim değil bu, son 10-15 yıldaki resimden bahsediyorum ve giderek de yatırımlara ayrılan pay her yıl da azalmış, bugün aşağı yukarı yüzde 5'ler civarında. Devlet, kendi bütçesinden bugünkü yapısıyla yatırımlara ancak yüzde 5 ile yüzde 7 arasında bir pay ayırabiliyor mu? Devletin, elindeki toplam kamu yatırım projelerini topladığımız vakit her yıl ona ayırdığı para, yatırım proje stokunun yüzde 5'i kadar aynı zamanda.

Dolayısıyla bu projelerin ortalama bitiş süresi 12 ila 18 yıl arasında değişiyor. Yani devlet, kamu iktisadi kuruluşları ya da yatırımcı kamu kuruluşları, Devlet Su İşleri, Karayolları, vesaire ile normal olarak yatırımlarını 12 ila 15 sene arasında bitiriyor. Enerji projeleri planlama çalışmalarında ortalama 5.8 yılda biteceği öngörülürken, ortalama 12.5 yıldan aşağı bitmiyor. Bir baraja başlıyorsunuz, o baraj ve santralin DSİ'den ayrılan normal ödeneklerle yapım süresi 12 yıldan aşağı olmuyor. Dolayısıyla o baraj ya da santrali bitirdiğinizde ya teknoloji eskimiş oluyor ya barajın belli kısımları çürümeye başlamış oluyor, vesaire. Bu bir gerçek, bunu görmemiz lazım.

Burada ne denilebilir? O zaman devlet niye yatırımlara daha fazla pay ayırmıyor? Ayırsın, ne yapsın? Transfer harcamalarını kessin, faizleri kessin artı gelirlerini artırsın. Denilebilecek şey şu: devlet gelirleri nereden geliyor? Şu anda devletin gelirlerinde önemli bir miktarda bir borçlanma görüyoruz, iç borçlanma var, dış borçlanma var, bir de vergi gelirleri var. Hep şöyle bir iddia var; Türkiye'de az vergi ödeniyor. Doğrudur, Türkiye'de ödenen vergiyi nüfus başına oranladığımız vakit Türkiye pek çok ülkeye göre kişi başına düşük vergi ödeyen bir ülke ama Türkiye'de ödenen vergileri vergi ödeyenlere oranladığımız vakit, onların gelirlerine oranladığımız vakit bu vergi çok yüksek çıkıyor. Dolayısıyla devlet kimi tuttuysa vergiyi ondan almış ama vergiyi yaygınlaştırma, alınmayan kesimlerden vergi alma çabası maalesef bugüne kadar başarılı olamamış. Bunun da çok kısa sürede düzeleceğini beklemek biraz iyimserlik olur, umarım yanılıyorumdur ama çok kısa sürede bu düzelmez. O zaman devlet harcamalarında biraz daha dikkatli olunması lazım. Harcamalarındaki payları da görüyoruz, personel, cari harcamaları artı transfer harcamaları, faiz ödemeleri. Personel harcamalarını azaltmanın yolu nedir? Ya maaş arttırmayacak ya memurları, işçileri işten çıkartacak. Bunun yaratacağı toplumsal reaksiyonu düşündüğünüz vakit bunu yapması da kolay değil. Faiz harcamalarını düşürmesi mümkün değil, çünkü öyle bir sarmala girmiş ki devlet, günlük cari harcamaları aldığı borçlarla götürmeye çalışıyor. Dolayısıyla bu belli bir süreç içerisinde düzelecek bir şey.

Buradan konumuza gelince, o zaman devletin bütün bu yatırımları yapması, kısa dönemde bunu çözmesi için elindeki olanakları yeterli değil. Öte yandan da Sayın Müsteşarım az önce Türkiye'nin enerji ihtiyacını, önümüzdeki yıllarda ne kadar büyük enerji ihtiyacı olduğunu çeşitli rakamlar vererek belirtti. O zaman ne yapacağız? Yani, üretmeyecek miyiz, Türkiye enerji ihtiyacını nasıl karşılayacak? Bunun birkaç yolu var. Bunlardan bir tanesi dış borçlanma, yani devlet ya Dünya Bankası'ndan borçlanacak ya uluslararası kuruluşlardan borçlanacak. Bunun belli bir sınırı var, altyapıya belli

miktarlarda veriyor. İki; diyecek ki "Bu barajları ihaleye çıkartıyorum, gidin oraya talip olan müteahhitler kredilerini getirsin, piyasada borçlansın, ben devlet garantisi vereyim ki borçlanabilsin, bunlar yapsın" diyecek. Üçüncüsü; bazı enerji projelerini yap-işlet-devret modeliyle ihale edecek. Bir kısmını yap-işletle yapacak, bir kısmını de işletme devirleri gibi bir şeylerle yapacak. Dolayısıyla bütün bu yolların hepsinin önümüzdeki 15-20 yıldaki enerji açığını kapatmak için kullanılması gereği ortada. Bu gerçeğe gözümüzü kapatıp enerji üretiminden, enerji elde edilmesinden vazgeçmemiz mümkün değil.

Bu finansman yolları da birkaç şekilde oluyor, gazetelere de çok çıkıyor. Bunlardan bir tanesi, Hükümet ülkelerle ikili anlaşma yaptı. Son birkaç yıl içinde Enerji Bakanlığı, Amerika'yla, Avusturya'yla, Kanada'yla anlaşmalar yaptı. Bu ülkeler belli baraj ve santral yapımlarının ihalelerine kendi ülkelerinin müteahhitlerinin bulunduğu konsorsiyumlarla yapılması şartıyla talip oldular ve bunları Enerji Bakanlığı'na vermeye başladılar, belli noktalara kadar da gelindi. Bunlar önümüzde 6-7 yıl içinde devreye girecek. Bu, Türkiye'nin 26 bin megawatttan, önümüzdeki 20 yıl içinde ilave 110 bin megawatta kadar çıkması için gerekli yatırımların bugünden başlamış şeklidir ve bunların hepsi de bugünden yarına hemen gerçekleşecek yatırımlar değil. Enerji Bakanlığı pek çok sayıda ihale yaptı. Şu gerçeği unutmamamız lazım, ihale yapıldığı zaman o iş oldu demek değildir, bunun kredisinin bulunması lazım. Bazen müteahhitler bulamıyor, bazen yapımcı iyi seçilmiş olmuyor, bazen seçilen baraj yerinde birtakım sıkıntılar çıkıyor. Dolayısıyla, bu büyük paketin içinde ancak belli bir oranı gerçekleştirebiliyor. Enerji talebini hesaplarken, daha doğrusu enerji üretimini hesaplarken bütün bunları dikkate almak gerekir diye düşünüyorum.

Bu genel resmi, perspektifi verdikten sonra, enerji talebiyle ilgili, daha doğrusu enerjiyle ilgili önümüzdeki yıllardaki gelişmelerde neler olabilir, global bir bakış açısıyla birkaç şey söylemek istiyorum. Bugün dünya enerji talebinin karşılanmasında rezervler ve mevcut potansiyellere dayalı bir kaynak yetersizliği pek söz konusu değil, yani global açıdan baktığımız vakit mevcut kaynaklar dünya enerji talebini karşılamaya yeterli. Fakat, dünya ekonomisindeki bu bütünleşmenin, globalleşmenin sonucunda arama, üretim ve geliştirme çalışmaları üzerine uluslararası yatırım ve teknoloji transferleriyle enerji ticareti büyük ölçüde hızlanmıştır. Büyük bir enerji ticareti var, hem aramada hem yatırımda hem üretimde hem geliştirmede. Peki, Türkiye bu ortamı yeterince değerlendiriyor mu ona bakacağız. Buna bakmadan evvel; dünyada son 20 yılda bir sürdürülebilir kalkınma kavramı gelişti. Bu kavramın anlamı ne? Bu kavramın anlamı şu: Mevcut kaynakların ya

da geliştirilen kaynakların çevre ile uyumlu bir biçimde yüksek verimlilikle değerlendirilmesini öngörüyor bu kavram. Kaynaklar çevreyle ilgili uyumlu olacak, çevreyi bozmayacak, çevreye zarar vermeyecek, artı yüksek verimlilikle kullanılacak.

Yapılan çalışmalarda dünyanın 2050 yılına kadar öngörülen enerji tüketimine yönelik senaryoları ve büyüme hızları enerji çevre etkileşimine göre düzenlenmeye başlandı artık. Yani, önümüzdeki 50 yılda enerji ve çevre birlikte değerlendiriliyor sürekli olarak. Buna göre 2020 yılına kadar olan süreçte dünyada kömür, petrol ve doğalgaz tüketiminde artış sürecektir, önümüzdeki 20 yıl hâlâ daha fazla kömür, daha fazla petrol ve daha fazla doğalgaz kullanılacak ve enerji tüketiminin büyük çoğunluğu da bunlarla karşılanacak, üretimin büyük kısmı da bunlarla karşılanacak. Yeni güvenlik önlemleriyle nükleer enerjinin payının da artacağını öngörüyor bu senaryolar. Hidroelektrik enerji kaynakları daha etkin kullanılacak, ancak yeni ve yenilenebilir kaynakların geliştirilerek fosil yakıtların yerini almaları daha uzun yıllar alacak, yani 2020 yılından sonra bunların ağırlığı artacak. Nedir bu? Biomass enerji dediğimiz rüzgar enerjisi, hidrojen elde edilen enerji gibi kaynaklar. Yani, 2020 yılına kadar bu gördüğümüz klasik enerji kaynakları giderek ağırlıklı olarak sürdürülecek, ondan sonra yeni enerji kaynaklarının daha fazla ağırlık kazanacağı öngörülüyor.

Türkiye'nin enerji talebiyle ilgili rakamları Sayın Müsteşar verdiği için aynı şeyleri yinelemek istemiyorum. Fakat, bu konuda Türkiye'nin elindeki mevcut linyit, hidroelektrik, hidrolik, artı taşkömürü kaynakları 2010 yılına kadar tamamen kullanılsa bile o yıldaki toplam enerji ihtiyacımızı karşılamaya yetmiyor. O zaman bizim enerji ithaline ihtiyacımız var. Türkiye'nin mutlaka enerji ithaline ihtiyacı var, bu bir. İkincisi; enerjiyi çeşitlendirmek zorundayız, tek kaynağa bağlı enerji üretmeyiz, yani bunun içinde petrol de olacak, doğalgaz da olacak, hidrolik enerji de olacak, LNG'de olacak. Bana göre çok tartışılabilir belki ama, nükleer enerji de olacak, rüzgar enerjisi de. Ancak, rüzgar enerjisinin payını dün Enerji Bakanlığı'nın diğer temsilcilerinden bir tanesi söyledi, ki yüzde 2 civarlarında falan öngörüyorlar, yani ondan elde edilecek enerjinin toplam enerji üretimi içindeki payı çok büyük oranlara çıkmıyor. Avrupa'da dahi bu yüzde 2, yüzde 3 civarlarındaymış, Türkiye'de de bu civarda olmasını bekliyorlar.

Türkiye'nin bulunduğu bir coğrafi bölge var. Bu bölge öyle bir bölge ki Türkiye bu bölgede tek enerji talebi yaratan pazar. Öte yandan bu bölge etrafındaki bütün ülkeler de doğalgaz ve petrol kaynaklarına sahip, böyle bir stratejik önemimiz var bizim. Bunun da çok iyi değerlendirilmesi gerekir diye düşünüyorum.

Türkiye enerji tüketiminde doğalgazın payı 10 yıl evvel yüzde 6'lar civarında

falandı, bugün yüzde 16.5'lara çıkmış. Önümüzdeki 20 yılda ise yüzde 23'e çıkması bekleniyor, çok önemli bir artış bu. Dolayısıyla enerji tüketimi olarak doğalgaz tüketiminin payının giderek artacağı ve hızlı bir talep artışı olduğu öngörülüyor. Ben şu tartışmaya girmek istemiyorum. Enerji Bakanlığı'nın elektrik enerjisi talebiyle ilgili rakamlarıyla Devlet Planlama Teşkilatı'nın enerji talebi rakamları arasında bir tartışma var. Devlet Planlama Teşkilatı, "Siz fazla rakam öngörüyorsunuz, Türkiye bu kadar enerji tüketmeyecek" diyor, Enerji Bakanlığı da "hayır tüketecek" diyor. Zannediyorum bu tartışmanın artık bir şekilde sona erdirilmesi gerekiyor. Yani, Devlet Planlama Teşkilatı devletin bir kurumudur, Enerji Bakanlığı devletin bir kurumudur, ortak bir çalışma yapılması lazım, ki zannediyorum burada da konu enerji talebinden ziyade, Türkiye'de halen mevcut olan enerji projeleri, santral projeleri vesairenin ortaya getireceği doğalgaz ya da petrol tüketim talebinin doğalgaz anlaşmalarıyla bağlanan ve geleceği varsayılan doğalgaz miktarının altında olduğunu düşünüyor Devlet Planlama Teşkilatı, yani "Yeterlidir yeni yatırım yapmayın" diyor. Halbuki Enerji Bakanlığı da "Kardeşim ben bu kadar yatırım yaptırıyorum ama bunların bir kısmı gerçekleşmeyecek, görüyoruz gerçekleşmesi mümkün değil, bunların belli bir kısmı gerçekleştiği zaman bu açık olmayacak" diyor. Bu tartışma uzun süreden beri gazetelerde, mecmualarda, televizyonlarda çıkıyor ama bence bir şekilde çözülmesi gereken bir konudur ve çok zor bir çözüm olduğunu zannetmiyorum. Sanıyorum ki sağlıklı bir talep araştırması, yatırımların sağlıklı bir şekilde masaya dökülüp ortaya konulmasından sonra, hangisinin ne sürede gerçekleştirilebileceği konusunu ortaya koyduktan sonra ortak bir noktaya varılır ve devletin kendi içindeki bu çelişki de ortadan kalkar.

Doğalgaz hakkında kısaca söyleyeyim. Türkiye'nin enerji sektörü içinde elektrik sektörü doğalgazın en büyük kullanıcısı, önümüzdeki yıllarda da en büyük kullanıcı elektrik sektörü olacaktır. Dolayısıyla şunu dikkate alması lazım Türkiye'nin, herhangi bir ekonomik sektörde normal olarak ekonomi kuralına göre arz, talep tarafından dengelenir ama enerji sektöründe talebi arz sınırlamaktadır. Dolayısıyla bunu dikkate almamız lazım. Burada ne demek istediğimi biraz daha açıklayayım. Doğalgaz, ham petrolden farklı olarak ancak uzun süreli alım anlaşmalarıyla pazar bulduğu zaman bir ekonomik değere kavuşuyor, yani eğer bir alım anlaşması yoksa, bir pazar olayı yoksa doğalgazın hiç ekonomik bir değeri yok. Doğalgazın önce alımı uzun süreli bir pazarı garantilenmesi lazım. Türkiye bugün gerek Rusya, gerek Türkmenistan, gerek İran, gerek Mısır'la falan da birtakım görüşmeler yapıyor, uzun dönemde doğalgaz anlaşmaları için çeşitli çalışmalar yapılıyor ve doğalgazın çıkarılması için bu pazarın garantilenmesi ve uzun süreli anlaşma lazım. Dolayısıyla doğalgazın temini, temin halkası ya da sağlanma

halkası ancak iletim ve dağıtım halkasıyla bütünleştiği zaman bir anlam ifade ediyor ve ancak doğalgaz sektörüne o zaman yatırım yapılıyor. O yüzden ki bu tartışmalar uzun süredir bugüne kadar devam etti ve hâlâ da geliyor.

Türkiye kaynak bakımından zayıf fakat etraftaki bölgeler kaynak bakımından zengin, Türkiye de tek pazar. Avrupa'nın bundan sonraki yıllarda da doğalgaz talebinde önemli bir artış olacağını düşünmüyoruz, doğalgaz talebinde büyük bir artış yok. Ancak şunu yapıyor Avrupa, kendi doğalgaz kaynaklarına alternatif olarak dışarıdan gelecek gaz ucuzsa kendi doğalgaz kaynaklarını tutuyor, alternatif gazı kullanıyor ama bizdeki gibi hızlı bir doğalgaz talebi artışı yok. Dolayısıyla bu durum Türkiye'yi çok güçlü bir konuma getirdi, önemli bir pazar; satıcı çok, pazar tek. Bunu iyi değerlendirmemiz lazım diye düşünüyorum.

BAŞKAN - Oktay Beyin söylediği bir şeyin altını ben çizmek istiyorum. Bence bu tartışma devam etmeli. DPT ile Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı arasındaki tartışmanın daha yeni başladığını, aslında DPT salonlarından, koridorlarından ya da yazışmalarından çıkıp kamuoyunun önünde tartışılmasında yarar olduğunu düşünüyorum. Bu tartışma bu dönemde bizim bu sempozyumla başladı ve devam etmesini istiyorum. Çünkü, tartışmaların kesilmesi bizi yanlış noktalara götürebilir. Bence DPT ile Enerji Bakanlığı arasındaki tartışma öyle çok basit bir tartışma değil, son derece önemli argümanları olan bir tartışmadır.

Şimdi sözü KİGEM Kamu İşletmeciliği Geliştirme Merkezi temsilcisi Sayın İlter Ertuğrul'a vereceğim, ancak ondan önce kısa bir özgeçmişini size sunacağım.

İlter Bey, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü mezunu. KİGEM Kamu İşletmeciliği Geliştirme Merkezi Vakfı Yönetim Kurulu Üyesi, eski genel sekreteri, 93-99'da Mümtaz Soysal'ın Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki danışmanı.

Buyurun İlter Bey.

İLTER ERTUĞRUL (KİGEM Temsilcisi) - İki Mülkiyeli arka arkaya konuşunca buna nasıl tahammül edeceksiniz bilmiyorum. Hani Türkiye'de derler ya Mülkiye, Tıbbiye, Harbiye diye. Bir de iki Meksikalı öyküsü vardır; bir Meksikalı uyurmuş, iki Meksikalı yan yana gelince darbe yaparmış. İki Mülkiyeli yan yana gelince de "Bu memleket nasıl kurtulacak?" diye kendince çareler üretmeye başlayabilir. Yalnız ben iktisatçı değilim, onun için ne balonun içindeki ne bisikletin üstündeki adamım, kamu yönetimi olduğu için ben başka bir açıdan bakacağım.

Üç gündür enerji konuşuyoruz. Bugünkü başlığımız "2000'li Yıllarda Ulusal Enerji Politikaları". Bunun için biraz siyaset, biraz siyaset felsefesi, biraz tarih, biraz hukuk, böyle daha genel bir bakışla bu konudaki fikirlerimi iletmek ve sizinle paylaşmak istiyorum ve tabii ki enerjiye de bir yerden bağlantı kurmaya çalışacağım.

Biz burada Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin enerji politikalarını konuşuyoruz. Demek ki ortada bir devlet var. Devlet, durup dururken ortaya çıkmış bir şey değildir, durup dururken kurulmuş bir şey değildir, devlet hangi nedenle kurulmuş olursa olsun varlığını sürdürmek üzerine politika yapar, varlığını sürdürmek için enerjisini planlar, varlığını sürdürmek için dış politikasını planlar, varlığını sürdürmek için bütün alanları planlar. Gelecek 15-20 yılın, 2010, 2020 enerji tahminlerinin, projeksiyonlarının arkasında da 2020 yılında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin hâlâ varolacağı önkoşulu vardır. Bunu kabul ediyoruz ki bu planların hepsini yapıyoruz, bunlar için çalışıyoruz, kafa patlatıyoruz.

Bir devletin bir başka devletle ilişkisini belirleyen temel kavram da çıkardır. Aynı ticarete olduğu gibi devletler arasında da çıkarlar söz konusudur, kimse bir diğer devlete "kara kaşı kara gözü" için bir şey vermez veya kimse "vah benim evladım" diye ulufe dağıtmaz bir başka devlete. Aslında bu siyasi çıkardır ama ekonomik olarak biçimlenir, sizin ilişkinizi sürdürmeniz için karşılıklı ticari anlaşmalar yapılır, karşılıklı yaptırımlar konur ki, siz yarın öbür gün "Ben bu oyunu oynamıyorum, hadi bana eyvallah" diyemeyin.

Konumuzla ilgili olarak ortada somut bir uluslararası ilişki düzlemi var, bu enerjidir, bu Ortadoğu'dur ve bu Avrasya'dır. Amerika'nın Ortadoğu politikalarını herkes bildiği için bu konuda pek bir şey söylemeyeceğim ama Türkiye uzun yıllardır, örneğin Sayın Cumhurbaşkanı'nın bu memleketi yönettiği 35 yıldır enerjiye hep özel bir ağırlık vermiştir. Bugünkü Sayın Cumhurbaşkanı "Barajlar Kralı" olarak nam salmıştır, yani Türkiye hiçbir zaman enerjiyi tali görmemiş, her zaman bu alanda gerekli yatırımları daima yapmıştır. Ama nedense son 10 yıldır Türkiye'de bu konuya yaklaşım biraz daha farklı olmaya başladı. Türkiye'nin hangi alanda enerji yatırımı yapacağı başkaları tarafından hesaplanmaya, talep projeksiyonları başkaları tarafından yapılmaya ve buna göre "Eyvah Türkiye'de karanlıkta kalacağız, ne yapalım?" sorunları çıkmaya başladı.

Bu Türkiye'nin durumu. Evet, Türkiye'nin bir enerji sorunu vardır, Türkiye bunun için gerekli yatırımı yapmalıdır. Türkiye enerjisini çeşitlendmelidir. Türkiye enerji kaynaklarını da çeşitlendirmelidir. Bu konuda bir sorunumuz yok zaten. Bu salonda olanlar, bu toplantıyı düzenleyenler, bu toplantının bir tarafı olanlar, bugünkü politikalara karşı tarafta yer alanlar bile Türkiye'de enerji yatırımı yapılmasın, Türkiye'de termik santral, doğalgaz termik santral, hidroelektrik santral kurulmasın demiyor. Sorun bunların kim

tarafından nasıl kurulacağı noktasında düğümleniyor. Çünkü, biz bu taraftan baktığımız zaman başka bir tablo görüyoruz. Ben şöyle bir tablo görüyorum. İki gün önce bir kere daha söyledim, belki tekrar olacak ama Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra büyük ve yeni bir pazar var; Avrasya. Bu pazarın doğrudan geçiş ayağı da Türkiye'dir. Avrasya'daki petrol ve doğalgaz kaynaklarının büyük bölümü Amerikan şirketleri tarafından alınmıştır. Ancak bir yerin sırf hisse senedine sahip olmak yetmez, o malı pazara götürüp satamıyorsanız.

Avrasya'daki petrol ve doğalgazın; dünya pazarına açılmasının en iyi yolu Türkiye'dir. Bakü-Ceyhan Türkiye'nin çok ısrarla asıldığı bir proje gibi görünüyor ama Bakü-Ceyhan Türkiye'den çok Amerikan şirketlerinin ve Amerika Birleşik Devletleri'nin hayati çıkarı olan bir projedir.

Türkmenistan'daki doğalgazın gelmesi için Hazar'ın hukuki statüsünün belirlenmesi gerekiyor ama Hazar'ın hukuki statüsü Hazar çevresi ülkeler tarafından bile karara bağlanmış değil. Aynı bizim Ege'de Yunanistan'la olan sorunlarımız gibi ama Amerika Birleşik Devletleri çok açık bir biçimde Bakü-Ceyhan'ı ve Türkmenistan doğalgazını istediğini söylüyor. Daha çıkarılmayan bir doğalgaz için biz bugünden bağlantıya gidiyoruz. Bunlara girerken biz nelerden vazgeçiyoruz? Irak'tan gelen doğalgazdan vazgeçiyoruz, Amerika Birleşik Devletleri istemiyor. İran'dan gelecek olan doğalgazdan vazgeçiyoruz, Amerika Birleşik Devletleri istemiyor. Mavi Akım, Amerika Birleşik Devletleri istemiyor ve aslında benim bildiğim kadarıyla şu anda bizim kuracağımız doğalgaz santralleri için öngörülen tarihlerde o santraller bitse bile Türkiye'de yeterli doğalgaz yok. Türkmenistan'dan gelemeyecek, İran, Irak bilinen nedenlerle kullanılamayacak, Mavi Akım bitirilemeyecek. Bizim şu anda en yakın vadeyle doğalgaz alabileceğimiz Rusya'dan gelen mevcut hattın genişletilmesi için kaynak ayırmıyoruz ve biz bütün bunları Amerika Birleşik Devletleri'nin, -hadi tek ülkeye de indirmeyelim, Batı'nın diyelim- tek ülkenin Orta Asya ve Avrasya politikaları için yapıyoruz.

Bu olmaz mı? Uluslararası ilişkilerde böyle bir tercih yapılmaz mı? Hayır, yapılır, buna bir itirazım yok yapılır. Siz dış politikanızı çıkar üzerine kurduğunuz için, Amerika Birleşik Devletleri'ne, X ülkeye dersiniz ki "Ben senin şu şu şu politikalarında seninle beraber davranmayı kabul ediyorum ama bunun karşısında sen de bana bunu vereceksin, mesela Apo'yu" Apo'yu alırsınız ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Asya ve Avrasya'daki bu politikalarına işbirliğine gidebilirsiniz. Bakın, işbirliğine gidebilirsiniz, teslim olmaya gitmezsiniz çünkü biz madem ki Orta Doğu ve Avrasya için kilit ülkeyiz, madem ki Amerikan şirketleri ve Amerika Birleşik Devletleri'nin buradaki çıkarları

Türkiye'nin muhakkak bu projede yer almasını gerektiriyor, o zaman Türkiye bu alanda aciz değil, güçlü olan taraftır. Politikasını ona göre belirlemeli, pazarlığını ona göre yapmalıdır.

Sayın Varlıel'in sanıyorum konuşmasının gelişi oydu ama esas söyleyeceği lafları sonuna bıraktı. Özel sektörün bu işe katılması bölümünü ve yabancı sermayenin neden gelmesi gerektiğini ikinci bölümde söyleyecekti, Mülkiye dayanışması içinde ben ona bir pas atmış olayım. Sayın Varlıel bildiğimiz bütçe tablosunu çizdikten sonra dediler ki, "Türkiye'nin kısa dönemde kaynağı yok, bunun için kısa dönemde başka kaynaklar aramamız gerekiyor ve tabii ki yabancı sermaye ve yerli sermayeyi bu işe katmamız gerekiyor". Tırnak içinde çok doğru bir laf, ilk bakışta doğru görünüyor. Düyun-u Umumiye'ye giden süreç 15 yıllık kısa bir süreçtir. Kısa dönemde Osmanlı'nın kaynakları olmadığı için -demin Sayın Varlıel konuşurken kitaba bir daha baktım- 1858-1873 yılları arasında sadece 15 yılda borçlandı, Düyun-u Umumiye kurulduktan sonra 40 sene borç ödedi, kısa dönemli bir kaynak ihtiyacı nedeniyle. Borç alınmaz mı? Alınır, koşulları ben belirlersem. Bunu niye bu kadar ısrarla ve iddiayla söylüyorum biliyor musunuz? Şunun için; Türkiye'deki enerji pazarı dünyanın en büyük enerji pazarıdır. Eğer bir ticari şirket çıkardan hareket ediyorsa, kârdan hareket ediyorsa, ona kâr sağlamak zorunda olan devlet değildir, kâr görmezse şirket zaten buraya gelmez. Peki biz ne yapıyoruz, yap-işlet ve yap-işlet-devret projelerinde hem projeyi hazırlıyoruz hem üretse de üretmese de bütün elektriğini alma garantisini veriyoruz. Bence bir devlet böyle davranmamalıdır.

Düyun-u Umumiye'yi şunun için söyledim. Sabah akşam konuşuluyor ve Türkiye'nin aldığı borçların, özellikle dış borçların Türkiye'yi bir gün Düyun-u Umumiye sürecine götüreceğini herkes söylüyor, en başta ben de söylüyorum. Düyun-u Umumiye demek, bir ülkenin ekonomik olarak sömürge olması demektir. Hadi Osmanlı'yı bir yana bırakın, Türkiye'yi bir yana bırakın. Kavalalı Mehmet Ali Paşa'yı hatırlarsınız. Mısır Hıdivi, isyan çıkartmıştı, Gediz'e kadar gelmişti. Kütahya-Gediz civarında İngiltere'nin desteğiyle biz bunu durdurduk, 1838'de İngiliz Ticaret Anlaşması'nı yaptık, 1839'da Gülhane Hattı Humayun'u ilan ettik. Son zamanlardaki başka bir gelişmeyle bir paralelliği var da onu söylemek istemiyorum, yani Apo süreci de acaba batıya girişte bizi böyle bir noktaya mı götürecektir, onu belki başka bir toplantıda konuşabiliriz. Bu Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın torunu İsmail Paşa, muhtariyetini ilan ettikten sonra büyük bir kalkınma hamlesine girdi. O gün belki santraller yoktu ama okullar yaptırdı, tophaneler yaptırdı, gemi tersaneleri kurdu, bunların hepsini bir gün Mısır'ın bağımsızlığını ilan etmek üzere yaptı. Mısır'ın

yeterli kaynağı olmadığı için de bunu İngiltere ve Fransa'dan borç alarak yaptı. Bir gün geldi, bu borçlar öyle bir noktaya ulaştı ki, Mısır Hıdivi'nin azli için oradaki İngiliz ve Fransız sefiri ultiimatı verdi Osmanlı Devleti'ne. Bırakın bağımsız bir devleti, Mısır'da bile tarih içinde bu oldu.

Doğal olarak diyebilirsiniz ki, bunlar 100 yıl önceydi, bugün dünya değişti. Bugün biz ne yaptığımızı konuşmalıyız. Bugün biz Türkiye'nin enerji ihtiyacı nedeniyle 10 tane hidroelektrik santral, 15 tane termik santral yaptığımızı konuşmalıyız diyebilirsiniz. Ne yaptığımızı değil, nasıl yaptığımızı konuşmamız lazım. Çünkü bugün tarih içinde biz, hele bu toplantı itibarıyla 10 dakikalık bir süreç yaşıyoruz. Bugün itibarıyla bu ülkeyi yöneten, örneğin Sayın Cumhurbaşkanı, Barajlar Kralı. 30 sene sonra tarih kitaplarında Sayın Süleyman Demirel iki cümleyle geçmeyebilir. Ya da öyle bir iki cümleyle geçer ki, bugünün Barajlar Kralı, bugünün şusu busu 20 sene sonra tarih kitaplarında çok kötü ifadelerle anılabilir. Çünkü devletler ne yaptıklarıyla değil nasıl yaptıklarıyla geleceğe kalırlar veya bir gün biterler. Türk ırkının en önemli özelliklerinden birisi 16 devlet kurması kadar 15 devleti de yıkmasıdır. Biz hep bugün ne yaptığımızı düşünerek 15 tane devleti yıktık, 16. devlet yıkılma tehlikesiyle karşı karşıyadır.

BAŞKAN - Şimdi de sözü bu toplantılarımızın müdavimi diyebileceğim Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi Başkanı Sayın Hüseyin Arabul'a bırakıyorum. Kısa bir özgeçmişini size sunacağım.

1940 Kuşadası doğumlu. İlk, orta, lise öğrenimini İzmir Namık Kemal Lisesi'nde yaptı, 63 ODTÜ Elektrik mezunu, yüksek lisans tezi, ODTÜ-Etibank işbirliği sonucu 170 bin volt akım transformator tasarım ve imalatını gerçekleştirdi. Hüseyin Bey ayrıca teknolojik donanımla da bir puan önde götürüyor paneli diye düşünüyorum.

Buyurun.

HÜSEYİN ARABUL (Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi Başkanı)

- Ben biraz değişik biçimde konuşacağım müsaade ederseniz, çünkü genellikle tekniği politize ederek değerlendirdik. Yine tekniğe döneceğim, Dünya Enerji Konseyi Başkanı olarak biraz genel bir tablo çizmek istiyorum; dünya ile ulusumuzu karşılaştırmak ve buradan da bugünkü varolan değerleri ortaya koyarak bir düşünme imkanı, sorgulama ve değerlendirme imkanı yaratmak istiyorum.

Enerjinin toplum için ne kadar önemli olduğunu hiçbirimiz tartışmıyoruz. Bütün arkadaşlarımız açık açık bunun gerekliliğini ortaya koydular fakat enerjinin kaynağı ve yakıtının cinsi gerçekten tartışmaya açıktır. Çünkü, karbondioksit ve benzeri gaz

emisyonları yaşamımızı tehdit etmeye başlamıştır. Arkadaşlarımızın söylediği gibi, kömür, petrol ve gaz klasik ve ticari fosil yakıt özelliklerini devam ettirmektedir ve devam ettirecektir. Hele hele kömür, hem potansiyel hem de fiyat yönünden gerçekten rekabete devam edecek, doğalgaz kullanımı artacak, hidrolik, jeotermal enerji kullanımı önem kazanmaya devam edecektir. Güneş ve rüzgar enerjisi teknolojileri üzerinde AR-GE çalışmaları dünyada yoğunluk kazanmakta ve nükleer, hidrojen enerjisi kullanımları da pozitif yönde gelişmektedir. Toplumun gerçekten karşı tutumuna değin nükleer enerjide teknoloji, ekonomi, atıkların yok edilmesi yönetimi çok olumlu gelişmeler kaydetmiştir. Ülkemiz yakıt kaynakları, bir başka deyişle birincil enerji imkanları yönünden maalesef arkadaşların söylediği gibi dışa bağımlıdır.

Şimdi isterseniz süratle dünyadaki enerji kaynaklarına bakalım ve bir de bizim nerede olduğumuzu görelim, bağımlılığımızı ve değerlendirmemizi birlikte yapalım.

Dünyadaki kömür rezervlerine baktığımız zaman bizim nerede olduğumuzu görüyorsunuz. 1 milyon kere milyon tona karşılık sadece 9583 milyon ton rezervimiz var. Dünya petrol rezervlerine baktığımız zaman zaten biz yokuz. Bu büyüklüklerin içerisinde biz yokuz ama komşularımıza baktığımız zaman, hele hele Ortadoğu ve Bağımsız Devletler'e baktığımız zaman ne kadar önemli komşularımız olduğunu ve biraz önce arkadaşlarımızın söylediği gibi yerimizin, konumumuzun ne kadar önemli olduğunu görüyoruz.

Doğalgazda da aynı şekilde, değişen bir şey yok. Bağımsız Devletler'le Ortadoğu'yu toplayın ve 100'le mukayese edin, bizim zaten olmadığımız bir konuda ne kadar önemli bir yerde olduğumuz kendiliğinden çıkmakta.

Yine hidroelektrik kapasiteler yönünden azımsanmayacak bir yerimiz var ama tabii ki Çin'in 1260 milyar kilowattsaatine karşılık bizim 124 milyar kilowattsaatlik bir kapasitemiz var.

Jeotermal yönünden de durumumuz o kadar parlak değil, ama yine de bir şey var. Henüz fotovoltaiik konusunda dikkate alınır herhangi bir durumumuz yok ama Amerika bu konuda almış başını gidiyor.

Türkiye'deki kaynaklara baktığımız zaman biraz önce arkadaşlarımız kısmen ifade ettiler. Bunları petrol eşdeğer yönünden karşılaştırdığımızda, gerçekten bu milyon ton eşdeğer petrol olarak primer enerji kaynaklarımıza baktığımız zaman tüketimle üretimi karşılaştırdığımızda şu anda elektrik yönünden, genel enerji yönünden 27'ye karşılık 71 ama bu zaman içerisinde 59'a karşı 155 gibi bir rakam, ki yüzde itibariyle 25'lere, 28'lere

inıyor. Türkiye'de primer enerji üretim tüketimi arasındaki bu dengesizlik var, 2020'ye doğru bunun daha da arttığını Haldun Bey biraz önce rakamlarla ifade etti.

Yine değerli arkadaşlar, biraz önce elektrik sektörünün özellikle çok kullanılacağı ifade edildi. Gerçekten ulaştırma da boş atılmayacak çok önemli bir tüketici, genel enerjiden bahsediyorum, yüzde 22.8, sanayi ise yüzde 34.9. Türkiye'deki rezervlerimiz nedir? Elbette kendimize göre önemli rezervlerimiz var, bilhassa kömür yönünden baktığımız zaman çok önemli rezervlerimiz var. Bizi belki bir yerde idare edebiliyor ama rezervlerimizin kalitesinin ne olduğunu çok iyi biliyoruz, bunların kullanımının ne kadar zor olduğunu, çevreyle uyum sağlamasının ne kadar güç olduğunu hep birlikte biliyoruz.

Rüzgar ve güneş enerjisiyle ilgili arkadaşlarımız konuştu. Bizim AR-GE çalışmalarımızda, bilhassa bu konuda üniversite ve özel sektörün, sanayinin işbirliği yapması zorunludur.

Bu değerlere baktığımız zaman neden Türkiye'nin bu rezervlerle dışa bağımlı olduğunu rahatlıkla görebiliyoruz. Çoğu kez söyleniliyor, hidroelektrik gücümüz sonuna kadar kullanılmalıdır, bunda hiç kimsenin tereddüdü yok. Zaten toplam potansiyel 124 milyar kilowattsaattir. Tabii şu anda kullanılan üçte biri ama yapılan programlara bakarsak 2020 yılında bu 124 milyar kilowattsaatin 100 milyar kilowattsaati planlanmış programlanmış vaziyette. Ancak Oktay Beyin, hatta diğer arkadaşların ifade ettiği gibi bunları kurmak, yapmak o kadar kolay değil. Çok iyi niyetlerle siz alırsınız, devlet verir hükümet verir, ama özel sektör veya kamu yapmaya başlar. Kamu yapmaya başladığı zaman hidroelektrikte söyleyecek bir şeyim yok, çok uzun zaman alıyor. Özel sektör de yaptığı zaman aynı durum. Bir hidroelektrik santralın, hani şöyle bir 70, 80, 100 megawatt'lık bir hidroelektrik santralı yapım süresi 4 yıl olursa büyük bir başarıdır ama bu 7 yıla kadar uzamakta, bazen devlet yaptığı zaman bu 15 yıl da sürmekte.

Bunu dikkate aldığımız zaman gerçekten diğer kaynaklarımızın da yetersiz olduğunu, gerek kömür olarak gerekse petrol olarak rezervlerimizin yetersiz olduğunu görüyoruz. Acaba daha başka problemlerimiz yok mu? Ben elektrikteki tüketim üretim değerlerinden ziyade daha değişik bir şekilde yaklaşmak istiyorum. Yani, bazen geldiğimiz noktayı küçümseyen genç arkadaşlarımız var, lütfen biraz kitapları okuyun, rakamları okuyun. Mesela bazı arkadaşlarımız çok iyi bilecek, geçenlerde Sayın Cumhurbaşkanı ile yaptığımız bir toplantıda kendisi, "Seyhan Barajı'nı veya diğer barajları yapmaya başladığında bu kadar elektriği nerede kullanacaksınız, nerede tüketeceksiniz, bunu toprağa mı vereceksiniz?" diye devamlı eleştiriler aldığını ifade ediyor idi ve gerçekten bugünkü tüketim trendimize baktığımız zaman ilginç bir tablo görüyoruz. Tabii ki 23'le

53'ü mukayese etmek doğru değil ama 53'ten sonraki gelişime grafik olarak bakınız ve bu gelişim aynı şekilde devam edecektir. Acaba hatalar yapmadık mı? Özellikle son 6 yıla lütfen bir bakınız, tablodan göreceksiniz, 93'te 20 bin megawatt olan güç, 98 yılında 23 296'ya gelmiş. Peki, 5-6 yılda ne yapmışız? 6 yılda hiçbir şey yapmamışız, hazır yemişiz. İşte bugünkü feveranımız, bugünkü derdimiz burada. Ne diyoruz? Yılda minimum 2500 megawatt'tan bahsediyoruz. Bakınız 6 yılda 3 bin megawatt yapmışız, demek ki 500 yapmışız, yapmamız gerekenin yüzde 20'sini yapmışız. Bu bence altı çizilmesi gereken çok önemli bir noktadır.

Peki, kaynaklara göre nasıl gelişmiştir? Onu arkadaşlarımız çok güzel anlattılar. Tabii termikteki gelişim daha ziyade bütün dünyada, yalnız Türkiye'de değil. Ben özellikle Enerji Bakanlığı temsilcisi arkadaşımın bir hususu açıklıkla belirtmesini istirham edeceğim. Çünkü, doğalgazın kullanımını bağımlılık yönünden programlı planlı yapılan bir çalışma olarak nitelendirme söz konusu buradaki konuşmalarda. Oysa, dünyadaki gelişim doğalgazda mevcuttur. Arkadaşımızın söylediği doğru, dünyadaki gelişim çok daha önceleri başlamış, doğalgaz boru hatları yıllar önce Sibiry'a'dan Avrupa'ya bağlanmış, belli bir doyuma ulaşmış vaziyette. Bizde bu henüz daha yeni, son yıllarda başladı.

Peki, elektrik üretimi nasıl gelişti? Biraz önceki kurulu güçtü. Gerçekten 50 yılında 790 milyon kilowattsaat olan tüketim, 1998 yılında 111, bugün 115 milyar kilowattsaatlere ulaşmıştır. Bu da çok ilginç bir gelişim göstermiştir değerli arkadaşlar. Tüketim. Dikkat ederseniz, ciddi bir sanayi kesimimiz var. Siz ne kadar durdurursanız durdurun, artık sanayiciyi durduramazsınız. Sanayici Türkiye'ye bağımlı değildir, yani sanayici dışarıya açılmıştır. Hiçbirimiz sanayici olarak pazarımız sadece Türkiye olsun demiyoruz, ancak şunu diyoruz. Türkiye bizden dışlanmamalıdır, yalnız başına yurtdışına sanayicinin koşturması mümkün olmaz, hiç olmazsa sanayicinin kendi ulusu için ürettiğinin yüzde 40'ı, yüzde 50'si kendi ulusu için tüketilsin istiyoruz. Zaten buradaki rakamlar da bunu gösteriyor, bunu değiştirmek mümkün değil. Bazen azalacaktır, bazen çoğalacaktır, bu ekonominin, dünya ekonomisinin genel kuralıdır.

Evet, bilhassa elektrik mühendisi arkadaşlarım bu konu üzerinde çok hassas, onun için şu tüketim dengesini 1997'yi esas alarak vurgulamak istiyorum. Bakınız, 103 milyar kilowattsaat üretmişiz, nereden ürettiyse, değişik şekillerde, değişik kaynaklarla. Elbette ki üretirken bir tüketimimiz olacaktır, iç tüketim, buradaki yüzdeler doğaldır değerli arkadaşlar, bu nakledilecektir, iletilecektir. İletildiği zaman iletim haklarının kendine has bir kaybı olacaktır, o da yüzde 3.1'dir. Türkiye'de 97 yılında bu rakam da anormal derecede yüksek değildir, bu 2.8 ila 3 arasındadır ama bir kayıptır her şeyden önce tabii. İthalat?

Yaptık, bu sene daha fazlasını yapacağız. İhracat? Tabii ki bazı yerler var, zorunlu yapıyoruz ama bana kalırsa ithalat yapabildiğimiz gibi bütün komşularımıza zaman zaman ihracat yapabilmeliyiz. Avrupa zaten öyle geçiniyor, sanayisinin kullanım zamanlarına bağlı veya saat farklarına bağlı olarak ürettiğiyle tükettiği arasında denge kuruyor.

Neticede 103 milyar kilowattsaat olarak ürettiğimiz, 2.4'lük ithalata rağmen 94 milyar kilowattsaat olarak, yani yüzde 92 olarak dağıtım hattına gidiyor. Mesele burada başlıyor arkadaşlar, yani yalnız üretimle uğraşmayalım, biraz da dağıtımdaki veya başka yerlerdeki lüzumsuz kayıplarla da uğraşalım. Bu kayıplar illa dağıtımdaki kayıp değil, evimizde kullandığımız enerjinin kaybıyla da uğraşalım. Musluğumuzu kullanırken ben demiyorum ki kapatalım ama kullanırken akıllı ve bilinçli kullanalım. İşte bakınız sonuçta, dağıtım ne hale geliyor. 14.8 milyar kilowattsaat enerji yok oluyor, nerede yok oluyor? Sağda, solda yok oluyor. Zannetmeyin ki bu kayıp içerisinde tahakkuk yok, bunlar tahakkuk olmayanlardır. Tabii ki bu sokağa atılmıyor, belki de kullanılıyor, ama karşılığı verilmeden kullanılıyor. Bunlar dikkat edilmesi gereken hususlardır.

Bakınız, ne olmuş? Şu sistem kayıplarına bir bakalım. Lütfen tarihlere dikkatli bakın, nerede, ne zaman başladığını, problemin hangi yıldan itibaren oluştuğunu görün. 75 yılında 11 civarındaki kayıplar birdenbire 80'li yıllardan sonra, 90'da bir parça kendine gelmişken 92'den sonra almış başını gitmiş. Dikkat edelim arkadaşlar, acaba bu kayıplar neden? Birçok mühendis arkadaşımız, bilhassa sendikacı arkadaşımız bu konuya çok değindi, kayıpların bana göre en önemli kısmı dağıtımdaki kayıplar TEK'in, TEAŞ, TEDAŞ olarak ayrılmasından sonra bakım-onarım ve test sisteminin TEAŞ'ta kalması, TEDAŞ'ta ise hiçbir şeyin olmaması, hazır gelmiş olanın kullanılmasından kaynaklanıyor. Tabii diyeceksiniz ki "Neden bunu böyle söylüyorsunuz?" Bunu ben bir yerde bir parça da yönetim zafiyetine bağlıyorum izninizle, çünkü bu sıralarda gelen yönetici arkadaşlarımızın birçoğları TEDAŞ'ın veya elektrik dağıtımının bilinci içerisinde değil. Çok iyi yöneticiler, politik yöneticiler oldukları için "Ee nasıl olsa yürüyor sistem, öyleyse yürümeye devam etsin" demesinden kaynaklanmıştır.

Orada gördüğünüz, bizim kayıplarımız 98 sonu itibariyle, yüzde 20'dir dünyayla karşılaştıralım isterseniz. Bakınız, her şeyde rekortmeniz, burada da rekortmeniz. Bakın, OECD ülkelerinin 6 650 000 gigawatt saatlik bir sistem içerisinde toplam kaybı ortalama 7.9 iken, bizim kayıplarımız maalesef ortalama yüzde 20'dir. Ankara gibi başkentimizde bu rakam yüzde 25'tir. Haldun Beyin söylediklerini ben paraya dönüştüreceğim. Bakınız, 1999 ve 2020 arasında ilave güç 86 bin megawatt, buna para dayanır mı, güç dayanır mı? Bunun için sadece üretim, iletim ve dağıtım için gerekli olan para 172 milyar dolardır.

Buna baktığımız zaman tabii ki biraz önce söylenen değerler yine karşımıza çıkıyor. 2020 yılında doğalgaz yüzde 32'lere koşturuyor, hidroelektrik ise yüzde 28'e inmiş oluyor.

Burada bir nokta koyacağım müsaade ederseniz, bendenizin ikinci bir şapkası var, bu şapkayı çıkartıp ikinci şapkayı takacağım. Türkiye Elektromekanik Sanayi İmalatçılar Derneği Başkanı'yım aynı zamanda. Yani, Türkiye'de, elektrik enerjisiyle ilgili elektromekanik sanayinde imalata başlayan yahut da emek sarf eden ilk mühendislerden olduğumu zannediyorum.

İlk elektromekanik sanayii Cumhuriyet'le beraber başlamış, bir sürü spekülasyonlar olmuş. Düşünün, 47 yılında binde sadece 5 oranında elektromekanik sanayi kullanılıyor idi, Türkiye'de ilk transformator fabrikası ancak 1959'da kuruldu. Onun arkasından kablo fabrikaları, güç transformatorları vs... Bugün iletimde kullanılan, gerek transformator merkezlerinde gerekse dağıtımda kullanılan tüm cihazlar yerli yapılabiliyor. Hele hele dağıtımda yüzde 100'ü yerli yapılabiliyor. Türkiye'de bugün 580 tane imalatçı firma var, her konuda kaçar tane imalatçı olduğunu size veriyorum burada. Bugün 10 tane elektrik motoru, 25 tane kesici fabrikası var. Bugün Türkiye'de bu firmalar maalesef batmak mecburiyetindedir veya birleşmek, evlenmek mecburiyetindedir çünkü Avrupa'da dahi bu kadar çok firma yoktur.

Biraz önce söylediğim olayı tekrarlamak istiyorum. 1995 yılında 1.1 milyar ihracat yaparken, 1998 yılında bu rakam 2.4 milyar dolara çıkmıştır. Bu da bizim nerede olduğumuzu, neler yaptığımızı, neler yapabileceğimizi çok rahat ifade edebilmekte. 1980'li yıllara kadar gerçekten bu sektör devletten çok büyük destek görmüştür ve o sayede kendine gelmiştir. 80'li yıllardan sonra gerek anahtar teslimi işleri gerekse şimdi yeni oluşturulan modeller yüzünden daha da rekabet edecektir ama ihracat yapan bir müessese içeride rekabetten hiçbir zaman, korkmaz. Artık müteahhitlerimiz ve mühendislerimiz dünyanın birçok yerlerinde rahatlıkla iş yapabilmekte ve anahtar teslimi işlere damgasını vurabilmektedir.

Dolayısıyla ben burada noktalayacağım, daha sonra kaldığım yerden izninizle devam edeceğim, kısa ve orta vadeli enerji, bilhassa elektrik enerjisi problemimizi çözebilmek için alınması gereken önlemler nelerdir diye sıralayacağım.

BAŞKAN - Şimdi bu oturumun son konuşmacısı olarak, aslında uzun yıllardan beri, 1970'lerden bu yana Türkiye'deki elektrik enerjisi ya da enerji politikalarına taraf olan, yani çözüm üreten, eleştiren ve zaman zaman da yaptığı demokratik ve hukuksal mücadeleyle iktidarı biraz rahatlatabilen, onları örneğin AKTAŞ gibi bir özelleştirme

örneği firmaya el koydurtabilen, el koymak zorunda bırakan bir örgütün temsilcisine, Elektrik Mühendisleri Odası Genel Başkanı Sayın Ali Yiğit'e söz vermek istiyorum. Ben kısa özgeçmişini de size aktarmak istiyorum.

1959 Ankara doğumlu. 84 ODTÜ mezunu. 84-87 yılları arasında çeşitli kuruluşlarda satış, proje ve satış mühendisi ve yöneticisi olarak çalıştı, 98 yılından beri serbest çalışıyor. 86 yılından itibaren Türk Mühendis Mimar Odaları Birliği'nde çalışmaya başladı. 90-96 yılları arasında EMO Ankara Şubesi'nde Sekreter ve Başkanlık yaptı. 96-98'de EMO Genel Sekreterliği, 98 Mayıs'tan bu yana EMO Yönetim Kurulu Başkanlığı yapmakta. Çeşitli yayın organlarında mühendislik, özelleştirme, enerji politikaları ve uluslararası tahkim konusunda çalışmaları yayınlandı. 1990 yılından beri çok sayıda panel, konferans ve söyleşiye konuşmacı olarak katıldı.

Buyurun Sayın Yiğit.

ALİ YİĞİT (Elektrik Mühendisleri Odası Genel Başkanı) - İkili bir konuşma yapmayı düşünüyorum, birincisi; teknik olarak ülkemizin enerji sorununa ilişkin yapılan projeksiyonlara biraz alternatif bir projeksiyon. İkincisi de; enerji politikaları üzerine eleştirel bir yaklaşımda bulunmak istiyorum.

Hüseyin Arabul'un bıraktığı bir yerden başlayacağım. Enerji Bakanlığı'mız çok güzel bir projeksiyon yapıyor, işte bu yıl şu kadar, gelecek yıl şu kadar artacak, öbür yıl bu kadar artacak ama burada bir yanılsama var. Sayın Arabul bir grafik gösterdi "Türkiye kayıplarda dünya lideri". Bu, şuna benziyor, kayıpları giderme üstüne hiç hesap yapmazsanız, sürekli olarak her üstüne koyduğunuz 100 birimin 20 birimini kaybetmeyi peşinen kabul ediyorsunuz demektir. Böylesi bir kaynak israfını göz ardı eden bir planlamanın inandırıcılığını, ben salonun takdirine sunmak istiyorum.

Dolayısıyla, bence planlamaya başlanılacak nokta net tüketim üzerinden hareket edilmesidir. Yani, bugün Türkiye 99 yılında net olarak ne kadar elektrik tüketmiştir; bunun üzerinden gitmek ve daha sonra teknik anlamda zorunlu kayıpları koyarak en sonunda önüne bir hedef koymalıdır Türkiye. "Ben 7.9'a belki inemem ama 5 yıl içerisinde en azından yüzde 10'lara inmeyi önüne hedef olarak koymalıyım" diyebilmeli, yani "altyapıya yatırım yapacağım" diyebilmeli. Oysa bunun yerine sunulan projeksiyonda yüzde 8 arta arta çok basit çarpmalarla belirli noktalara gelinebiliyor.

Bununla ilgili dün sunmuş olduğum bildiride aslında bu konulara ayrıntılı olarak dikkat çekmiştim. 2010 yılı üstüne konuşuluyor. 2010 yılı için şöyle bir Türkiye planlayalım diyorum. İlk beş yıl için, yani 2000 ve 2004 yılları arasında önümüze şöyle

bir hedef koyalım; yüzde 20 olan kayıpları yüzde 10'lara çekelim. Yani her yıl yüzde 2 düşürecek şekilde. Bu, beşinci yılın sonunda yüzde 10'luk bir tasarruf anlamına gelecektir. İletim konusundaki kayıplarda dünya standartlarında olduğumuz için bunun üzerine çok fazla konuşmuyorum. Türkiye'nin büyüme trendlerine bakıldığında da çok abartılı olmayacağı için 10 yıl içerisinde de ilk 5 yıl yüzde 4'lük, ikinci 5 yılda da yüzde 3.5'luk bir büyüme büyüme hesabı yapalım. Bu büyümeyle enerji talebi arasındaki esneklik 1'e 2 olduğu için bu şu anlama gelir, ilk 5 yıl için yüzde 8'lik bir talep artışı, ikinci 5 yıl için de yüzde 7'lik bir talep artışı. Yüzde 4'lük kaçak aslında bir tüketimdir. İlk 5 yıl kaçaklarla mücadele edemeyeceğimiz, ancak ikinci 5 yılda da yüzde 4 olan bu kaçak kullanımın da sınırlayabileceğimiz gibi bir projeksiyonla, 2009 yılında net tüketimimizin 180 milyar kilowattsaat, 2009 yılında da 215 milyar kilowattsaat olacağı bu varsayımlarla rahatlıkla bulunabilir. Daha doğrusu şunu söylemek istiyorum, Türkiye böyle bir şeyi hedeflemelidir. Bakınız, büyümesinden fedakarlık etsin demiyoruz yatırımlarını yapmasın da demiyoruz, ama Türkiye kayıplar konusunda ciddi bir önlem almak zorunda, altyapıya yatırım yapmak zorunda. Dolayısıyla planlamanın birinci ayağını altyapı yatırımları oluşturmak zorunda. Bunu yapmazsanız, her tarafta söylüyorum, delik bir kovayla su taşımaya uğraşıyorsunuz demektir. Kovaya suyu dolduruyorsunuz, tüketiciye götürene kadar beşte birini yolda kaybediyorsunuz. Dolayısıyla bu beşte birini kaybetmeme üstüne bir hesap yapmamız gerekiyor.

Vadeyi biraz daha uzatıyorum, 2015, yani 2010 yılından 2030 yılına uzanan bir başka projeksiyonda da şöyle bir öngörü alalım diyoruz. Türkiye ekonomisinin 2015 yılından sonra kayıplarını yüzde 10'da sabit tutabiliriz. Türkiye yaygın bir enerji ağına sahip. İletimdeki kayıplarda da çok fazla tasarruf yapamayacağız. Nüfus artışın baktığımızda ise Türkiye'de beklenen projeksiyonların çok altında gerçekleştiğini görüyoruz. 95'le 2000 arasındaki yıllık nüfus artış hızı yüzde 1'ler düzeyinde oldu. Bunun 2015'le 2030 arasında da yüzde yarım artacağı söylenebilir. Bu da Türkiye'nin bir doyumluğa ulaşma noktasına geleceği anlamına geliyor. 2015'ten sonra da enerji talebinin yüzde 2'ler düzeyinde, yani gelişmiş ülkelerdeki artış seviyesinde olacağı gibi bir Türkiye düşünüyorum ben. Buna göre baktığımız zaman 2020 yılındaki net tüketimimizin 260 milyar kilowattsaat, 2020 yılı için brüt üretimimizin de 310 milyar kilowattsaat olacağını, 2030'da da bunun 324 ve 385 milyar kilowattsaatlere çıkacağını bu öngörülerle ve böyle bir Türkiye projeksiyonuyla rahatlıkla söyleyebiliriz.

Tekrar başa dönüyorum ve bir başka noktaya daha dikkat çekmek istiyorum. Enerji Bakanlığı projeksiyonlarını yaparken yine bugünkü verili durumu esas alıyor. Bugünkü

verili duruma da baktığımızda şöyle bir tabloyla karşılaşılıyor. Türkiye 26 300 megawatt'lık kurulu gücünde 18 bin megawatt puant gücüne ulaşmış, buna karşılık 115 milyar kilowattsaat enerji üretmeyi hesaplıyor. Oysa kapasite kullanma oranlarımıza baktığımızda 99 yılında 46 milyar kilowattsaat gibi bir termik üretim, 29 milyar kilowattsaat de hidrolik üretim gerçekleşeceği görülüyor. Artık 40 günden az kaldığı için bunu kestirmek bir hayli kolay. 275 günü esas alarak, 9 aylık bir çalışmayı esas alarak, yılda 6600 saati esas alarak bakıldığında termik santrallerimizde kapasite kullanma oranımızın yüzde 40'larda olduğunu görüyoruz. Bu, şu anlama gelebiliyor; biz sürekli santral kuracağız. Yani bunları ciddiye almadan yapılacak yatırımlardaki abartılılığı anlatma açısından söylüyorum. Biz yine kapasitemizi kötü kullanacağız, sürekli yatırım yapacağız ama bunun ancak yüzde 40'ını kullanacağız gibi bir projeksiyon, Türkiye için akıllıca bir projeksiyon değildir. Çünkü gelişmiş ülkelere bakıldığında termik santrallerde kapasite kullanma oranı yüzde 65'le 75 arasında değişmektedir, bizde ise yüzde 40'tır. Basit bir mantık bile öncelikli yapılması gerekenin, bir; bu kovanın deliğini kapatmak, kapatamıyorsak da küçültmek olduğunu hesaplayabilir. Ben kayıpları yarıya düşürmeyi öngörüyorum. İkincisi de; biz bu mantıkla 2000'li yıllarda hangi yarışta kazanırız diye baktığımızda termik santrallerimize de çok ciddi bir yatırım yapmamız gerekiyor. Dolayısıyla ikinci önceliğimiz, termik santralleri rehabilite edip kapasite kullanma oranını yukarıya çekmektir. Elimizde sonsuz sayıda parasal kaynağımız olmadığına göre, kaynaklarımızı da optimum kullanmanın yöntemi budur.

Ben Avrupa seviyesine çıkabileceğimizi pek hedeflemiyorum. Enerji sorununun çözümü açısından Türkiye, 2009 yılına kadar termik santrallerde kapasite kullanma oranını her yıl 4 puan artırarak, 10 yıl içerisinde 20 puan yukarıya çekebilir, yani 40'lardan 60'a gelebilir. Bu, şu anlama gelmektedir, sadece bugünkü kurulu güç olan yüzde 20 ile, mevcut kapasitenin yarısı kadar daha elektrik enerjisi üretebiliriz. Dolayısıyla ikinci önceliğimiz, kapasite kullanma oranını bir defa yukarıya çekmek durumundayız.

Bu tıpkı otomobil fabrikası kurmaktaki durum gibi; şimdi de termik santral kurmakla ortaya çıkan bir sorun var; atıl kapasite var. Ben iktisatçı değilim ama bana öğretildiği kadarıyla atıl kapasiteler enflasyonist etki yaratan faktörlerdir, yani bir şeye fazla yatırım yaparsanız bunun tüketimde karşılığı olmadığı ya da optimum kullanamadığımız için bu genel ekonomide negatif bir etki yaratır. Dolayısıyla bu negatif etkiyi ortadan kaldırmak için öncelikle kapasitemizi çok iyi kullanmamız ve kapasite kullanma oranını da yukarıya çekmemiz gerekiyor. Bu iki noktaya ve büyüme oranlarının dünyadaki genel ekonomi içerisindeki trendlerine bakıldığında, dünya ekonomisinin

sonsuz bir şekilde büyümeyeceği, Türkiye'dekinin de böyle olmayacağı, hatta 99'da küçülme olacağı, 2000'de de çok kayda değer bir büyümenin olmayacağı biliniyor. Dolayısıyla Türkiye'nin ancak 2015'e doğru bir sanayileşmiş ülke konumuna gelebileceğini ve demin söylediğim ölçütler çerçevesinde Türkiye'nin enerji sorununun böyle abartılı bir projeksiyonla olmayacağını düşünüyorum.

Dolayısıyla 2009 yılı için gerekli olan brüt üretimin, Enerji Bakanlığı'nın verdiği rakamlar olan net 215 milyar ve 185 milyar kilowattsaati ile çözülebilirliğini yine salonun takdirine sunuyorum.

Linyit kapasitemiz 105 milyar kilowattsaat, taşkömürü 16 milyar kilowattsaat, hidrolik 125 milyar kilowattsaat, jeotermal benim bildiğim kadarıyla 12 milyar kilowattsaat. Ben 2009'a kadar da naçizane bir 3 milyar kilowattsaati de rüzgardan üretebileceğimizi, yani toplam 260 milyar kilowatt saatlik bir enerji üretme kapasitemizin varlığını görüyorum, ki ben hidrolik potansiyelimizin 124 değil 180 milyar kilowattsaat olduğunu da biliyorum, çünkü etüdü yapılmamış hidroelektrik santraller buna katılmamıştır. Belli bir yerde çalışma sonlandırılarak ekonomik olarak 125 milyar kilowattsaat gibi global bir söylem söz konusudur, ancak DSİ'nin bu konudaki yeni çalışmalarının olduğunu biliyorum.

Dolayısıyla, elimizde bugün 2000 megawatt civarında bir doğalgaz santrali ve artık haddi hesabı ucu kaçmış, verilen uygunluk projeleriyle de 2009 yılına kadar bunun 4 veya 5'e katlanacağı bir doğalgaz santrali söz konusu. Yani, 260 milyar kilowattsaat kendi ulusal kaynaklarından karşılayabildiğin gibi bir de bunlar söz konusu. Dolayısıyla, çok ağırlıklı bir projeksiyon yapmak yerine, akılcı bir politika izleyerek yatırımları doğru zamanda ve doğru yerlere yapmakla sorunun aşılabileceğini, bir sorunla da karşılaşılmayacağını düşünüyorum. Sayın Demirel buradaki konuşmasında, "Ben Pazar günü çalışırken 6 kez elektrikler kesildi" dedi. Ben Cumhurbaşkanı'yla komşu sayılacak bir yerde oturuyorum, yani aynı şebekeden besleniyoruz, ben de pazar günü bu sempozyum için çalışıyordum bizim elektriğimiz kesilmedi. Biliyorum ki köşkte yeni binalar yapılıyor, biraz şantiyenin azizliğine uğradığını düşünüyorum Sayın Cumhurbaşkanımızın. Şöyle bir şey yapabilirsiniz isterseniz, yarın iki tane termik santralimizi stop ettirebilirsiniz ve dönüşümlü olarak da bir elektrik kısıntısı sürecine girebilirsiniz, yani yüzde 41'lik bir termik kapasite kullanma oranını biraz daha aşağıya çekmek gibi bir hedefiniz olursa yarın da biz enerji kısıtlamasıyla karşı karşıya kalabiliriz. Bu üretemeyeceğimiz anlamına gelen bir sorun değildir.

Yine vahim bir tabloyu da dün Sayın Bakan çizdi. Şu anda Bulgaristan'dan enerji alıyoruz, Türkmenistan'dan da 400 kilowatt'lık bir enerji nakil hattıyla 2002 yılında enerji almaya başlayacağız gibi. Satın alabilirsiniz, demin dediğim gibi üretmekten vazgeçerseniz satın almaya başlarsınız, bu da bir tercihtir, yani bu sizin nükleer santral kurmanız için bir gerekçe teşkil edemez. Buradan sürekli olarak bir nükleer santral projeksiyonu teknik bir zorunluluk olarak sunuluyor ve buna sürekli gerekçe yaratılıyor. Ben biraz hafızanızı tazelemek istiyorum. 1995 yılında bu nükleer santralle ilgili tartışmalar olurken yine aynı aylardaydı, Sabah Gazetesinde "İki yıl içinde nükleer santral kurma kararı" sürmanşettydi. "Vermezsek 96 yılının sonundan itibaren karanlıkta kalacağız" diye bir manşet atmış, altında da Salih Memecan'ın bir karikatürü var, birisi "Nükleer santrale hayır" diye bir afiş yazıyor ama mum ışığında yazıyordu.

95'ten geldik 99'lara, bu senaryo iki yıl arayla iki kez daha tekrarlandı. Yine bir karanlıkta kalma fobisi toplumda estirildi ve ardından da "Mutlaka nükleer santral kurulmalıdır" söylemi geldi. Nükleer teknolojiyle ilgili hemen bir hatırlatma yapmak istiyorum. Nükleer teknoloji elektrik üretim biçimlerinden bir tanesi, özellikle 1950'lerde gündeme getirilirken 2000'li yıllardan itibaren sayaçsız elektrik verme taahhütlerinde bulunuyordu Amerikalılar. Diyorlardı ki, "Bu öylesine ucuz ve öylesine kolay bir üretim biçimi ki, biz kendi halkımıza 2000 yılından itibaren sayaçsız elektrik vereceğiz ve bin tane nükleer santral kuracağız." Nükleer teknolojinin böylesine bir trend izlemediği, dünyada 4 bin nükleer santral hesaplanırken 2000 yılında 403 tane nükleer santrale ve yapılmakta olanları da buna eklerseniz 440 nükleer santrale gelindiği görüldü. Peki, niye böyle bir noktaya gelindi? Bu noktaya gelinmesindeki en temel belirleyici sorun şudur; soğuk savaş döneminde nükleer santral teknolojisiyle nükleer savaş teknolojisinin aslında at başı beraber gitmesi söz konusuydu, ikisi birbirini destekler bir şekilde gidiyordu. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte artık soğuk savaş döneminin sona erdi ve yine ondan birkaç yıl önce de dünyada bir Çernobil faciası yaşandı. O güne kadar bütün kaynaklara baktığımızda şöylesi bir şeyle karşılaşmıştık; işte falanca yerde kaza olma riski şu kadar, filanca yerde bu kadar ve nükleer santrallarda da bilmem kaç milyonda birdir kaza, bu çok risksiz bir şeydir. Ancak, bunun böyle olmadığı, Çernobil'in ne ilk ne de son olduğu en son Japonya'da olanlarla da açığa çıktı. Pandoranın kutusunu açtı aslında Çernobil ve soğuk savaş döneminin sona ermesiyle dünya elindeki nükleer santrallerle, bir nükleer felaketle baş başa kaldı.

Bugün yine bir hatırlatma yapacak olursak, Avrupa'daki bütün gelişmiş ülkeler referandumuna dayalı olarak önlerine nükleer santrallerini tasfiye programları koydular.

Ekonomik ömürlerini doldurmasıyla birlikte nükleer santrallerin tasfiyesini önlerine koydular. Amerika, 2000 yılı için bin tane hedeflerken 103'te kaldı ve zaten talebi düşürmede en büyük etken olan atıklar sorunu. Atıklar sorunu, artık gizlenemez noktada abartılı bir hale gelmiş, buradaki radyoaktif elementlerin yarılanma süreleri de bazılarında binlerce yıl, hatta 24 bin yıla kadar çıkanları da var. Bunları insan ve çevreye zarar vermeden gizleyebilmenin maliyeti de Amerika'nın bütçesini dahi aşar bir noktaya geldiğinde, bu teknolojiye artık geleceğin enerji planlaması içerisinde yer verilmediği bir dönem yaşanıyor. Peki, Çernobil'den sonra kimler nükleer santral kuruyor diye baktığımızda ikinci kuşak ülkeleri görüyoruz, yani kamuoyu baskısının az olduğu, "Ben yaptım oldu" mantığının çok fazla işlediği Kore, Çin, Hindistan, Pakistan, Irak, İran, Türkiye ve birkaç eski Sovyet Cumhuriyeti. Bunun dışında yeni sipariş noktasında dünyada çok az sayıda örnek vardır. Dolayısıyla nükleer santral üreticilerinin ciddi bir işsizliği söz konusudur. Öylesine büyük yatırımlar yapmışlar ki, çünkü 2000 yılında 4000 tane nükleer santral olacak, oysa kalınmış 400'de, yapılanlarla birlikte 440 tane yüzde 10'larda. Bu nedenle çok büyük bir lobcilik faaliyeti yürütülüyor. Böylece seni nükleer santrale ihtiyacın olduğu konusunda ikna etmeye çalışıyorlar. Dünyada da yapılan, maalesef ülkemizde de yapılan bir biçimiyle budur. Nükleer santral bu anlamda teknik bir zorunluluk değil, siyasi bir tercihtir, bu siyasi tercihi de ben bu doğrultuda akılcı bulmuyorum.

Çevre ve insan sağlığı açısından riskleri bir yana, bir tarafına daha dikkatinizi çekmek istiyorum. Bugün bütün kaynaklarda şöylesi bir bilgi daha vardır. Nükleer enerji santrallerindeki marjinal maliyetler, yani kilowattsaat başına birim maliyetler Amerika Birleşik Devletlerinde 7.5 senttir, Avrupa'da da 8 ila 12 sent arasında değişmektedir. Eğer param olsa da bir enerji üretim santrali kuracak olsam en ucuza üretmeyi önüme hedef olarak koyarım, çünkü ucuza ürettiğim sürece vatandaşım ve sanayiye ucuz enerji vermem mümkün olacaktır. Ülke ekonomisine katkısı da o denli yüksek olacaktır.

PANEL (II. OTURUM)

24 Kasım 1999

Başkan - Hüseyin YEŞİL

BAŞKAN - Panelimizin ikinci oturumuna başlıyoruz. Panelimiz ve sempozyumumuz özgür ve demokratik bir ortamda yapıldığı için şimdi konuşmaları tersten başlatıyoruz, yani tekrar Ali Yiğit'e söz veriyorum, tersten başa doğru gideceğiz.

Buyurun Sayın Yiğit.

ALİ YİĞİT (Elektrik Mühendisleri Odası Genel Başkanı) - Arkadaşlar, ben kaldığım yerden devam edeceğim. Nükleer santrallerle ilgili odamızın görüşlerini aktarmıştım. Şimdi genel olarak son 10 yılda Türkiye'nin keşfettiği bir modelden bahsediliyor, yap-işlet-devret ve ardından da yap-işlet modeli. Sonra çok daha dahiyanesini de keşfettik, işletme hakkı devri diye bir model. Bu üç modelle ilgili olarak Türkiye'nin enerji sorununun çözümünde bazı örneklemelere gideceğim.

İlk olarak 3096 Sayılı Yasa'ya dayanarak İstanbul'un Anadolu yakasının AKTAŞ Elektrik A.Ş.'ye verilmesi. Bunu ilk başta söylediğimizde yapılanın çok iyi olduğu üstüne 9 yıl konuşuldu, 10. yılda da buna bakarak "Özelleştirme üstüne yorum yapmayın, o kötü bir örnekti zaten" dediler. Bizde iyisi var mı, diye diğer ÇEAŞ ve Kayseri Elektrik Dağıtım örneklerine bakıyorum, bunun iyisi yok, hepsi aynı şeyi yapıyor. Hazır bir altyapı var, Türkiye Cumhuriyeti 70 yılda bir altyapı oluşturmuş, bir tarafa bir sayaç koyuyorsunuz TEAŞ'tan alıyorsunuz enerjiyi, öbür tarafta da hazır sayaçlar var, endeks okuyarak çok iyi bir işletmecilik gerçekleştiriyorsunuz, AKTAŞ'ın yaptığı gibi Türkiye ekonomisine de çok önemli bir katkı sağlıyorsunuz. Böylesi bir modelin Türkiye'de şu anda 25 bölgede uygulanması üstüne proje var, "Kamu bu işi beceremiyor" deniliyor ve sürekli zarar etme üzerine söylem geliştiriyor. Bu yılını görmedim ama TEAŞ'ın ve TEDAŞ'ın 98'e kadar olan istatistiklerini biliyorum Türkiye'nin en kârlı kuruluşları arasında, hele TEAŞ'ın ilk ikinci sırada olduğu, ilk 500 içerisinde olduğu biliniyor. Dolayısıyla zarar etmeden kaynaklı ve de bunca çabaya rağmen de kötü işletmecilikten kaynaklı bir sorun yok. Sorun şurada; aslında Türkiye'de kamu eliyle özel kuruluşları

kalkındırma gibi bir noktaya gelinmiş durumda, bunun adına da özel sektörün dinamizminden yararlanma deniliyor.

Yap-işlet-devret veya yap-işletle ilgili de birkaç tane örnek sunmak istiyorum ve ben orada karar merciinde olsaydım nasıl davranırdım onu da söyleyeceğim. Normalde planlı bir ekonomide, bir devlet veya kamu yönetimi tüketimini planlar, buna uygun üretimini planlar ve geleceğe yönelik de yapması gerekenleri yapar ama biz ne yapıyoruz? Ortalama bir enerji maliyetimiz var, bu belli, bunun hesap yöntemleri de belli ama yap-işlet veya yap-işlet-devret modelleriyle sürekli olarak enerji maliyetimizi yukarı çeken faktörleri kullanıyoruz. Türkiye'de ortalama enerji maliyet 3, 3.5 sent civarındayken, 10 sente veya 12 sente enerji alıyoruz ve bu sözleşmelerde de yüzde 100 alım garantisi veriyoruz. Benim bildiğim, serbest rekabette şöylesi bir şey vardır. Siz piyasa fiyatı üzerinde bir şeyi satamazsınız çünkü kimse bunu sizden almaz ama burada risksiz bir sözleşme söz konusudur. Yani "Ben ayakkabı fabrikası kurdum, ilk yıl ayakkabıları piyasa fiyatının 5 katından satacağım, kendini amorti ettikten sonra da piyasa fiyatından " diyemezsiniz çünkü ayakkabının rayiç fiyatı vardır. Dolayısıyla elektrikte de bunu yapamazsınız ama Türkiye bunu yapıyor. Üç dahiyane buluş derken birincisini söyledim. Kamu işletmesini bila bedel birine verip işletme hakkı devri modeliyle bu yapılıyor, örneği var, ÇEAŞ çok iyi bir örnek, AKTAŞ ondan daha iyi bir örnek, Kayseri civarı ve Kepez'se bunlardan birer gömlek daha iyi birer örnek -buradaki iyiyi kötü anlamında kullanıyorum. İkincisi de; sıfır riskle bir enerji alımı söz konusu ve sanayileşeceğini iddia eden bir ülkenin ne yapması lazım? Sanayisine ucuz enerji verebilmesi lazım. Bunun için de ne yapması lazım? Enerjiyi ucuza mal etmesi lazım. Oysa Türkiye'nin bütün geliştirdiği projeler, ortalama enerji maliyetini yukarıya çekici bir etki sağlıyor ve riski de sıfır. Şöyle işliyor bu süreçler; "Sen Hazine olarak bana biraz para bul, falanca bankalarla git görüş, sen de kefil ol, ben o parayı alayım buraya bir santral kurayım, sen buradan ürettiğimin de hepsini benden al, sonra da ben bunun parasını da alayım." Krediyi ödeyip ödememe konusunda da çok fazla bir yaptırım yok. Böyle sıfır riskli bir üretim anlayışı olabilir mi? Madem özel sektörüz, madem liberalizmi savunuyoruz, sıfır risk diye bir şey olmaz, onların da risk üstlenmesi lazım, riski yine kamu üstleniyor.

Bu uygulamalarda karşılaşmış olanlarla ve karşılaşılacak olanlarla ilgili bir örnek vereceğim; Düzce depreminden 3 gün önce doğalgaz krizi yaşadık biliyorsunuz. Bağlantılar yetersiz, malum talep fazla, fırtına nedeniyle de gemi yanaşamadı, bunların hepsi doğru. Böyle bir durumda, ben kamu yöneticisiyim, ne yapmam lazım? Elimde belli bir miktar gaz var, bu gazı tüketen termik santraller de var. 1400 megawatt'lık Ovaakça

Santralı var, 2.8 kilowattsaaate enerji üretiyor. Ünimar'ın, Enro'nun, Doğa'nın ve Ova'nın var, bunlar da 10 sente bana enerji satıyor. Ben akıllı bir kamu yöneticisi olarak ne yaparım? Onlara gaz vermem kendi santralımda üretim çünkü ucuza mal ediyorum, gazım da kısıtlı. Ama biz tersini yaptık, bu kriz süresince Ovaakça'ya sıfır gaz verdik, bu 4 santral tam kapasite çalıştırıldı, ki bu 4 santralin ikinci bir yakıt kullanabilme özelliği de var, Ovaakça'nın yok. Dolayısıyla, işte Türkiye'nin dahiyane buluşları yap-işlet ve yap-işlet-devret, bunlar kamu kaynaklarını risksiz bir şekilde aktarma üstüne geliştirilmiş projeler.

Bir diğer sorunumuz da şu; bu 10 yıllık uygulamalar içerisinde başta Elektrik Mühendisleri Odası olmak üzere birçok kurum ve kuruluş bir hukuk mücadelesi başlattılar, dediler ki "Sizin bu yaptıklarınız hukuka, yasaya uymuyor", bunlarla ilgili sürekli bir davalama süreci yaşandı. Büyük bir çoğunluğunda da davayı açan taraflara dediler ki, "Siz haklısınız, kamu yöneticileri yanlış yapıyor". Yürütme durduruldu ama bu uygulamaların hiçbiri durmadı, sürekli olarak yapıldı. Hani "Biz yaptık oldu" mantığının hakim olduğu bir anlayış söz konusu demiştim, bunun devamı. En sonunda da şöyle söylemler gündeme gelmeye başladı, "Türkiye'de bazı kurum ve kuruluşlar icraatımızın önünde engel oluyorlar." Şimdi soruyorum, bu icraatın önünde engel olmak mıdır, yoksa kamu hukukunu, ulusal çıkarları savunmak mıdır? Bence bu yapılan ikincisiydi. Ne oldu? Bütün bu tartışmaların sonucunda Türkiye uluslararası tahkime giden bir süreci 99 seçimleri öncesi IMF'ye verilen bir taahhüt gereği yaşadı. Gazetelerde bu belge yayınlandı, "Seçimden sonra bunu yapacağız" diye ve bir yasa değişikliğine gidildi. Biraz önce kapitülasyonlarla ilgili çekincemizi arkadaşımız anlatmıştı. Danıştay, üçüncü şahıslara kamu hizmetlerinin verilmesi, yani imtiyazlar konusunda nihai karar mercii iken bunu "Fikir bildirebilirsin, ama ben buna uyarım ya da uymam" gibi bir şeye dönüştürdüler. Bu son derece tehlikeli bir gidiş. Bunun sonucunda Türkiye'deki enerjiyle ilgili üretim, dağıtımın ulusallığı ortadan kalkmaktadır, hiçbir şekilde iç hukukumuzun işlemeyeceği ve bunlar üzerinde denetimimizin ortadan kalkacağı bir süreç vardır, zaten de kalkmıştır. Anayasa ile ilgili bu değişikliklerden sonra, bunların uygulanabilmesi için uyum yasalarının çıkarılması gerekirken Enerji Bakanlığı iki tane sözleşme yapmıştır. Birisi İstanbul'ta ATAM Enerji, diğeri de Eskişehir'de ESSEL Elektrik'tir ve buralarda uluslararası tahkimi sözleşmeye koymuştur. Bu Anayasa'ya aykırıdır çünkü çıkarılan yasa bir Anayasa değişikliğidir, ancak uyum yasası çıkmadığı sürece uygulama yapamazsınız. Biz bununla ilgili dava açacağız, bunu da burada kamuoyuna duyurayım da sürpriz olmasın. İkincisinde de, bunlarla ilgili yüzde 100 alım garantisi ve 10 sente elektrik enerjisi alma garantisi veriliyor. Böyle bir mantık kamunun mantığı olamaz, yani bir kamu işletmesi ülkenin genel çıkarlarını düşünmek zorundadır. Oysa bu, ülkenin genel çıkarını düşünmek

değil Türkiye'deki elektrik enerjisini gittikçe pahalı hale getirme üstüne projeler geliştirmektedir. Buna paramız yok, finansman, vesaire gibi ne gerekçe sunulursa sunulsun akıllı bir kamu yönetiminin yapacağı icraatlar değildir.

BAŞKAN - Şimdi sıra Sayın Hüseyin Arabul'da, buyurun.

HÜSEYİN ARABUL (Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi Başkanı)

- Efendim, ben Sayın Ali Yiğit'in birinci etaptaki konuşmalarının birçok kısmına katılmakla beraber, bazı kısımlarda kısa devre yaptığını ve bir mühendis olarak biraz daha üzerinde durulması gerektiği kanısındayım. Ama, bu kısımları Ali Beyle bir kez daha karşılıklı oturur tartışırız. Yine de konuşmanın içerisinde ifade edilen kayıpların belli bir disiplin altında düşürülmesi felsefesine şiddetle katılıyorum, gerçekten olması gerekir. Hangi taraf olursa olsun önemli değil fakat o program çerçevesinde mutlaka kayıplar düşürülmelidir. Yüzde 20 büyük bir rakamdır, karşılaştırdığınız zaman çok büyük bir üretim tesisine, dolayısıyla üretim tesisi maliyetine karşılıktır. Ama Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın, hani harika dediğiniz, mucize dediğiniz çözümlerden o işletme hakkının devri konusu -aslında ben o konuda hiç konuşmak istemiyorum, çünkü kısmen de taraf olduğum için şapkamı zedelemek istemiyorum- o yönden yapılan bir programdı, yahut da Bakanlık ana hedefi kayıp ve kaçakları indirecek şekilde bir plan yapmıştı. Bu aynen sizin söylediklerinize paralel bir program plandır ama bunu devlet yapabilir, neden yapmıyor diye sorarsanız, o saatlerce, günlerce tartışılabilir. Bana kalırsa, çünkü konuşmamızda da ifade ettiğim gibi, EDF'in yapısına sahip olmadığımız, personel politikasına sahip olmadığımız sürece bu suyu tersine akıtmak benim kanımca çok zor, mümkün değil gibi geliyor. Biz öyle de olsa, böyle de olsa bu işi yapmak için yaratılmışız, devletin içinde de olsa bunu yapmaya hazırız. Ama nasıl olacak? Siz de biliyorsunuz ki böyle bir şeyi gerçekleştirmek mümkün değil.

Değerli arkadaşlar, ben biraz mikroya döneceğim, birçok kimse bugünlerde yine enerji sıkıntısıyla baş başa kalma olasılığından bahsediyor. Tabii ki kapasiteleri yüzde yüz kullanmak mümkün değil. Kim derse ki, termik veya hidrolik kapasiteleri yüzde yüz kullanabiliriz, bu teknik yönden de, üretim yönünden de, tüketim yönünden de mümkün değil. Dün anlattığım gibi Pakistan'ın yap-işletteki sorunu ve bugün baş başa kaldığı problem inanın bana teknik hatalardan kaynaklanmıştır, eğer Pakistan'da bizdeki gibi bir enterkonnekte sistem olmuş olsaydı, izole olmamış olsalardı o zaman problem olmayacaktı. Onun için, bizim değerlendirmemiz ve uluslararası kuruluşların değerlendirmesi de dikkate alındığında yapılan planlama ve programlar yanlış değil. Belki verimliliği daha fazla artırarak daha fazla yükleyebiliriz, kapasiteyi daha çok artırabiliriz.

Ama ne olursa olsun, ben yine kısa dönemli bazı önlemlerin alınması gerektiği kanaatindeyim. Örneğin, enerji üretimine ilişkin yatırımlarda özellikle hidrolik santrallerin kurulması çok uzun zaman almakta, enerjiyi verimli kullanmasını ivedi olarak mutlaka öğrenmeliyiz. Bu konuda halihazırda varolan kayıpları uluslararası değerlere çekmek mecburiyetindeyiz. Kullanılmayan termik gücün arıza ve bakım dışındaki yakıt yetersizliği ve kalitesizliğinden kaynaklanan sorunların mutlaka giderilmesi ve bunların kullanılabilir hale getirilmesi bize çok ciddi boyutlarda kazanç sağlayacaktır ve bu kazanç da elektrik enerjisinin olası açığını kapatmakta bize katkıda bulunacaktır.

Özellikle linyit yakıtlı termik santrallerin kullandığı yerli linyitlerin düşük kalorili olması ve yüksek oranda kükürt içermesi nedeniyle ortaya çıkan çevre sorunlarına acil ve kalıcı çözümler getirilmeli, ki bu konuda çalışmaların yürütüldüğünü, ucuz olmadığını da biliyoruz. Ama sivil toplum örgütlerinin ve yargının santral faaliyetlerini olumsuz etkileyen kısıtlara bence burada akılcı tepkiler göstermesi gerekir.

Ayrıca, İstanbul ve Trakya, Gebze, Kocaeli Bölgesi'ndeki Türkiye'nin en yoğun sanayi bölgelerine -ki bugünlerde depremin de getirdiği olumsuzluklar var- elektrik enerjisini sağlayan ve toplam kurulu gücün gerçekten büyük bir bölümünü içeren Ambarlı ve Hamitabat doğalgaz santralleriyle ilgili kış aylarında karşılaşılan gaz ikmali sorunları çok daha dikkatle izlenmelidir.

Bunun dışında almamız gereken önlemler içerisinde, arkadaşımızın dünkü ve bugünkü konuşmalarında üstünde durduğu iletim hatlarımızın bakım onarımı kadar programa uygun yatırımlarının zamanında yapılması da vardır. Maalesef bu konuda hiçbir yetkili; "Biz bunları zamanında yapıyoruz" diyemez.

Elektrik enerjisi dağıtım şebekelerindeki teknik kayıpların ve kaçakların uluslararası bir yere çekilmesi için gerekli olan ve uzun süredir gerektiği şekilde yapılmayan rehabilitasyon çalışmaları, periyodik test ve bakım hizmetleri en kısa zamanda başlatılmalı ve gerçekleştirilmelidir. Bunun dışında Elektrik Tarifeleri Yönetmeliği'nde yer alan 9 kilowatt'a kadar olan kullanıcılar için reaktif güç kompanzasyon muafiyeti bence kaldırılmalı, küçük sanayi ve ticarethaneler ve sitelere reaktif enerji tarifesi uygulaması getirilmelidir.

Ayrıca cadde, sokak, meydan aydınlatması için bedelsiz elektrik enerji uygulamasında dünyada çok nadir ülkelerden bir tanesiyiz. Eski Sovyet ülkelerini bir tarafa bırakacak olursanız, cadde ve sokaklardaki aydınlatmayı bu şekilde yapan başka bir ülke yok. Belediyeler verir veya mahalleler verir, yani onu bence kullanan verir,

kullanmayanın vermemesi gerekir. Aynı zamanda hiç olmazsa aydınlatmada deşarj lambalarının kullanılması, 2x11 watt'lık lambaların kullanılması ve eski tiplerin değiştirilmesi gerekir. Karayolu aydınlatmasında kullanılan elektrik enerjisi bedellerinin de belediye veyahut karayollarından mutlaka tahsil edilmesi, belediyelerin normal aydınlatma dışında bütün ilave ve dekoratif aydınlatma uygulamalarında tüketilen enerji bedellerinin tahsil edilmesi mutlaka sağlanmalıdır.

Ayrıca Elektrik Tarifeleri Yönetmeliği'nde günlük puantın yayılmasını sağlamak için 1 Temmuz 1999'dan itibaren meskenler de dahil edilerek başlatılan gündüz-gece, gece yarısı tarifelerinin kullanılması özendirmelidir. Eğer, bunu bilmiyorsanız ben size söyleyeyim. Bu uygulama 1 Temmuz'dan itibaren başladı ve gece saat 22.00 ile 06.00 arasında 15 bin lira olan elektrik puant zamanında 58 bin lira ve normal zamanda gündüz 15 bin lira. Bu özendirildiği taktirde enerjinin dengeli kullanılmasını ve Ali Yiğit'in ifade etmiş olduğu enerji kullanım kapasitesini artırma imkanını sağlayacaktır.

Ayrıca doğalgaz dışındaki yakıtlarla çalışan termik ve hidrolik otoprodüktör santral girişimleri bana göre özendirmeli, bu amaçla bu tür otoprodüktörlerin elektrik enerjisi alış fiyatları da özendirmelidir.

İmar Yasası'yla ilgili problemimiz var, bu konuda gerekli düzenlemeler yapılmalı.

Resmi dairelerin aşırı elektrik enerjisi kullanması önlenmeli, tasarrufa özendirmeli, kullanım limitleri belirtilerek fazla kullanıma yaptırım uygulanmalı, bu önlemler mutlaka Başbakanlık genelgelerinde belirtilmeli ve mutlaka alınmalıdır.

Ayrıca 18 milyon kayıtlı elektrik abonesi var, bunların önemli bölümü konut abonesidir. Bu aboneleri enerjiyi verimli kullanmaya özendirecek etkin kampanyalarla önemli tasarruflar sağlanması mümkün.

Sanayide enerji tasarrufuna yönelik zorunluluklar, yaptırımlar da mutlaka yapılmalı yasa bir an önce uygulamaya sokulmalıdır.

BAŞKAN - Şimdi sıra KİGEM temsilcisi Sayın İlker Ertuğrul'da.

Buyurun.

İLKER ERTUĞRUL (KİGEM Temsilcisi) - Sayın Başkan, değerli konuklar; ilk konuşmada bıraktığım yerden devam etmek istemiyorum, yani karamsar bir 16. Türk Devleti'nin geleceğine dair karamsar yorumlar yapmak istemiyorum ama düşünüp öğrenip baktıkça yine o tarafa doğru gidiyorum. Yani, ya ben yanlış biliyorum ya tarih insanlara yanlış şeyler öğretiyor ya da biz bazı şeyleri öğrenmemekte direniyoruz ya da başka

hesaplarımız var.

Türkiye'de kimseyi, özellikle bu salonda bulunanları, Enerji Bakanlığı'nda çalışanlarını, özel sektörü falan herhangi bir başka hesabı olmakla itham etmek istemiyorum. Böyle bir şeyin olmadığına da inanmak istiyorum ve hatta kuvvetle inanıyorum çünkü hepimiz aynı gemideyiz. Bir çarşamba günü şu salondan başka yere gitme olanağı varken toplanmış 120-130 kişinin bu konuyu ciddi biçimde kendine dert edindiğine, bunun için çözüm bulmaya, ortak bir nokta bulmaya çalıştığına inanıyorum.

Sayın Arabol, İstanbul'daki Enerji Şurası'nda da benden önce çıkıp konuşmuştu ve "Hepimiz buradayız, çok ortak nokta bulabiliriz, birlikte yapabileceğimiz birçok iş var" demişti. Ben aynı noktadan devam etmek üzere karar vermişken, Sayın Arabol'a bir cevap hakkı da doğursun diye söylüyorum, önerilerini dinliyorum. Pazartesi bu salonda olanlar hatırlayacaklar, ben dağıtım özelleştirmesinden bazı rakamlar verirken ve Isparta'daki 9. Dağıtım Bölgesini örnek verirken, TEDAŞ'tan Sayın Mustafa Çetin kalkıp demişti ki, "Daha önceki dağıtım rakamlarının içinde sokak aydınlatmaları yoktu, şimdi bizim verdiğimiz içinde bu da var, yani aslında bu rakam sizin dediğiniz gibi değildir, bunu alan özel şirketler daha yüksek oranda yükümlülük üstleniyor." Ben de belki bir hata yapmışımdır diye düşünürken, şimdi Sayın Arabol'un, "Sokak aydınlatmaları ya belediye tarafından ödensin ya mahallede oturanlar tarafından ödensin" önerisini duyuyorum. Bazı şeyleri anlamakta yine zorluk çekiyorum ama işin o tarafına hiç girmeyeceğim.

Sayın EMO Başkanı Ali Yiğit söyledi, hatta biraz espri olsun diye "Dahiyane yeni buluşlar" dedi, bu yap-işlet-devret ve yap-işlet hiç dahiyane buluşlar falan değildir. Sayın Tansu Çiller bunu BOT, BOT diye sürekli söylediği için sanki Avrupa'dan, Amerika'dan gelmiş bir şey diye algılandı ilk önce. Bu Osmanlı'nın verdiği imtiyazların ve kapitülasyonların ta kendisidir. Osmanlı'yı yıkan budur. Ha, şimdi İltar "Bu devlet ille de yıkılacak" mı demek istiyor veya devleti yıkmaya mı çalışıyor? Hayır, bu devleti nasıl ayakta tutarız diye dertleniyorum, yarın öbür gün başımıza bela olacak şeyleri şimdiden engelleyebilelim, bu hakları vermeyelim, bu sorumlulukları, bu yükümlülükleri üstlenmeyelim diye konuşuyorum.

Devletin parası az, kamu harcamalarında sorunumuz var diye yap-işlet-devret ve yap-işlet projeleri yaptırıyoruz ama hiç üretim yapmasa da elektriğin tamamını alma taahhüdü veriyoruz. BOTAŞ bu ülkeye doğalgaz getiriyor, bu santrallara doğalgaz verecek, ama BOTAŞ doğalgazı vermezse TEAŞ paranın hepsini verecek ve o elektriği üretilmiş gibi satın alacak. Sonra yine biz bu ülkede elektrik olabildiğince ucuz olsun istiyoruz,

burada Sayın TÜSİAD temsilcisi de var, sanayicimiz olabildiğince ucuz elektrik kullansın ki uluslararası rekabet gücü olsun istiyoruz ama ondan sonra bir yerde 2 sente, bir yerde 10 sente elektrik almayı taahhüt ediyoruz. Ali Yiğit demin anlattı, 2 sentlik elektriğe değil de 10 sentlik santrale doğalgazı veriyoruz. Peki, yarın öbür gün 10 sentle, 15 sentle bugün bütün elektriğini üretme taahhüdü aldığımız santral üretime geçtiği zaman bu sanayici kimle nasıl rekabet edecek, bunu şimdiden düşünüyor muyuz acaba? Bütün bu konularda belki oturup yeniden bir düşünmemiz lazım.

Neden kapitülasyon diyorum, neden Osmanlı'nın son dönemi diyorum? Bu işler, yap-işlet-devret olsun, yap-işlet olsun, ekonomik bağımsızlığın devri anlamına gelen işlemlerdir. Neden? Çünkü, bu Anayasa değişikliğinden önceki sistem olsaydı, yani bir kamu hukuku meselesi olsaydı bu sözleşmelerin hepsi Danıştay'a gidecekti, Danıştay bunların tümünü kamu açısından, Anayasa açısından irdeleyecekti. "Burada vatandaşların çıkarları yeterince korunmamış, ben 5 sentlik elektriğe neden 10 sent ödeyeyim ki", diye o sözleşmeyi iptal edecekti ya da o 10 sentin 5 sente düşürülmesine karar verecekti ve böylece Türkiye'nin çıkarları korunacaktı. Ama şimdi biz, "Hayır Danıştay bunu incelemesin, bu uluslararası tahkime gitsin" diyoruz. Peki, uluslararası tahkime gittiği zaman, orada uygulanan hukuk nedir? Ticaret hukukudur, çıkar hukukudur. Ticaret hukukunda, çıkar hukukunda, özel hukukta taraflar eşittir, devlet de bir tacir gibi değerlendirilir, şirket de bir tacir gibi değerlendirilir. Orada artık ne kamu kalır, ne vatandaş kalır, ne korunacak başka bir çıkar kalır. Ve daha garip olan bir şey şudur ki, biz 1993 Temmuzundan beri, ilk olarak 513 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname'yle elektriği imtiyaz alanının dışına çıkartmaya çalıştık. 93 Temmuzunda beceremedik, 94'de beceremedik, 3996'da beceremedik, onu bir daha değiştirdik, 4107'de beceremedik, 4180'de beceremedik ve sonunda Anayasa'yı değiştirdik. Peki, bu Türkiye'nin bir ihtiyacından mı kaynaklanıyordu yoksa başkalarının dayatmasından mı kaynaklanıyordu? İstanbul'daki Enerji Şurası'nda yine bunu dile getirmeye çalıştım. Şimdi Süzer Holding'te çalışan eski müsteşar yardımcısına dedim ki, "Tamam da bu tahkim niye gerekiyor, bunu bir anlayalım belki ona göre bir çözüm bulmaya çalışırız", "Orayı tartışmamıza gerek yok bu böyle" dedi. Tahkimi kim istiyor? Biliyorum ki tahkimi bizim yerli şirketlerimiz bile istemiyor.

Sayın Arbul, yine o gün TEDAŞ meselesini konuştuğundan, Şura bittikten sonra "Ertuğrul, Amerika'ya gidiyorum, şimdi adamlardan para isteyeceğim, işte bunun için tahkim gerekiyor yani derdim başka" dedi. Yerli sermayemizde yeterli para yok, bunun için yabancılardan para istiyoruz ve yabancılar bizim paraya sıkıştığımızı sandıkları

için veya biz kendimizi öyle gösterdiğimiz için "İlle de tahkim de tahkim" diye diretiliyorlar.

Ben bir kez daha iddiayla söylüyorum. Türkiye enerji alanında iyi bir pazardır, bu pazara herkes balıklama atlamaya hazırdır. Sırf özel sektör açısından baktığınız zaman bile bu kadar verici olmaya, bu kadar taviz vermeye gerek yoktur. Türkiye 15-20 yıl sonra karanlıkta kalmasın diye bugün verdiğiniz ekonomik tavizler, 20 sene sonra Türkiye'yi siyasal olarak karanlığa sokacaktır.

Ben şimdi burada bu toplantının düzenine dair Sayın Başkana da bir öneride bulunmuştum, "Düzeni tersine çevirelim, en son özel sektör ve Bakanlık temsilcileri konuşabilirsin ve fikirlerini beyan edebilirsinler" demiştim. Ben burada çok ciddi ve içten bir çağrıda bulunuyorum. Madem hepimiz bu gemideyiz, madem hepimiz bu geminin sağlam bir biçimde karaya çıkmasını istiyoruz, Türkiye'nin çıkarına olmayan şeyleri kabul etmekten vazgeçelim. Türkiye'nin birinden 5 sente, birinden 10 sente elektrik almakta bir mecburiyeti mi var? Türkiye'nin, Türkiye'ye gelip ticaret yapmak üzere gelen şirketlere "Elektriği daha pahalıya alacağım" deme mecburiyeti mi var? Burada Türkiye'nin ne çıkarı var? Lütfen bunları bir daha düşünelim. Bakanlık bu konuda kendisini daha güçlü görsün ve lütfen kimse bana bu siyasi iradenin kararıdır demesin. Türkiye'de ben siyasi hükümetler değişse de bu görüşün, bu mecburiyet hissini hiç değişmediğinin canlı tanığıyım. Ben Sayın Soysal'ın danışmanlığı yaparken muhalefetteki her partiden imza toplayarak Anayasa Mahkemesi'ne dava açtım, o kanunu iptal ettirdim, sonra hepsi iktidara gelip aynı kanunu tekrar çıkardılar. Yani, burada konu siyasi irade konusu falan değildir. Benim inancım odur ki, bürokratlar siyasi iradeyi ciddi biçimde etkileyebilecek iradeye sahiptirler, yeter ki bunu kullansınlar.

Son bir laf da yabancı sermaye ve yerli sermayeye, "Bayanlar, baylar; safariye giden o kıyafeti giyer". Türkiye'nin hukuku budur. Türkiye'de para kazanmaya gelen, tıpkı safariye gider gibi Türkiye'nin hukuk kurallarına uymak zorundadır. Yoksa bazıları ava giderken kendileri avlanabilirler.

BAŞKAN - Şimdi söz sırası Sayın Oktay Varlıel'de.

OKTAY VARLIEL (TÜSİAD Temsilcisi) - Bir soru sormak istiyorum. Zannediyorum şu anda Meclis'te bulunan bütün siyasal partilerde ve kamuoyunda da görülen odur ki, aşağı yukarı toplumun önemli bir kısmı Avrupa Birliği'ne girelim diyor. Bu konuda farklı görüş var mı bilmiyorum ama genel olarak yaklaşım böyle. Avrupa Birliği'ne bugün girmesek de yarın bir şekilde gireceğiz. Avrupa'nın ortak parlamentosu

var, bunu kabul edecek miyiz? Ortak para birimi var, bunu kabul edecek miyiz? Ortak gümrük vergileri var, girdik Gümrük Birliği'ni uyguluyoruz. İnsan hakları konusunda Helsinki'ye imza atmışız, birtakım kurallara uymak zorundayız. Askeri savunma konusunda ortak hareket etmek durumundayız. Bütün bunları kabul edecek miyiz? Eğer Avrupa Birliği'ne giriyorsak, bütünleşeceksek etmek zorundayız

Bir yandan böyle bir gelişme var ve Türkiye yönünü bu tarafa çevirdiği zaman, "Kardeşim benim sınırlarım var, benim sınırlarımın içinde bir hukuk var, ben bunu hiçbir şekilde değiştirmem, gelersen gelersin, gelmezsen gelmezsin, lanet olsun" demeye hakkımız var mı? Biraz bunu da düşünmemiz gerekir gibi geliyor, işin bu tarafına iyi bakmamız gerekir. Eğer biz yarın öbür gün Avrupa Birliği gibi uluslararası bir platform içinde yer alacaksak bütün bu düşüncelerimizi yeni baştan bir süzgeçten geçirmemiz gerekir düşüncesindeyim, bu bir. İki; şu yabancı sermaye konusuna gelelim. Bugün dünyada dolaşan, yabancı sermaye olarak nitelendirilebilecek yüzlerce milyar dolar para var. Türkiye'ye gelen yabancı sermaye ne kadar? Yılda 1 milyar doları hiçbir zaman geçmiyor. Bütün bu konuştuğumuz, bütün bu bağırtı çağırtı yılda 1 milyar doları geçmiyor. Peki, biz bir taraftan da diyoruz ki kamu kesiminin bütçesi birtakım şeyleri yapmaya imkan vermiyor. Sanayileşeceğiz diyoruz, bir taraftan altyapıyı yapacağız diyoruz ve bir yandan da bu yabancı sermaye gelsin diyoruz. Gelsin ama ben ne kural koyarsam sadece ona gelsin, uluslararası kurallara uymayabilirim ben, ben ne istiyorsam ona gelsin. O zaman yabancı sermaye bana niye gelsin? Alternatif bir sürü başka pazar da var. Enerjide belki gözde 2-3 ülkeden bir tanesiyiz ama sermaye yalnız enerjiye yatırım yapacak diye bir kural yok ki. Bakın, Çin'e her yıl 40 milyar doların üzerinde yabancı sermaye geliyor. Bu ülkeler satılıyor mu? Yani, yabancı sermaye geldi diye bu ülkeler herhangi bir şekilde o ülkelerin uydusu haline mi geliyor? Artık, bu konulardaki düşüncelerimize biraz daha farklı platformdan bakmak durumundayız galiba diye düşünüyorum.

Enerjinin pahalı ya da ucuz olması konusu. Bakın, çok çeşitli enerji alım-satış anlaşmaları yapılıyor, bu yap-işlet-devretlerde farklı fiyatlar karşımıza çıkıyor. Fakat biz de uğraşyoruz bununla. O fiyatları 1 sentin onda biri artırmak veya indirmek için Enerji Bakanlığı'yla öyle çatışmalı, öyle kavgalı görüşmeler oluyor ki, o kadar ince hesaplarla yapılıyor ki bu. Enerji Bakanlığı ya da Devlet Su İşleri hiçbir zaman sizden böyle çok pahalı falan enerji almıyor. Örnek vereceğim, bir hidroelektrik santraldan bahsedelim mesela. Barajı yapıldıysa, siz sadece santral kurarsanız, onun yatırım maliyeti daha düşüktür özel sektör olarak, dolayısıyla siz enerjiyi o zaman daha düşük bir fiyata

verirsiniz. Ama eğer baraj yapımını da o santralin içine koydularsa o zaman baraj maliyetini bir yerden çıkarmak zorunda, nereden çıkaracak özel sektör? O nedenden dolayıdır ki fiyatlar belki 10-12 sent oluyor ama ortalama bir fiyatı var, o da 3, 4, 4.5 sent civarında bir rakama geliyor. Dolayısıyla, öyle pahalı bir enerji olduğu kanısında değilim çünkü yapılması gereken bu.

Artı bir şey daha var. Ben mühendis değilim, sizler çok daha iyi bilirsiniz ama hidrolik elektrik elde etmenin maliyeti de giderek yükseliyor. En kolay enerji elde edilenler yapılıyor, Devlet Su İşleri evvela onlara yatırım yaptı. Giderek daha zor, daha pahalı maliyetle elektrik üretmeye başlıyorsunuz, o yüzden de maliyetler bazen artıyor olabilir.

Bir başka olaya daha değinmek istiyorum. Bugün Türkiye'de reel faiz ne kadar? En az yüzde 35, yüzde 40; paranızı alın repoya koyun, bankaya koyun yüzde 30, yüzde 40 para kazanırsınız. Peki, bu sermayeler ya da bu özel sektör aptal mı? Bence aptal, affedersiniz biz biraz aptalız. Gidip yatırım yapıyor, hiç derdine mi yatırım yapması? Gitsin parasını koysun repoya. Devlet bugün iç borçlanmayla özel sektörden dünyanın parasını çekiyor, bu kadar yüksek faizlerle, hazine bonolarıyla bütün birikimlerini çekiyor. Özel sektör o zaman çok akılcı hareket etmiyor, gitsin parasını oraya versin, hiç yatırım yapmasın otursun, çalışanları da çıkarsın. O zaman dünyanın parasını kazanır, hiç de derdine değil, umurunda değil. Ama, buna rağmen özel sektör geliyor yatırım yapmak istiyor. Eğer enerji sektöründe bir açığınız varsa, bunu da kapatmak istiyorsanız siz belli kuralları da dikkate almak zorundasınız. Gayet tabii ki özel sektör kâr etmek amacıyla giriyor, kâr etmezse niye girsin, niye gitsin bir santral yapsın? Onun yerine gider bir ayakkabı fabrikası kurar veya turistik tesis kurar başka bir şey yapar, gider Avrupa'da parasını yer. Yaptığına göre gayet tabii ki bundan bir kâr bekliyor. Kâr beklemezse olmaz, kâr motivasyonu bu işin. Önemli olan bu kârın belli bir oranda olması, özel sektörün işini ciddi yapması, o da denetimin iyi kurulmasıdır. İşe bir de bu açıdan bakmamız gerekir diye düşünüyorum.

Bir başka konu, bu yap-işlet-devret konusu. Hasbelkader ben bu konuyla, bu yap-işlet-devretle ve tahkimle ilgili konuyla epey uğraştım. Şu anlayışı bir daha değerlendirelim. Türkiye'de halkın ve Türk Devleti'nin çıkarlarını yalnız Danıştay mı koruyor? Devlette çalışan Enerji Bakanlığı, Devlet Su İşleri, Bayındırlık Bakanlığı, Türk Hava Yolları, DHM'de bütün bu kuruluşlarda çalışan bütün bürokrat arkadaşlarımıza biraz haksızlık etmiş olmuyor muyuz? Yap-işlet-devretteki projeleri bunlar imzalıyorlar çünkü. Bunlar devletin çıkarlarını korumuyorlar, 5 sente satılacak enerjiyi 10 sente kabul

ediyorlar. Danıştay mı bunu koruyor? Yani, olayı bir tek Danıştay'ın korumasına indirmek ne derece doğru bilemiyorum. O zaman bütün bu bürokrat arkadaşlar biraz töhmet altında kalıyor gibi geliyor bana.

Bu tahkim konusuna gelince; uluslararası tahkim gerekli, açık söyleyeyim gerekli. Neden gerekli? Biz Türk yatırımcıları olarak yabancı ülkelerde yatırım yaptığımız vakit kendi haklarımızı savunmak için pekala uluslararası tahkim istiyoruz. Çünkü, uluslararası kurallar uygulanıyor; ya Cenevre'ye gidiyorsunuz ya Paris'e gidiyorsunuz ya Avusturya'ya gidiyorsunuz ama uluslararası tahkime gitmek istiyoruz ki kendimizi garanti altına alalım. Adam, buraya yüzlerce milyon dolar para getiriyor. Artı, bundan önceki sözleşmelerde, imtiyaz sözleşmelerinde, enerji sözleşmelerinde bakın şöyle maddeler vardı, "Devletin kusuru olmaz." Danıştay, devletin kusuru olma maddesini siliyordu. Artı, kreditor kuruluş krediyi verdiği yabancı sermayedar bir işi yapmaktan acizse bunu değiştirme hakkına sahip değildi. Adam kendi haklarını korumak için bunları önlemek istiyor bir. İkincisi; çok haklı olarak, kendi ülkelerinde olan bir şeyi ya da bütün Batı ülkelerinde olan tahkim konusunu size de getirmek istiyor. Bunun de kapitülasyonla falan hiç ilgisi olduğunu zannetmiyorum. Türkiye uluslararası ihalelere çıkıyor ve müteahhitlik hizmeti yapıyor. Yabancı müteahhit de geliyor, Türk müteahhitle birlikte burada birtakım müteahhitlik hizmetlerine giriyor ve ihalelere giriyor yapıyor. Burada tahkim yok mu? Uluslararası tahkim burada var çünkü özel hukuka giriyor. Burada kapitülasyon olmuyor da, öbüründe niye kapitülasyon oluyor? Kusura bakmayın ben bu görüşü biraz yadırgıyorum, konuya biraz dar açıdan bakılıyormuş gibi görüyorum.

Enerjiyi üretmek zorundayız. Enerjiyi ucuzla üretmek zorundayız. Enerjiyi efektif kullanmak zorundayız. Enerjinin dağıtımındaki kaçakları önlemek zorundayız. O konuya girmek istemiyorum ama izin verirsiniz bir tek cümleyle bitireyim. Türkiye'nin uluslararası borcu 100-110 milyar dolar civarındadır. Milli gelirimiz ne kadar? 200 milyar doların üzerinde, yüzde 50'ye yakın. Bütün orta ve üst gelişmiş ülkelere bakın, ne kadar uluslararası borcu vardır? Bir de Türkiye'ninkine bakın. Türkiye'nin öyle çok büyük değil. Türkiye'nin sorunu başka, Türkiye'nin sorunu iç borçtaki sürenin kısalığıdır. Biz 3 aylık, 5 aylık Hazine bonolarıyla idare etmeye çalışıyoruz. Türkiye'nin sıkıntısı borcun miktarı da değildir, iç borcun miktarı da değildir, iç borcun süresinin kısalığıdır. Önemli olan bunu zamana yaymaktır. Türkiye bunu başarır ise zaten bu enflasyon oranını da aşağıya çekecektir. Şu anda öyle bir sıkıntı var ki, devlet memurun maaşını ödeyebilmek için, günlük cari harcamalarını yapabilmek için borç alma sarmalına girmiş. Bu borcu aldıkça içeriden para çekiyor. Çekebilmek için de faiz oranlarını yükseltiyor, reel faiz oranlarını çıkartıyor,

ondan sonra da Türkiye'de paranın maliyeti artıyor. Biz herhangi bir iş için, herhangi bir ihale için yurtdışından kredi getiriyoruz diyelim. Hazine'nin kabul ettiği ortalama faiz 4-5 yıllık bir kredi için libor artı 2-2,5'tur, 2.5 ta değil, 2-2.2. Yabancı bankalar ne kadar veriyor? Yüzde 8, yüzde 9'la veriyor liborun üzerine. Aradaki fark ne olacak? Aradaki fark müteahhidin cebinden çıkıyor. Müteahhit bunu ne yapacak? Geri yansıtmak zorunda, maliyetine koyuyor. Durum bu.

Bence önümüzdeki dönemde dikkat edilmesi gereken nokta şu: Az önce söylediler, Türkiye'nin önümüzdeki 10-20 yılda enerjiye 170 milyar doların üzerinde yatırım yapması lazım. Bu çok büyük bir rakam, çok iddialı bir rakam. Dolayısıyla biz uluslararası piyasaya bir taleple çıkıyoruz, para talep ediyoruz. Gayet tabii dünyada da belli bir para var, çok büyük bir para ama belli bir para, bir pazardan bir talep geliyor. İşte bu maliyetleri artırıcı etki yapabiliyor, burada dikkatli olmalıyız.

Bir de bu doğalgaz konusunda bence şanslıyız, çok avantajlıyız. Hem Rusya'dan hem İran'dan hem Türkmenistan'dan hem mümkün olursa ileride Mısır'dan hem de Cezayir'den LNG tipinde gaz alma bize önemli olanaklar veriyor. Ama bu yalnız Batı'nın isteği falan değil. Bu bizim çıkarımıza bir olaydır. Biz bunu iyi değerlendirmek zorundayız, taleple arz arasındaki dengeyi zamana iyi yayarak, yani önümüzdeki 20 yıl içinde iyi dengeleyerek bunların gerçekleştirilmesini sağlamak zorundayız.

BAŞKAN - Ben konuşmacının affına sığınarak bir şey belirtmek istiyorum. Tabii ki özel sektör kâr için girer yaptığı işe, doğru söylüyor ama biz enerji üretiminin kâr güdüsüyle olamayacağını, çok pahalıya mal olacağını, temel bir girdi olduğunu, bütün sanayinin, bütün ülkenin her şeyinin girdisi olduğunu, dolayısıyla da bunun kâr güdüsüyle yapılmaması gerektiğini düşünüyoruz.

Şimdi sözü Sayın Enerji-Yapı Yol Sen Temsilcisi İbrahim Saral'a veriyorum.

Buyurun.

İBRAHİM SARAL (Enerji-Yapı Yol Sen Temsilcisi) - Biraz önce Sevgili Ali "Özelleştirme uygulamalarının Türkiye'de iyisi var mı?" diye sordu. Aslında dünyada iyisi var mı? Geçen hafta veya ondan önceki haftaydı, bizim bağlı olduğumuz üst örgüt PSİ bize özelleştirme uygulamalarının yapıldığı yerlerdeki kirliliği çıkar ilişkilerini gösteren bir dokümantasyon gönderdi. Talip olan kurumların nasıl rüşvet verdiklerini, Dünya Bankası'nın bunu nasıl bildiğini ve bildiği bu rüşvetlerin dağıtım olayına nasıl müdahale etmediğini örnekleriyle gösteriyor, dünyada da yayınlanan bir olay. Anımsadığım kadarıyla 1970'li yıllarda bir uçak alımında ortaya çıkan rüşvetin üzerine yoğunlukla bir

şekilde gidilmesine rağmen, bu kez hiçbir yerde gidilmiyor. Türkiye'de zaten öbürünün de üzerine gidilmemişti.

"Akıllı kamu yöneticisi" dedi yine Ali. Daha ucuza elektrik temin ettiği kendi santrali dururken diğer santraldan alır mı? Alır, çünkü aslında akıllı, almak zorunda, almasa doğalgaz parasından kaynaklı verecek zaten, kendi santralını kapatırsa 3 dolarlık daha az maliyeti olacak.

Öylesine bir şey ki, Avrupa'nın ortak bütçesi var, ortak hukuku var ve Avrupa Birliği'ne girildiğinde -ben girmekten yana değilim ama- yine ortak bir tarzınız var. Avrupa Birliği'ne girmeden onlarla her alanda ortaklaşmak aynı şey değildir. Bu tam da kapitülasyonları ifade eden bir şeydir. O dönemde de ortak uygulamalar vardı ve aynı şeyler yaşanıp gidiyor, sanıyorum İler Bey bunu daha yoğunluklu olarak anlatır.

Sayın Varlıklar Türkiye'nin yılda 1 milyar dolar yabancı sermaye aldığını söyledi. Türkiye yılda 25-30 milyar dolar yabancı sermaye alıyor çünkü dış borçlanma aynı zamanda yabancı sermayedir, farklı bir şey değildir. Türkiye bunu katlıyor, giderek de artan bir şekilde katlayacak. Türkiye'nin şu andaki yabancı borcu 140 milyar dolar civarındadır, geçen yıl 125 milyar dolardı, ondan önceki yıl 98 milyar dolardı. Türkiye, iç borca ve dış borcun faizine yüzde 45'ler oranında faiz ödüyor, geçen yıl gerçekleşen rakam da yüzde 45 küsurdu. Bütün ödemeleri içerisinde yüzde 50'leri geçiyor. Faiz ve taksitler ödeme parçaları ve Türkiye kaynak bulamıyor. Bulamaz elbette. Burası enerji kongresi, bunlardan bahsetmek biraz abes kaçıyor. Bunlardan bahsetmemek daha fazla abes kaçıyor ama, çünkü hep dayandırılan noktalar bunlar aslında. Bir tarafta emekçilere bütçeden toplam yüzde 19 pay ayıracaksınız, diğer tarafta emekçilerin sözünü her şekilde kısacaksınız, toplu sözleşme yapmalarını engelleyeceksiniz, yasal hakları olduğu halde engelleyeceksiniz, diğer taraftan da kalkacaksınız bir program bir şablon çizerek bunun uygulanmasını söyleyeceksiniz ve bu arada bir sürü kirli ilişkilerden bahsetmeyeceksiniz.

Enerji kamusal bir haktır. Enerji kullanımı bireyin hakkıdır, üçüncü kuşak hakkıdır, insan hakkıdır. Herkes enerjiyi talep etmek zorundadır. Biz bugün enerji sempozyumunda, yani 3 günlük zaman içerisinde, daha önceki süreçlerde Türkiye'deki enerji kalitesinden çok az bahsediyoruz. Çok kötü bir enerji kalitesi vardır, çözüm yolları tartışılmaz. Türkiye'de AR-GE faaliyetleri yoktur. TEAŞ'ın yapması gereken şeyleri TEAŞ veya Enerji Bakanlığı yapmıyor, başka şeyler yapıyor. Enerji Bakanlığı önüne konulan bir reçeteyi uygulamak için çare, yol arıyor. Bakın, ilk SAV kredisi 1981 yılında alınmıştır, 4-5 tane SAV kredisi alınmıştır, onun sonrasında SEKA kredileri başlamıştır. SAV kredilerinin beşincisinde sanırım, kaynak Birgül Aytaman Güler'in kitabıdır, yeni SAV üzerine yazdığı kitapta 81

Şubat ayında Bakanlar Kurulu'nun aldığı bir karardan bahseder. Birgül Hanım merak eder, gider Bakanlar Kurulu'nun o kararını arar tarar bulamaz, hâlâ bilinmiyor. Belki bir 10 yıl sonra gizli bilgiler açıldığı zaman öğreneceğiz o kararın ne anlama geldiğini.

Bu ülkede yalnızca 90'lı yıllarda başlamadı bu iş. İlk SAV kredisi zaten -ilk gün İltar Bey bahsetmişti- Türkiye'deki kamusal yapının bozulması için verildi. Yalnızca enerji de değil, Türkiye'nin mali yapısı değiştirildi, maliyenin bütçe, daha doğrusu muhasebe tutuş tarzı değiştirildi. Hiç kimse farkına bile varmadı. Uygulamalar değişti, zaten konuyla ilgili olanların dışında kimsenin bilgisi de yok.

Tarım yok edildi. Sayın Cumhurbaşkanı iki gün önce burada Türkiye'nin kendi kendine yetebilen 7 ülkeden biri olmadığından bahsetti, biliyorduk zaten bunu. Hiç kimse bu neden, niçin sorularını sormuyor bile. Enerji sektöründe, halka maliyeti ne olacak? Halka maliyeti iki yıl sonra 21-22 sent olacak, bundan kimse bahsetmiyor.

Sayın Arabul sayaç ürettiği için üzerine alınmasın, kusura bakmasın bireysel bir olgu değil bu. Ancak, Temmuz 99'da alınan o karar gereği, 19 milyon küsur evsel tüketim yapan abone sayaç alımına yöneltilen. Neden? Gecenin yarısında çamaşır yıkayın diye. Türkiye için pek uygun olmayan bir koşul. Puantın aşağıya indirilmesi için uğraş verilecek. Puant niye aşağıya indirilmeye çalışılıyor, ben bir türlü algılayamam. Türkiye'de KOBİ'ler, orta ölçekli ve küçük ölçekli sanayi, niye büyük ölçekli sanayi gibi üç vardiya çalıştırılmaya zorlanmıyor? İstihdamı artırmaya yönelik bir çalışma neden yapılmıyor? Türkiye'deki temel sıkıntı 18 binlik puant değil ki, Türkiye'deki temel sıkıntı geceleyin 8 bine düşen elektrik tüketimi. Çok açık ve net bir biçimiyle ortadayken KOBİ'lere bedava elektrik verin, kamusal yararlıdır. Bir yerden giren bir olay başka yerden çıkar.

Belediyelere ışıklandırmanın elektrik parasını ödetin. Belediye ne yapacak? Vergi olarak sizden alacak. Kimden alacak? Bizden. Zaten alıyor. Devlet ne yapıyor? Bakın, devlet zaten elektrik vergisini alıyor, dünyanın hiçbir yerinde görülmeyen bir oranda alıyor. Kişinin kapısına, prizine kilowatt'ı 3.5 sente ulaştığı halde bütün maliyetleri dahil 7 sente satılıyor. Ben TEAŞ'çı olduğum için net olarak söyleyebilirim, devletin muhasebesinde hızlandırılmış amortisman yöntemiyle bütün yatırım 4 yıl içerisinde geriye alınıyor ve o 3.5 sentlik ortalama fiyat içerisinde oluyor bu. Çok basit, kilowatt'ta 3 sent alsanız, doğalgaz santrallerinin maliyetini 4 yıl içerisinde çıkartırsınız, 10 sent falan değil, 3 sent. Bunlar bir yanılısına ve maliyet artırımlar onlar değil.

Kusura bakmayın, ben aslında başka bir noktaya daha değinmek istiyorum. Enerji kaynaklarının potansiyelinin belirlenmesi Türkiye'de henüz yapılmamıştır. Jeotermal

alandaki yalnızca bilinen kaynakların dışına gidilmemiştir. Bu bilinenler de yıllardır varolan kaplıca ve içmelerin bulunduğu sahalardır. Onun dışında rastlanmamıştır, rastlanamaz mı? Rastlanır, yani biz bunu Ankara'da içtiğimiz sudan biliyoruz. Bir demiryolu hattını kazarken çıkan suyu içiyoruz biz, hiç beklenmeyen, bilinmeyen bir kaynaktı. Jeotermal kaynaklar çok daha yoğunluklu olarak araştırılırsa çok daha farklı şeyler çıkabileceğini biliyoruz.

Rüzgar enerjisiyle ilgili yapılan değerlendirmeler; Türkiye'de yalnızca 20 noktada ölçüm alındığı biliniyor, söylendi. Bu beklenenin çok üzerinde olduğu için artık gözümüzün önüne gelebiliyor rüzgar enerjisi. Güneş enerjisi kullanmaktan bahsetmiyoruz. Biz kombine tesislerden artık hiç bahsetmiyoruz. Doğalgaz santrallerini yaptırıcaksanız bari ısıtma tesisleriyle birlikte düşünelim, şehir ısıtmasında da kullanalım, hiç olmazsa o dayatmanın bir yerlere yararı olsun.

BAŞKAN - Şimdi bu bölümün son sözünü yine başta belirttiğim gibi Türkiye'deki enerji politikalarını, ama tabii siyasal iktidar adına yürüten, onların belirlediği çerçevede yürüten Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı temsilcisine veriyorum. Aslında yapılan eleştiriler ışığında da buna ilişkin önerileri, çözümleri ya da cevapları içerecek.

Buyurun Sayın Danışman.

HALDUN DANIŞMAN (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı) - Hem son konuşmacı olarak hem de Bakanlık temsilcisi olarak bazı yanlış anlamaları gidermek açısından bazı konulara değinmek mecburiyetindeyim.

Birincisi, bu BOT'ler veya BO'lar büyük buluşlar değil. Bunlar bir finansman modeli, yani siz ya Hazine garantisizle kredi bulursunuz ve bu krediyle anahtar teslimi proje yaptırırsınız ya da buna doğrudan Hazine garantisiz yoktur, firmalar gider krediyi kendileri bulur ve bu kredinin geri dönüşünü kendileri üstlenir. Ürettikleri malın tek alıcısı varsa, ki elektrikte bu böyle olduğu için, "O alıcı bu parayı ödeyemezse ne olacak?" sorusuna karşılık Hazine garantisiz verilir. Eğer, Türkiye'de elektriğin tek alıcısı olmaz ise böyle bir sorun olmaz. Üzerinde çalışılan Elektrik Piyasası Kanunu'nda da bu tip düzenlemeler geliyor. Elektriği üreten, ileride kurulacak toptan elektrik satıcı şirketlere, perakende elektrik satıcı şirketlere, dağıtım şirketlerine veyahut büyük müşterilere doğrudan elektrik satma imkanına haiz olacak. Böyle bir durumda merkezi satıcının bunlara garanti vermesine gerek yok ve merkezi satıcının garanti vermemesi durumunda buna dolaylı Hazine garantisiz verilmesine de gerek yok. Veyahut gene zaman içerisinde oluşacak havuzda, birçok ülkede olduğu gibi elektriğini yarımşar saatlik aralarla borsa

gibi fiyat belirleyerek orada satacak. Bu tip durumlarda Hazine garantisi söz konusu değil. Hazine garantisi tek alıcı olduğu zaman gerekli, aksi taktirde firmanın elektriğini sattığı zaman parasını alamaması durumunda ne olacak diye bir sorunu var, kreditorlere karşı sorumluluğu var. Ancak, tek alıcı olduğu zaman Hazine'nin dolaylı garantisi var, o da doğrudan krediye değil. Kredinin garantisini veren şirkettir, şirketin göstereceği performanstır.

Şirket elektrik üretirken hataya düşerse, elektriği üretemezse veyahut da üretmesi gerektiği kadar üretemezse ne olur? Şirketin elektriği her üretememesi durumunda bunun parasının ödenmesi söz konusu değil, bu tamamen şirketin riski. Şirket kusuru dışında bir nedenle elektrik üretemiyorsa, o zaman bunun bir şekilde ödenmesi söz konusu, yani bu BOTAŞ'tan kaynaklanıyorsa, gaz vermiyorsa, BOTAŞ bunu ödemek durumunda, o da gaz miktarı kadar. O da ona göre TEAŞ'a ceza ödememek durumunda, yani bu şirketin cebine gidecek bir paradan ziyade cezasıyla ilgili bir konu. Ama şirkete ödenmesinin garanti edildiği kısım yaptığı yatırımın geri dönüşüyle ilgili kısım, yani bugün TEAŞ da yapacak olsa bu santralı, DSI de yapacak olsa, anahtar teslimi bir proje de olsa, eğer sizin kurduğunuz santral elektrik üretemiyorsa elektrik üretemiyor diye aldığı kredinin geri dönmemesi söz konusu değil. Ne oluyor? Bunu ya TEAŞ ödüyor ya Hazine ödüyor. Burada söz konusu olan, bu borçlanan miktarın bir şekilde garanti edilmesi. O da şirket kusuru dışında ise. Şirket kusurundaysa böyle bir garanti de söz konusu değil.

Yerli şirketler tahkim istemiyor. Tahkimsiz para bulunabilir, buna cevap verildi zannediyorum. Bu şu anda mümkün değil, yani zaten birçok projemiz var bunların içerisinde yüzde 100 yerli şirketlerin yaptığı veyahut yapmaya çalıştığı projeler var ve bunlar para bulabilseydi bu projeler başlardı. Bu konu, uluslararası tahkim, uluslararası finansman bulabilmekle ilgili bir konu. Bunun yabancı sermayeyle falan da ilgisi yok, uluslararası finansman bulabilmekle ilgili bir konu. Bugün yabancı sermaye de olsa, yabancı sermaye ile yerli sermayenin ortaklığı da olsa, tamamen yerli sermaye de olsa uluslararası finansman için gittiği zaman istenilen şartlardan bir tanesi bu. Dolayısıyla bunu da böyle anlamak lazım.

Bu fiyatların çok artacağı, 21-22 sentlere çıkacağı falan, bunlar doğru rakamlar değil yani bu tip rakamlara ulaşmak pek söz konusu değil. Diğer bir şey; TEAŞ'ın santralında 2.8 sente mal oluyor da diğer yerden 10 sente alınıyor, bu da çok doğru değil. Bir defa hiçbir yeni santralda -bu ister TEAŞ santralı olsun, ister DSI'nin yaptığı baraj olsun- bunun yatırımının geri dönüşünü dikkate aldığımız ilk yıllarda, yani kredinin faizleriyle beraber geri ödendiği dönemlerde böyle 2 sentlerde, 3 sentlerde, 4 sentlerde

olması mümkün değil. Bunlar her zaman projesine göre, yapıldığı süreye göre -yani bu bir hidrolik santraldir de 6 senede mi yapılmıştır, yoksa bir gaz santralidir de 2.5 senede mi yapılmıştır, bir kömür santralidir 4 senede mi yapılmıştır- buna bağlı olarak belli bir tarifeden başlar. Bu 10 sent olabilir, 8 sent olabilir, 9 sent olabilir, bazı hidroliklerde 12 sent olabilir, oradan zaman içerisinde aşağıya doğru düşer. Nereye kadar düşer? Gazlarda bu 3.5 sentlerin herhalde altına düşmez, zaten kullandığı gazın ödediği para 2.5 sent civarında. Hidroliklerde 1 sentin altına düşebilir. Neden? Çünkü, bunun yakıtı yok, yatırım tamamen geri ödenmiş, personeli az, 1 sentin altına düşebilir. Sonuçta bu konuşulan, 3.5 sent civarında TEAŞ'ın elektriği alması falan denilen rakam ortalama maliyettir, yani yeni santraller, eski santraller, hidrolikler, termikler hepsinden bir paçal maliyet çıkardığınız zaman aşağı yukarı bu konuşuluyor. Yoksa TEAŞ'ın bir yeni santralinde 3.5 sente elektrik elde edilirken, öbür taraftan 9 sente elektrik alınıyor diye bir şey söz konusu değil.

Şunu da söylemek lazım. Her ülkede bir model uygulandığı zaman ilk projelerde belli bir pahalılık olur. Bunun nedeni bir defa risklerdir, yani bu model yeni uygulandığına göre, şirket birtakım riskler aldığına göre, aldığı risklerin ne olduğunu bilmediğine göre birtakım risk marjları koyar. Bunlar zamanla yeni projeler oluştuğunda belli noktalara oturur. Nitekim, ilk yapılan BOT projeleriyle sonradan alınan tekliflerin arasında ciddi farklar vardır. Bunlar, hem bu risk marjlarının azalmasından hem teknolojinin gelişmesinden hem ekipman fiyatlarının biraz düşmesinden kaynaklanıyor ama şimdi gayet cazip rakamlar alınmaktadır.

Kuşkusuz santrallerin devamlı tam güçte çalışması söz konusu değil, yükü takip ettiği için burada verimlilik de düşmekte. Dolayısıyla Ali Beyin bahsettiği, bütün santrallerin tam bazda çalışmış gibi belli bir performansı yakalaması söz konusu olmadığı için kapasite olarak kağıt üzerinde, diyelim ki 25 bin megawatt görünürken, pik talebi karşıladığınızda 18 800, 19 bin megawattı karşılıyorsunuz ve çok fazla rezerviniz de olmuyor. Bu arada bakımda olan var, arızada olan var, hidrolikler devamlı çalışmıyor bunu dikkate almak lazım. Burada önemli olan pik talebi mümkün olduğu kadar bastırmaktır. Eğer, pik talebi bastırabilirseniz o zaman gerekli olacak kurulu kapasite daha düşük olabilir, santrallerinizi daha verimli çalıştırabilirsiniz. Bunun için bu üç terimli tarifeden yararlanılabilir. Saat farklarından yararlanmak suretiyle, ithalat, ihracat yapmak suretiyle bu pik saatler karşılanabilir. Kayıp kaçakların azaltılması fevkalade önemli bir konudur ve bu dikkate alınmıştır. Hem santrallerin işletme hakkı devirlerinde gerekli rehabilitasyonlar yapılmak suretiyle bunların verimliliğinin artırılması taahhüdü

getirilmiştir ve bu taahhüt şirketlerden alınmıştır hem de dağıtımda bu kayıp kaçakları yıllar itibariyle belli rakamlara düşürmeleri taahhüdü alınmıştır.

Bu verimlilikteki artış veyahut dağıtımdaki kayıp kaçakların azalması enerji planında dikkate alınmıştır. Burada, listede 98 yılında kayıp kaçaklar, artı bedelsizler yüzde 22.9'ken, 2005'te bunun 17.8'e, 2010'da 15'e, 2020'de 13'e düşeceği planlanmıştır, yani bedelsizler çıktığı zaman bu yüzde 10'un altına düşüyor.

Bir konuya açıklık getirmem lazım, burada herhalde yanlış anlama var. DPT rakamlarıyla Bakanlık rakamları arasında çelişki yoktur. Zaten bu plandaki çalışmayı biz DPT'den, DİE'den daha önce saydığım gibi çeşitli yerlerden aldığımız datayla yapıyoruz ve bu talep tahminlerini belirliyoruz. DPT'yle de görüşüyoruz, DPT, bu talep tahminlerinin böyle olmaması gerektiğini, farklı olması gerektiğini söylemiyor. DPT ile aramızdaki tartışma şu; biz elimizdeki proje portföyündeki projelerin hepsinin finansman bulup realize olamayacağını söylüyoruz ve bu nedenle finansman bulmamış projelerin planda ne zaman başlayıp ne zaman biteceğinin kesin olarak belirlenemeyeceğini söylüyoruz. DPT ise bunun kamu projeleri gibi ne zaman başlayıp ne zaman biteceğinin bir şekilde belirtilmesini istiyor, dolayısıyla bu eldeki proje portföyündeki projelerin belli yıllar için talepten daha fazla olacağını söylüyor. Aradaki fark bu, yoksa talep rakamında veyahut da bu talebi karşılamak için gerekli olan kapasitede bir görüş ayrılığı yok. Bu konuyu bilmiyorum yeterince açıklayabildim mi ama bu çok önemli ve hassas bir konu. Yani, özel sektör projelerinde, özel sektör finansmanı bulup inşaata başlamadan bizim o projenin başlama tarihini ve bitiş tarihini bilme imkanımız yok. Bu nedenle şu proje şu tarihte başlayacak bu tarihte bitecek diye bunu plana koymak yerine, yürüyen projeleri plana koyup onun dışında ilave edilmesi gereken kapasite nedir, o kapasiteyi belirlemek suretiyle planı netleştirmek istiyoruz, bu konuda DPT'yle görüşüyoruz.

Bir de iklim değişikliğinden bahsedeyim son olarak. İklim değişikliği tabii ki dikkate alınıyor. Bu konuda zaten bu anlaşmayı OECD ülkeleri arasında görüldüğümüz için imzalamadık çünkü gelişmiş ülkelerin yükleneceği yükümlülükleri bizim yüklenmemiz söz konusu değil, bizim enerji talebimiz zaten buna müsaade etmiyor ve bu da diğer ülkeler tarafından anlaşılabilir durumda. Sadece bu arada, gelişmekte olan ülkeler de belli miktarda emisyonları düşürmek için tedbirler almaya yönelik ne şekilde bir taahhütte bulunacak, bu konuşuluyor. Yani, nedir? Mesela bir gaz santrali yapıyorsanız emisyonlar aşağı yukarı yok durumdadır, bir kömür santralına göre çok ciddi miktarda emisyon azaltıyorsunuz demektir. Bir nükleer santral kurarsanız bu da emisyonlar açısından sıfır kabul edilmektedir, yok denecek ölçüdedir. Bu da bir avantaj sağlamaktadır veya temiz kömür teknolojileri

kullanabilirsiniz, baca gazı arıtma sistemleri kullanabilirsiniz, bu tip tedbirler alabilirsiniz ama bunun dışında ülkelerin talebini, ihtiyacını karşılamayıp, sırf bu şeylere uyacağım diye birtakım taahhütler altına girmek söz konusu değildir. Zaten hiçbir ülke de bu konuda yapması gereken taahhütleri yerine getirememiştir.

BAŞKAN - Değerli katılımcılar, şimdi de panelimizin sizin de katılacağınız, sizin de yazılı ve sözlü soracağınız bölümüne geldik. Kimler soru soracak veya katkıda bulunacak, önceden sayısını bilirsek, ona da göre de zamanı ayarlarız.

Turhan Çakar, Sıtkı Çiğdem, Gürkan Kumberoğlu, Hasan Hüseyin Çoğalan, Erşat Akyazılı, Tuncay Derman, Nihat Dursun, Nilgün Ercan, Hasan Özülkü, Arif Küner, Güzide Erkuş, Saba Soytekin, başka var mı?

12 arkadaşımın sorusu var, bir de ben kendimi yazıyorum benim de sorum var 13. Burada da 2 tane yazılı soru var.

İlk soru Turhan Çakar, buyurun.

TURHAN ÇAKAR (Tüketici Hakları Derneği Genel Başkanı) - Sorum daha çok Sayın Müsteşarıma olacak, çünkü burada devleti kendisi temsil ediyor. Efendim, siz 2020 yılındaki öngörülerinizi belirlediniz. Ben 98'de yapılan Şura'daki kararlarınızı okudum, 2020 yılında enerjinin yüzde 75'ini ithal edeceğiz. Gerek sizin öngörülerinizle gerekse de o Şura kararları - gerçi ufak tefek öneriler var ama- ağırlıkla şunu gösteriyor, ithalata bağımlı bir enerji politikası.

Benim sormak istediğim şu: Bizim kömürlerimiz, linyitimiz var. Dünyada linyitin zenginleştirilmesi ve daha verimli hale getirilmesi için birtakım önlemler var. Bu konuda ne gibi önlemler aldınız ya da alıyorsunuz? Birincisi bu.

İki; hidrolik enerjinin artırılması konusunda ne gibi önlemler aldınız, alıyorsunuz?

Üç; yenilebilir kaynaklar konusunda dünya çok büyük araştırma ve geliştirme içerisinde, etkin olarak, gerçekten göze çarpıcı pek bir şey göremedim. Bu konuda bugüne kadar ne yaptınız, ne yapıyorsunuz? Örneğin petrol tüketimi, petrol üretimi sınırlanıyor 2020 yılında, neden sınırlanıyor?

BAŞKAN - Sayın Sıtkı Çiğdem buyurun.

SITKI ÇİĞDEM (Elektrik Mühendisleri Odası Yönetim Kurulu Üyesi) - Benim ilk sorum şu; aynı soruya yanıtı hem Sayın Müsteşar Yardımcımızdan hem de Oda Başkanımızdan rica ediyorum, her ikisine yönelik bir soru.

Enerjinin 2020 yıllarına yönelik kurgulanmasındaki miktarın tespitinde, biliyorsunuz en büyük tüketicisi sanayi. Bu tüketim hesaplanırken nasıl bir sanayi modeli düşünülüyor ya da böyle bir modelden yola çıkılıyor mu? Daha netleştirirsek bugün demir-çelik ve çimento gibi elektriği neredeyse hortumlayan, geri teknolojiyle yapılan sanayi tesisleri mi, yoksa, elektronik donanımlı, daha az elektrik tüketimiyle teknolojik anlamda daha yeni bir sanayi mi? Bu konuda bir açıklık getirmek istiyorum. Bizler hiçbir zaman için sermaye düşmanı falan olmadık ama sermaye niye bu işe para koyuyor, gider bankada faiz alır, parasını işletir gibi bir yaklaşıma da ben katılmıyorum. Elbette bu işe para koyanlar hangi alanda olursa olsun kar edeceklerdir, bundan daha doğal bir şey olamaz ama bu ülkeyi düşünen tek kesim de sermaye değildir, o zaman emeğiyle çalışan insanları nereye koyacağız? Artı, bizim söylediğimiz şu; dışarıdan gelecek olan sermaye gelsin burada kola fabrikası kursun ya da ayakkabı üretsün veya benzeri şeylerde yatırım yapsın, buna kimse bir şey demez ama elektrik enerjisi, iletişim, haberleşme sektörlerinde kamu yararı vardır, kamusal bir hizmettir, bu alanlarda özelleştirme yapılamaz, bu alanlarda imtiyazlar verilemez, bu alanlar kamunun elinden alınmaz, derdimiz bu zaten.

BAŞKAN - Gürkan Kumbaroğlu.

GÜRKAN KUMBAROĞLU (ODTÜ Endüstri Mühendisliği Bölümü) -

Benim de sorum Sayın Danışman'a olacak. Belki öncelikle küçük de bir katkı yapmak isterim.

Talep tahminleriyle ilgili ciddi ihtilaflar olduğunu görüyorum burada, bunları gidermenin en doğru yolu aslında bu tahminlere baz olan MAİT modelinin altyapısının limitlerinin araştırılıp bunun varsayımlarının tartışılması olacaktır.

Soru kısmına gelirsek, bu MAİT modelinden alınan talep tahmin serisi, enerji politikalarını belirlemek için MAST modeline girdi olarak kullanılıyor ve burada belirli bir güvenilirlik altında ve kısıtlar altında enerji sistem planlamamızı yapıyoruz. Ancak, dünyadaki gelişmiş ülkelerdeki uygulama çok farklı, bu modeller artık rafa kalkmıştır ve şu anda Avrupa Birliği ülkelerinde olsun, Amerika'da olsun, enerji, ekonomi, çevre entegre modeller kullanılmaktadır ve bunlarla senaryo analizleri yapılmaktadır. Ulusal enerji politikaları bu sayede belirlenmektedir. Benim sorum, acaba kamu yönetiminde bu tarz bir modelleme konusundaki teknolojik gelişmenin farkındalar mı? Farkındalarsa, Türkiye'deki üniversitelerde -ki 7 yıldır bu konuda çalışıyorum- bu tarz modeller geliştirilmiştir, acaba bunları kullanmayı düşünüyorlar mı? Böyle bir çalışma var mıdır?

BAŞKAN - Hasan Hüseyin Çoğalan.

TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası

HASAN HÜSEYİN ÇOĞALAN (ETKB Enerji İşleri Genel Müdürlüğü Hidroelektrik Santraller Daire Başkanı) - Ben bir açıklama ve düzeltme yapmak istiyorum.

Sayın Ali Yiğit ve Sayın İbrahim Saral konuşmalarında bazı açıklamalarda bulundular. Mesela, hidroelektrik potansiyelimizin 180 milyar kilowattsaat olduğunu söyledi Ali Bey, öyle bir şey yok efendim, böyle bir şey varsa gösterin biz de inanalım. Şu anda Türkiye'deki hidroelektrik potansiyel yaklaşık 440 milyar kilowattsattır, bu toplam potansiyeldir, bunun 240 milyar kilowattsaati ekonomik değerdir, bunun 125 milyar kilowattsaati de teknik ve ekonomik yönden fizibldir. Bu 125 milyar kilowattsaat, Elektrik İşleri Etüt Dairesi'nin ve DSİ'nin çeşitli aşamalarda projelendirdiği, etütlerini ve araştırmalarını yaptığı projelerdir ve bunların toplamıdır. En basit örnek, bizim hidroelektrik santraller olarak yap-ışlet-devrette bu sene iptal ettiğimiz proje sayısı 38 tane, yani varolan projelerin içerisinde de fizibl olmayanlar, teknik ve ekonomik yönden uygun olmayanlar iptal edilmektedir. Yani, bu potansiyel yükselmiyor, her an daha düşme tehlikesi karşısında.

İkinci bir husus; Sayın İbrahim Saral dedi ki, "Bu yeni ve yenilenebilir enerji kaynakları, hidroelektrik enerji, artı jeotermal, artı rüzgar". Bir yandan pahalı enerjilerden bahsediyoruz, Türkiye'deki uygulamalarında jeotermal enerji ve rüzgar enerjisi pahalı enerjilerdir. Bunlar alternatif enerjilerdir. Ancak, siz bunları demonstrasyon olarak veya uygulama olarak yaparsınız bunlarda teknoloji geliştikçe ekonomik hale gelirler.

BAŞKAN - Teşekkür ederim, lütfen toparlayın.

HASAN HÜSEYİN ÇOĞALAN (ETKB Enerji İşleri Genel Müdürlüğü Hidroelektrik Santraller Daire Başkanı) - Lütfen efendim bunları bilmesi lazım insanların.

BAŞKAN - Ama, bunları biliyoruz.

HASAN HÜSEYİN ÇOĞALAN (ETKB Enerji İşleri Genel Müdürlüğü Hidroelektrik Santraller Daire Başkanı) - Biliyorsanız niye söylüyorsunuz bunları.

BAŞKAN - Lütfen, benimle tartışmayınız. Lütfen toparlar mısınız.

HASAN HÜSEYİN ÇOĞALAN (ETKB Enerji İşleri Genel Müdürlüğü Hidroelektrik Santraller Daire Başkanı) - Bakın bir açıklama daha ve bir soru soracağım.

BAŞKAN - Ben sorunuzu almak istiyorum, açıklamanızı değil sorunuzu almak istiyorum lütfen.

HASAN HÜSEYİN ÇOĞALAN (ETKB Enerji İşleri Genel Müdürlüğü Hidroelektrik Santraller Daire Başkanı) - Soruyorum o zaman. Siz dahil olmak üzere, Sayın İlder Ertuğrul'un, Sayın Ali Yiğit'in ve Sayın İbrahim Saral'ın uluslararası finansman gerektiren bir projede çalışıp çalışmadıklarını, eğer çalıştırlarsa hangi projede ve hangi sorumlulukta çalıştıklarını lütfen açıklamalarını istiyorum.

BAŞKAN - Ben bu soruyu sorulmamış kabul ediyorum. Sizi hiç ilgilendirmez. Bu toplantıyı ben yönetiyorum, kişilerin ne yaptıklarına ilişkin soru soramazsınız.

Erşat Akyazılı buyurun.

ERŞAT AKYAZILI (Elektrik İşleri Etüd İdaresi) - Soru soracağım, sadece soruyu açıklayabilmek için bir-iki cümle söyleyeceğim.

İnsanlar kavramlarla düşünür ve düşüncelerini kavramlarla açıklar, kavramlarla oynarsanız insanların fikirleriyle de oynayabilirsiniz. Türkiye'de tartışılan bir enerji krizi midir, yoksa devletin enerji politikasındaki krizi midir? Sorum Ali Yiğit'e ve İlder Beye.

İki; yatırımlara kaynak yok deniyor. Türkiye'nin kaynağı mı yok, kaynakların bölüşümünde mi sorun var? Örneğin, güvenlik harcamalarına, örneğin faizlere kaynak bulunabiliyor mu? Yatırıma ve insana gelince mi kaynak bulunamıyor? Buna cevap verilmesini istiyorum.

Bir sorum da, devletin ilişkilerinde son dönemde yoğun bir kirlilik gözleniyor. Bu kirlilikte neoliberal politikaların ve esas olarak özelleştirmenin payı nedir açıklar mısınız?

BAŞKAN - Sayın Tuncay Derman.

TUNCAY DERMAN - Efendim benim bir açıklamam ve sorularım var. Açıklamam şu: Essel ve Atam'ın projelerinden bahsetti Ali Yiğit. ESSEL ve ATAM'ın Eskişehir ve Karadeniz Ereğli'sindeki projeleri Danıştay incelemesinden geçmiştir. Bu projelerde, imtiyaz sözleşmelerinde tahkim yoktur. Yanlış bilgi var, onu düzeltmek istiyorum ve Danıştay kesinlikle fiyat üzerinde bir görüş bildirmez. Bugüne kadar da böyle bir uygulama da olmamıştır.

Sorularım şunlar: Termik santrallerin yüzde 40 emre amade olduğunu söyledi yine Ali Yiğit. Bu bilgiyi nereden aldıklarını merak ediyorum? Çünkü Türkiye'deki kurulu gücün şu anda emre amade olmayan kısmı belli. Eğer siz termik santralleri yüzde 40'la çalıştırırsanız bu belli olan miktarı çok büyük bir miktar olarak çöktürmek mecburiyetindedir.

Bunun dışında planlamayla ilgili olarak kendilerinin önerilerini dinledik. 2009 yılında, ben onu 2010 yılı olarak alıyorum, brüt 215 milyar kilowattsaat, net 185 olması gerekir dediler. Halbuki şu anda elimizde planlarda, modelini beğenirsiniz, beğenmezsiniz, bu 300 ve 330 olarak geçiyor. Nasıl bu kadar aşağıya düşürebiliyorlar? Bu sene sanayide meydana gelen düşmeyi bile dikkate alsak bu rakamlar 250'den, 260'dan aşağı düşmüyor. Bu sorunun cevabını rica ediyorum ve son sorum da şu:

Sayın Müsteşar Yardımcımız 2020 yılında 6600 kilowattsaat/yıl olacağını söylediler, 6 bin kilowattsaatin üzerine çıkacağını söylediler. Yine aynı konuşmacı bu hedefi benimsemediler. Niçin benimsemediler? Türkiye'nin gelişmesini istemiyorlar mı? Şu anda Norveç'in kişi başına elektrik tüketimi 25 bin kilowatt saat/yıl.

BAŞKAN - Sayın Nihat Dursun.

NİHAT DURSUN (Elektrik Yüksek Mühendisi TEDAŞ Müşavir) - Ali Yiğit'in bu enerji yüzde artışları konusundaki fikrine katılıyorum. Bunların hesap yöntemleri çok iyi biliniyor, artık hangi senede ne kadar enerji açığımız ortadadır. Bugün Sayın Tuncay Derman'ın grafiklerinden izlemiştir arkadaşlarımız. 99'da artık talebin gerisine düşülmüştür, yani üretilenle satılanın, kurulu gücün ve üretilen hadisenin gerisine düşülmüştür. Ekonomik kriz ve diğer deprem hadiseleri dolayısıyla bir pik yapmıştır, bunlar değerlendirilebilir. Yalnız, benim izlediğim kadarıyla, bütün kopartılan hadise, termik, hidrolik, jeotermal ve rüzgar enerjisinin planlanarak hangi kısımlarında, ne kadar, ne yatırım yapılacağı? Eğer, finansman yetmiyorsa hangilerinin ne şekilde değerlendirileceğini, nasıl planlanması gerektiğini ve yıl yıl yapılan 5 yıllık plan içerisinde bunların değerlendirilmesini ve "Yok gaza kaçılıyor, yok hidrolik niye yapılmıyor" gibi hadiselerin daha berrak bir hale getirilmesini Sayın Bakanlık temsilcisinden istiyorum.

Bir de şundan bahsetmek istiyorum. Sorunun muhatabı yine Sayın Müsteşar Yardımcım olacak. Sayın Arabul değişti, grafikten de görülüyor. 82'de belediyeleri biz devraldık, 92'ye kadar yatay bir grafik izlendi, 92'den sonra bu kayıp kaçak çok yükseldi. Bakın, 92'de ben bu kurumun içerisindeydim. Bir defa PTT hemen santraldan düşürüyor mandalını, borcu olanı kesiyor. Bu Enerji Tarifeler Talimatnamesi'nde enerjiyi kesmede zorluklar var, geciktirmeler var, ihbar vereceksiniz, 20 gün sonra keseceksiniz falan, bunların daha da etkin hale gelmesi lazım. Sayın Arabul'un dediği gibi iskan ruhsatı alınmayan yapılara geçici enerji mi verilecek, ne verilecek, buna da Bakanlık bir çözüm getirsin.

BAŞKAN - Sayın Nilgün Ercan.

NİLGÜN ERCAN - Sayın Başkan, özür dilerim benim de hem sorum hem de katkı var.

Ben Sayın Varlıer'i anlayamadım. Sayın Varlıer uluslararası tahkimden sonra herhalde Türkiye'de enerji sektörüne sermaye geleceğini ya da yatırım yapılacağını düşünüyor. Fakat, şu anda sektörün fiili durumuna bakarsak, hem bu özelleştirme çerçevesindeki projeler hem de kamu yatırımları Türkiye'yi alabildiğine dört bir yandan enerjiye kavuşturmaya çalışıyor. Yani, firmalar sektörde bu anlamda iş almak üzere, kamu ihalesini almak üzere birbirlerini çığnıyorlar. Dolayısıyla şunu öğrenmek istiyorum. Uluslararası tahkimden önce firmalar Türkiye'de enerji sektörüne yatırım yapmaktan çekiniyorlar mıydı ya da kamu ihalesine girmiyorlar mıydı?

İkincisi, Sayın Varlıer konuşurken ben de hafızamı yokladım, Türkiye'de özelleştirme rüzgarları ilk esmeye başladığı zaman TÜSİAD birtakım toplantılar yapıyordu ve bunları da yayına dönüştürüyordu. O dönemde hiç unutmuyorum, özelleştirmenin ilk başlamış olduğu Latin Amerika ülkelerinden birtakım temsilciler gelmişti, kendi ülkelerinden örnekler veriyorlardı ve şunu söylemişlerdi. "Biz önce kendi ülkemizde özel sektörü özelleştirerek işe başladık". "Biliyorsunuz, bizim gibi ülkelerde özel sektör devlet teşvikleri, yardımlar ve benzeri şeylerle iş yapmaya alışmıştır" diyorlardı. Dolayısıyla bunu sormak istiyorum, yani Türkiye'de enerji sektöründe bugün özel sektör gerçekten rekabet koşulları içerisinde disipline edilmiş bir durumda iş mi yapmaktadır, yoksa şu anda enerji sektöründe özel sektör açısından da tam bir disiplinsizlik mi hakimdir? Bütün bunları tabii ki ihaleye çıkılmadan bağitlanan ve şu anda pahalılığı da o yüzden olan yatırımlar için söylüyorum çünkü ucuzluk ve pahalılık dediniz, bu projelerin pahalılığı ve ucuzluğu konusunda doğrudan doğruya bu modellerin önericisi olan Dünya Bankası'na başvurmakta yarar var diye düşünüyorum. Çünkü üç gündür bu sempozyumda bunları da dinliyoruz.

Diğer sorum Sayın Danışman'a. Türkiye'deki bu doğalgaz ihtiyacı her geçen gün biraz daha artırılarak söyleniyor. Ben şunu öğrenmek istiyorum. Türkiye'ye bu bölgenin herhangi bir yerinden doğalgaz ne şekilde gelirse gelsin, acaba hangi model içinde gelecektir? BOTAŞ tekeli içinde mi gelecektir? Yoksa Enerji Bakanlığı şu anda doğalgaz piyasasının da serbestleştirilmesi konusunda birtakım çalışmalar içinde midir? Beklenen ve istenen model nedir? Bunu öğrenmek istiyorum.

BAŞKAN - Sayın Hasan Özülkü.

HASAN ÖZÜLKÜ (TEDAŞ) - Sayın Başkan, sorumu Hüseyin Arabul ve TÜSİAD temsilcisine sormak istiyorum.

Bilindiği gibi uluslararası tahkime ait olumlu ve olumsuz yönler bundan bir süre önce kamuoyunda tartışıldı. Olumlu yönlerden birisi de projeler için uluslararası piyasadan temin edilecek kredilerin maliyetlerinde azalma olacağı olarak belirtilmiştir. Uygulamanın, yap-ışlet-devret ve yap-ışlet projeleri için talep edilmiş kredilerin maliyetlerinde bir azalma şeklinde şirketlere yansımaları olacak mıdır? Bu konuda varsa gelişmeler hakkında bilgi verir misiniz?

BAŞKAN - Sayın Arif Künar.

ARİF KÜNAR (EMO Üyesi) - Önce üzüldüğüm bir nokta var onu hatırlatmak istiyorum. Sayın Bakan televizyonların birisinde EMO'yu da kastederek Türkiye'de nükleer enerjiye karşı çıkanların ve çevrecilerin arkasında başka güçler olduğunu ve lobilerle ilişkiler halinde olduğunu söyledi. Ben hem elektrik mühendisi kimliğimle hem çevreci şapkamla buna feci şekilde üzüldüm. Çünkü, lobilerle asıl görüşen herkesin bildiği gibi Sayın Bakan; bir gün doğalgaz için Rusya'da, bir gün nükleer santral için Amerika'da bir hafta Almanya'da geziyor ve bu eleştirileri yapıyor. Sorum Bakanlık yetkilisine.

Bize nükleer satmaya çalışan bütün ülkelerin şu anda hiçbirinde nükleer santral yapılmıyor, siparişi yok. Buna rağmen niye ülkemizde ısrarla nükleer santral yapılmaya çalışılıyor? Ayrıca Hacettepe Üniversitesi Nükleer Mühendislik Bölümü'nden Prof. Osman Kadiroğlu TEAŞ'ın bu konuda yetkin olmadığını, eğer ihaleye çıkılırsa şu halde tehlikeli olacağını gazetelerde, dergilerde bas bas bağıyor. Aynı şekilde yine İTÜ Nükleer Enstitüsü'nden Şaban Gencay TAİK'in ve TEAŞ'ın yetersiz olduğunu, bunlarla yapılan ihalenin tehlikeli olacağını dergilerde, gazetelerde veriyor. Aynı şekilde TÜSİAD Başkanı Erkut Bey de 1996 yılındaki Milliyet Gazetesi'ndeki bir yazısında Türkiye'nin nükleere henüz hazır olmadığını ve şu anda risklerin henüz çözülemediğini, onun için dünyada nükleere gerek olmadığını açıkladığı halde siz ısrarla niye nükleerin peşinden gidiyorsunuz?

BAŞKAN - Sayın Saba Soytekin.

SABA SOYTEKİN - Birinci sorum Sayın Hüseyin Arabul'a. Sayın Hüseyin Arabul EDF'nin, yani Fransız Elektrik Kurumu'nun yapısından söz etti ve dedi ki "EDF'nin yapısına ve personel politikasına sahip olmadığımız sürece suyu tersine akıtmak mümkün değil." Kısaca EDF'nin personel politikası ve yapısını bana özetler misiniz? Birinci sorum bu.

İkincisi; otoprodüktörlere özendirmemiz gerektiğinden söz ettiniz. Ben avukatım ama benim bilebildiğim kadarıyla, otoprodüktörler bir fabrikanın kendi ihtiyacı için kurulurlar, 10 megawatt'lık bir fabrika ihtiyacı için siz 100 megawatt'lık bir otoprodüktör santral kurulmasını, üstüne üstlük tarifeleri çok yüksekken doğru buluyor musunuz? İkinci sorum bu.

Üçüncü sorum İlder Beye. İlder Bey "Danıştay kamu adına imtiyaz sözleşmelerini inceler ve iptal eder" dedi. Ancak, imtiyaz sözleşmeleri Sayın Tuncay Derman'ın söylediğinin aksine tarifelenip de Danıştay tarafından incelenmiş ve onaylanmış sözleşmelerdir. Bu sözleşmelerde dolar ödemesi, libor faizi, Amerikan TEFES'iyle eskalasyon uygulandığını biliyor musunuz? Hâlâ Danıştay'a bu konuda güveniyor musunuz? Size de sorum bu.

Dördüncü sorum Sayın Oktay Beye. Öncelikle Oktay Bey sizi temin ederim ki tarifeler gerçekten oldukça yüksek, yani sent bazında ben herhangi bir şey söyleyemem ama sonuçta sizin söylediğiniz miktarların daha üstünde. Gerçi bunlar enerji yatırımcısı için oldukça kârlı projeler ama biz sanayiciyi sadece enerji yatırımcısı olarak görmüyoruz, sonuçta Türkiye'nin sanayisinin gelişimine katkıda bulunan bir sürü TÜSİAD üyesi şirket var. Dolayısıyla bu pahalı tarifelerin nasıl çözümleneceği konusunda sizden de bir yorum istiyorum.

En son olarak da, Avrupa Birliği'ne giriyoruz dediniz, Avrupa Birliği'nin kurallarını evet kabul etmek zorundayız, girmemiz gerekiyor, yani azından kendi adıma yürekten inanıyorum. Avrupa Birliği'nin kuralları rekabete dayalıdır, her şeyin rekabete açık olması gereklidir. Ancak, Bakanlığımızın ve hepimizin de çok iyi bildiği gibi 3096 Sayılı Yapı-İşlet-Devretleri Düzenleyen Yasa'da da asla ihale söz konusu değildir, rekabete de açık değildir. Dolayısıyla Avrupa Birliği'ne girdiğimiz zaman dilerim ki 3096 Sayılı Yasa da rekabete açık olur.

BAŞKAN - Üç tane de yazılı soru var, onları okuyacağım. Bir tanesi Sayın Gediz Lekesiz'den TÜSİAD temsilcisi Oktay Varlıer'e.

Devletin cari harcamalarının çok yüksek olduğunu söylediniz. Alım garantileri ve Hazine garantileri uygulamaları çerçevesinde getirilen ödeme yükümlülükleri sizce yine kamu harcamaları kapsamında dikkate alınması gereken uygulamalar değil midir? Bu şartlar altında yapılan uygulamaların sizce özelleştirme olarak adlandırılması mümkün müdür? Kamunun iflası özel sermaye açısından nasıl değerlendirilmektedir? Böyle bir durumda herhangi bir özel kuruluşun kendisini güvende hissetmesi mümkün müdür?

Gene ikinci soru Oktay Varlıer'e, Kimya Mühendisleri Odası'ndan Nurettin Arıel soruyor.

Bütçede yatırıma pay ayrılmamasından dolayı enerji üretim tesislerinin çeşitli modellerle özel sektöre yaptırılmasının doğru bir yaklaşım olduğunu söylediniz. Bunun tüketiciye yansıyan ekteki fiyatları nasıl etkileyeceği, artıp artmayacağı konusunda ne düşünüyorsunuz? Yap-İşlet-devret modeliyle yaptırılan ve çalışmakta olan Marmara Ereğlisi'ndeki toplam kurulu gücü bin megawatt olan iki doğalgaz santralının TEAŞ'a elektrik satış fiyatının şu anda 9 cent kilowattsaat olduğunu, 20 yıl süre ile firmaların ürettiklerinin tamamını, TEAŞ'ın sisteminde kullanılmasını kullanılmaması, almak zorunda olduğunu, Hazine'nin ödeme garantisi verdiğini, firmalarca imzalanan sözleşmelerdeki anlaşmazlıkların tahkim yoluyla çözüleceğinin hükmüne bağlandığını, dolayısıyla da bu sözleşmelerden geri dönüşün pratikte mümkün olmayacağını, Enerji Bakanlığı'nca imzalanmış benzer sözleşmeler olduğunu, tüm bunların ise önümüzdeki yıllarda olağanüstü yüksek elektrik fiyatlarına yol açacağını biliyor musunuz? Bu yüksek elektrik fiyatlarının Türk sanayinin gelişimini nasıl etkileyeceği konusunda bir yorumunuz ya da bir endişeniz var mı?

Bu da Burak Başdemir'den, Sayın Haldun Danışman'a soruyor.

İşletme hakkı devrettiğiniz şirketlerden kayıpları düşürme taahhüdü aldığınızı söylediniz. Bu şirketler taahhütlerini yerine getirmediğinde ne tür yaptırımlarınız var? Bir de şimdiye kadar bu taahhütlerini yerine getiren şirketler var mı?

Son kez ben kendimi yazmıştım. Sayın Danışman'a kısa bir soru soracağım.

Aslında Sayın Varlıel söyledi, DPT'yle Enerji Bakanlığı arasındaki tartışma bitsin dedi, Sayın Danışman da biraz sanki sorun yokmuş gibi gösterdi. Ama DPT'nin Enerji Bakanlığı'na yazdığı yazı çok da öyle sıradan, hafife alınacak bir yazı değil. Dolayısıyla ben bunu değerlendirmesini istiyorum, şu kısa paragrafı okuyacağım. Yukarıda bir sürü şey anlatıyor, diyor ki "Bu projelerin bir şekilde finansman sorunlarının çözülüp realize olması halinde alımı ve ödemesi taahhüt edilmiş ve kullanımı mevcut talep projeksiyonları çerçevesinde mümkün olmayacak, 94.1 milyar kilowattsaat aşırı kapasite karşılığı olarak sadece 2005 yılında yaklaşık 7.5 milyar dolar ödeme yapılacaktır. Tüketilmeyecek 15 milyar metreküp için ise yaklaşık 1.5 milyar dolar ödeme söz konusudur." Çok basit, çok hafife alınacak şeyler olmadığını söylüyorum, bu konuda bir açıklama istiyorum.

Söz sırasını, yine ortadan başlayarak, yani bir özgür ve demokratik bir platformun

gereği en başta konuşanı sona alarak, ortada konuşanı başa alarak, örneğin Oktay Varlıeli ilk başa alarak başlıyoruz.

OKTAY VARLİEL (TÜSİAD Temsilcisi) - Hasan Beyin bir sorusu vardı. Uluslararası tahkim kredi maliyetlerini ucuzlatıyor mu, bu konuda bir gelişme var mı? Uluslararası tahkim Türkiye'de henüz uygulanmaya başlamadı, biliyorsunuz uyum yasaları daha çıkmadı ama bunun olumlu işaretlerini görüyoruz, ucuzlatacağını da tahmin ediyorum, risk payı azalacak çünkü, bu bir.

İkincisi, Saba Soytekin'in sorusu; pahalı tarifelerin nasıl çözüleceği. Bakın bu pahalı tarifeler meselesini iyi irdelemek lazım. Az önce Sayın Danışman bahsetti, yatırımın geri dönüşüm süresindeki satış fiyatı yüksektir. Bunu TEAŞ da yapsa, DSİ de yapsa yüksek olmak zorunda, çünkü yatırımı geri ödeyecek, krediyi ödeyecek, ana parayı ödeyecek, ana paranın faizini ödeyecek ama ortalama maliyete bakın, ortalama satış fiyatına bakın. Ortalama satış fiyatı eğer bazı projelerde yüksekse o zaman o projelerin yatırım maliyetine bakın. Az önce bir şey söyledim, belki dikkatlerden kaçtı. Türkiye özellikle hidrolik santrallarda giderek daha fazla pahalı üretmek zorunda, çünkü mevcut projelerin bir kısmı yeterince fizibl değil, enerji ihtiyacından dolayı pahalı enerjiye razı oluyorsunuz, bu ondan kaynaklanıyor. Yoksa özel sektörün devleti aldatıp daha pahalı satmasından değil. Keşke öyle bir şey olsa da bizde pahalıya satsak çok para kazansak, bu bir.

İkincisi, "AB rekabete dayalıdır" dediniz, kesinlikle doğrudur. Yalnız 3096 ya da 3996'da çok açık, net hüküm vardır. Kusura bakmayın, siz avukatsınız, ben o konuyu biraz irdeledim, orada ya açık ihaleler yapılacaktır veyahut da davet usulü yine ihale usulüyle yapılmaktadır, öyle istediğine kendisi veremiyor. Enerji Bakanlığı bütün bu işlemler-devret uygulamalarını artık ilanla yapmaktadır, ilansız da yapmamaktadır. Birtakım sevimsiz uygulamalar olmuş olabilir, onun muhatabı ben değilim.

İki soru daha var. Sorulardan bir tanesi -devletin cari harcamalarının yüksek olduğunu söyledim- "Alım garantileri ve Hazine garantileri uygulamaları içerisinde getirilen ödeme yükümlülükleri bu kamu harcamaları kapsamında yer alıyor mu?" Gayet tabii alıyor. Az önce söyledim, "Devletin konsolide bütçesinin yaklaşık yüzde 60'a yakını transfer harcamalarına gidiyor" dedim. Bu transfer harcamalarının çok önemli bir kısmı faizdir. Bakın, 2000 yılında devletin geri ödeyeceği ana para ve yurtdışına borç 12 milyar dolardır ve almayı beklediğiniz kredi de dış borçta 9 milyar dolardır, yani daha hâlâ açık var. Türkiye şimdi bunu tersine çevirmeye çalışıyor, yani daha fazla borç alıp, daha az borç geri öder duruma sokmaya çalışıyor. Biz aldığımızdan daha fazla geri öder durumdayız şu anda. Bunu uygulamaya çalışıyor, bu da zaman içinde olacaktır, olmayacak

bir şey değildir olacaktır. Yapılan uygulama özelleştirmedi. Bakın iki şeyi karıştırmayalım. Bir; Enerji Bakanlığı'nın, Devlet Su İşleri'nin kredili olarak yaptırdığı projeler vardır, burada işin sahibi devlettir. Müteahhit kredisini getirir, Hazine garantisini verir devlet adına bu işi yapar. İkincisi yap-işlettir, orada bütün sorumluluk, bütün risk özel sektörün üzerindedir. Şu risk yok diyorsunuz, satın alma garantisi veriyor, tek alıcı olduğu vakit satın alma garantisi vermek zorundadır. Sayın Danışman çok açık, net söyledi onu. Tek alıcı olunca siz vermek zorundasınız o garantiyi, yoksa almıyorum derse özel sektör ne yapacak? 100 milyonlarca doları yatırdı, üç gün sonra iktidar değişti "Kusura bakma kardeşim ben almıyorum" dedi, ne olacak? Dolayısıyla, ta ki siz satın alan ve elektriği satan özel kuruluşları devreye sokana kadar o garantiyi vermek zorundasınız. Elektrik Piyasası Kanunu ortaya çıktıği vakit zannediyorum bu garantiler de ortadan kalkacaktır.

Son olarak, "Özel sektöre yaptırılması tüketiciye yansıyan fiyatları nasıl etkileyecek?" Tekrar ediyorum, rekabet koşullarında tüketiciye yansıyan fiyat düşecektir. Bir şeyi dikkate alalım, devlet daha ucuza üretmiyor. Devlet daha efektif çalışıyor olsa hiçbir itirazım olmaz, daha efektif çalışmamaktadır. Bugün devletin kendi yapması gereken, asıl yapması gereken konuları yapamamasının nedeni, devletin çok çeşitli kanallara dağılımıdır.

Bir son noktaya değineceğim Sayın Başkan. Kamu hizmeti kavramı nedir? Bakın, elektrik enerjisinde kamu hizmeti kavramı nedir, bana söyler misiniz? Kim biliyor burada? 100 yıl önce verilmiş kamu hizmeti olarak anlaşılan şey bugün kamu hizmeti mi? Sağlık hizmeti kamu hizmeti midir? Eğitim kamu hizmeti midir? Peki, özel sektör yapıyor mu bunları? Kamu hizmeti özel sektör tarafından da yapılabilir, onu demek istiyorum. İmtiyaz tanımında, ta 1940'lardan, 30'lardan gelen tanımlarla bugün hareket edemeyiz. Bugün Anayasa o yüzden değiştirilmiştir. Bugün iktidar -yine beğenelim veya beğenmeyelim, benim oyum onlarda olur olmaz ayrı konu- Meclis'in büyük bir çoğunluğuyla Anayasa'da bir değişiklik yapmıştır. Bu değişiklik de tahkim yolu, uluslararası tahkim yolu açılmıştır. Bu bence bir kazançtır.

BAŞKAN - Sayın İbrahim Saral.

İBRAHİM SARAL (Enerji-Yapı Yol Sen Temsilcisi) - Bana sanayileşmeyi isteyip istemediğim 2020 yılındaki veya 6 bin kilowattsaatlik rakamı neden çok bulduğum soruldu. Bu çok geniş bir tartışma konusu. Bu tartışma dünyada yaklaşık olarak 70'lerin sonlarından başlayan bir süreçle yapılıyor. Bilişim toplumu denilen bir kavram var. Kendine yeten bir sanayi mutlaka gerekiyor. Kendine yetmenin ötesindeki sanayinin biçimlenmesi de önemlidir. Diyelim ki biz demir-çelik fabrikaları, otomotiv fabrikaları

ve benzeri şeyleri kendimize yeter şekilde yaptık. Sonra, bir yazılım programını üretip sattığınızda bir otomobilden daha fazla para kazanabiliyorsanız, buna rağmen siz otomobil yapmayı önünüze koyuyorsanız bu yanlıştır. Sanayi politikalarını düzgün değerlendirmemiz gerekiyor. Bizim ihtiyaçlarımızın neler olduğu düzgün değerlendirmemiz gerekiyor. Aslında Sıtkı Çiğdem değindi, elektronik sanayi, elektromekanik sanayi veya bilgi şu anda dünyada bir meta haline gelmiş durumda. Buna doğru yönelmek gerekiyor, buna yönelmenin yolu da yeni yeni santraller, yeni yeni sanayi tesisleri yapmaktan daha çok, başlangıçta çok daha fazla para harcamak gereken ve belki çok daha az kazanç getirecek laboratuvarlar kurmaktır. Yani, laboratuvarları kurmazsanız, araştırma geliştirmeye ciddi anlamda önem vermezseniz, araştırma geliştirmeyi yalnız ve yalnız bu ülkede varolanları modifiye etmeye yönelik bir çalışma olarak görürseniz, elbette siz dünyanın bütün motorlarını yaparsınız ama sizin şimdi ödeyip aldığınız motoru çok çok ucuza başkalarına satarsınız. Elektriği üretirsiniz, bütün Avrupa'ya elektrik satmaya gidersiniz ama sizinle birlikte serbest rekabet koşulları içerisindeki Avrupa'nın çevresel ülkeleri Avrupa'ya enerji satar. Siz fiyatları düşürürsünüz ama sırf ihracat yapmak için içeridekilere daha fazla para vermek durumunda kalabilirsiniz. Biz sırf ihracat yapmak için bazı desteklemeler yapabiliyoruz. 2020 yılında aynı şeyi enerji sektöründe veya başka şeylerde de yapacağız. Bu çok anlamlı bir olgu değil bence. Bugünden geleceği değiştirmeye şansına bundan 20 yıl öncesinden çok daha kolay bir şekilde sahibiz. Ama bugün tartışmaya başlarsak, bugün bunu kurmaya çalışırsak sahip oluruz.

Aslında bir tarafıyla 3096'ya değinmem gerekiyor herhalde. Rekabet koşullarının ötesinde 3096 aslında Anayasa'ya aykırı bir yasadır. 3096, personelin konumunu belirlememiştir. Personelin konumunu belirlemediği için Anayasa'ya aykırıdır.

Saba Hanım, Danıştay'a güvenilip güvenilemeyeceğini İlder Bey'e sordu, ben cevap vereyim. Ben Anayasa Mahkemesi'ne de güvenmiyorum. Neden güvenmiyorum? 3096, Anayasa'ya aykırı diye Danıştay Genel Kurulu'ndan önüne gitti, ama geldiği konunun Anayasa'ya aykırılık iddiası olmadığı için usulden geriye çevrildi. Aynı Danıştay Genel Kurulu daha sonra bizim açtığımız davalarda Anayasa Mahkemesi'ne götürmedi, artık usulden geriye çevirme durumu yoktu ve Anayasa'ya aykırı olduğunu Anayasa Mahkemesi üyeleri de bilir, bu ülkeyi yönetenler de bilir, bunun dışında bizler de biliriz ama o yasa orada duruyor. Çünkü Anayasa Mahkemesi'nin önüne gitmeyecek. Gittiğinde değişecek mi? Bilmiyorum, çünkü o zamanki Anayasa Mahkemesi'nin önüne gittiğinde Enerji Bakanı yine Cumhur Sümer'di. Danıştay Genel Kurulu'nun 6'ya 5 bu kararı aldığı, değişebileceğini söylemişti ve değişti. Bu ülkede bilgi enformasyonu çok yeterli bir şekilde olmadığı için biz bunları tartışıp belki de sizi sıkıyoruz.

BAŞKAN - Söz sırası Sayın Arabul'da.

HÜSEYİN ARABUL (Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi Başkanı)

- Hasan Beyin sorduğu birinci soru, yanlış algılamadıysam "Tahkim Yasasından sonra kredi maliyetinde azalma olacak mı?".

Kredi maliyeti çok kompleks bir kavram. Bir defa hangi kredi, yurtiçi kredisinden bahsetmiyoruz. Yurtiçinde bugün kredi maliyeti kaç paradır hepimiz biliyoruz. Yüzde 18, yüzde 20, hatta şirketinden şirketine göre değişir. Kredi maliyeti gerisindeki sigortaya bağlıdır. Eğer gerisinde sağlam birtakım teminatlar varsa kredi maliyeti her zaman ucuzdur ama bizim gerimizde olan sigorta devlettir. Devletin kredibilitesi yüksek olduğu zaman özel sektörün de temin edeceği kredi maliyeti düşer. Devlet kendisi iç borçlanmayla yüzde 12 kısa vadeli para topluyor ise siz dışarıdan kaçta beklersiniz, bundan daha aşağıya alabilir misiniz? Alamazsınız. İşte burası çok önemli. Öyle küçük paraları bırakın, 10 milyon, 20 milyon, 30 milyon, 40 milyonu bırakın. Enerji yatırımları çok pahalı yatırımlar. Bu yatırımlar için para istediğiniz zaman tahsilatları mutlaka bir yere sigortalamanız lazım. İşte bu ciddi sigorta şirketleri de dünyada 4-5 tanedir. Eğer bunlar projelerin arkasındaki destekleri beğenmiyorsa sizin para bulma şansınız yok, ülke olarak da bulma şansınız yok. Bunun altını çiziyorum. Var tabii, politik olarak bulursunuz ama limitli. Her firmanın olduğu gibi her ülkenin de bir kredibilitesi vardır, Sonsuz değildir, herkes sırada bekleyip, "Aman gel kardeşim enerji projelerine paralar verelim" demez, mümkün değil, bunu böyle bilelim. Tahkimden sonra azalacak mıdır? Bana göre tahkimden sonra değil de stand-by'dan sonra azalacaktır. Çünkü, ülkenin kredibilitesi onunla ilgili. Tahkim bir araçtır. Arkasından başka şeyler de isteyeceklerdir, para veren maalesef bunu isteyecektir. Bunu da biz yadırgamıyoruz. Onun için her şeyi tasarruflu kullanalım, az para talebinde bulunalım derim ben.

Saba Hanımın sorusuna gelince, "EDF'nin personel politikasının tanımını yapar mısınız?" Dün aslında burada çok detaylı konuştuk. Personele yaklaşım kamuda nasıl olmalı? Ben çok özet olarak söyleyeceğim. EDF neden halen bu hüviyetiyle gidebiliyor? EDF, her şeye rağmen performans değerlendirmesi yapıyor. Var mı bizde performans değerlendirme? Performans değerlendirmesinin arkasında ödüllendirme ve cezalandırma var. Var mı bizde ödüllendirme cezalandırma? Nerede koyacaksınız, neyi koyacaksınız, yani o kadar lafi atmayın ortaya. Bu o kadar kolaysa yapın. Ben 37 yıldır bu işin içindeyim, hep konuşuyorum ama konuşmaya devam edeceğiz. Ben daha 30 sene konuşacağım, sizi bilmem.

EDF'de personel için ayrı ayrı yasalar yok, bir tane yasa var. Bizde 657 var, 1475 var, 399 var, bir de Taşeron Yasası var. Aynı okuldan mezun olmuş, hizmeti aynı ücreti farklı, yani böyle şey olmaz. Demek ki bunlara dikkat etmek gerek, burada yok o.

Bir soru daha var. "Otoprodüktörlerin durumunu doğru buluyor musunuz?" Ben şunu söyleyeyim. Olmayan enerji en pahalı enerjidir, lütfen bunu böyle bilelim. Ben sanayici gözlüğüyle bu lafı söylüyorum. Sanayici olarak benim kesintisiz, kısıntısız ve kaliteli enerjiye ihtiyacım var. Uluslararası arenada rekabet edebilmem için ücret, tabii ki ucuz olmalı. Olmadığı zaman da zaten ben batmışım, olması için de ben buna razıyım. Ama bunu yaparken de arkadaşımın dediği gibi çok dikkatli olmak lazım, hakikaten verimliliği artırıcı unsurları da beraberinde getirmek lazım. Burada bir tane kuruyorum ve kullanmıyorum, buharını kullanamayacağım ama maalesef pahalı kuruyorum, çünkü kesinti kısıntı bizi öldürdü. O bakımdan bu yöntem otoprodüksiyonun gerekli olduğuna yahut bu hakkın verilmesi gerektiğine bugünkü koşullarda inanıyorum.

BAŞKAN - Sıra Sayın Haldun Danışman'da.

HALDUN DANIŞMAN (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı) - İlk soru bu linyit, hidrolik potansiyelle ilgiliydi. Linyit ve hidrolikteki potansiyeli söyledik, bunun dışında ilave bir potansiyel bulunursa tabii ki bunu değerlendirmeyi düşünürüz. Kömür teknolojileriyle ilgili bir gelişme olursa tabii bunu da kullanacağız ama bizim kömür teknolojilerini geliştirmek gibi bir araştırmamız yok. Yenilenebilirlerde şu anda bir tane jeotermal EOT projemiz var 25 megawatt'lık, bir de zannediyorum işletmede küçük bir santral var. Rüzgara gelince, bir tane BOT santral var 7 megawatt'lık, şu anda işletmede, bir tane otoprodüktör var daha küçük kapasitede, onun dışında şu anda çeşitli safhalarda, yani değerlendirmesi bitmiş, Danıştay'a gönderilmiş, fizibilitesi değerlendirilmekte olan, 7 yüz megawatt civarında elde proje var, toplam 30 tane proje toplam. Ayrıca 9 Eylül tarihinde 390 megawatt'lık yeni rüzgar santralleri için ihaleye çıkmış durumdayız. Buna da çok ciddi bir başvuru olmuş, 105 tane firma başvurmuş ...

TURHAN ÇAKAR - Sayın Müsteşarım, tasarrufu artırıcı, verimliliği artırıcı ne gibi önlemler alıyorsunuz?

HALDUN DANIŞMAN (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı) - Tasarrufu artırıcı tedbirler hakkında herhalde konuşmamda bahsetmiştim. Yani, burada konuştuğumuz elektrikten bahsediyorsak, burada kayıp kaçakların azaltılması konusunda tedbirler alınacak. Santrallardan bahsediyorsak verimliliğin artırılmasıyla ilgili. Isı izolasyonu ile ilgili diğer gene bir yeni standarttan bahsettim, bu da enerji tasarrufuyla ilgili.

Diğer bir soru, talep tahminlerini yaparken nasıl bir sanayi düşündüğümüzle

ilgiliydi. Tabii bu bizim konumuz değil, nasıl bir sanayi modeli düşünüyor konusunda biz çalışmıyoruz. Bu, Sanayi Bakanlığı'yla DPT'nin kendi aralarında yaptığı bir çalışma. Biz, onların datalarını alarak bunu modele koyuyoruz.

Kullanılan modellerle ilgili bir soru vardı, bu çok teknik bir soru, biz şu anda MAED ve WASP kullanıyoruz, ama APK Kurul Başkanımız burada, isterseniz bahsettiğiniz modellerle ilgili size bilgi versin.

EMİNE AYBAR - Evet, MAED ve WASP modelleri 15 yıldır Enerji Bakanlığı ve TEAŞ olarak kullandığımız modeller. Bunun yanında iki yıldan beri Enerji Bakanlığı Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı ve Argon Laboratuvarlarıyla Dünya Bankası desteğinde modeller konusunda yeni bir projeye başladı. ENPEP adı altında genel bir model var ve bu model daha çok çevresel etkileri modele entegre etme amacını taşıyor. ENPEP'in bünyesinde INPET ve Balans modelleri var, bu INPET daha çok santrallarımızda çevresel etkileri inceleyen bir model. Balans modeli de denge modeli, tamamen Enerji Bakanlığı'nun sorumluluğunda yürütülüyor. Hem teknoloji, hem çevre bizim planlama sürecimize entegre edilmiş olacak. Bu modellerin şu anda denemeleri yapılıyor, daha henüz çalışmaların sonuçları alınıp da plan uygulamasına geçilmiş değil, ama önümüzde 6 ay veya 1 yıllık dönemde bunları uygulamaya koymayı hedefliyoruz, kısaca böyle.

HALDUN DANIŞMAN (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı) - Diğer bir soru, doğalgaz nasıl gelecek şeklindeydi. Yani, boru hatları hangi modelle yapılacak? Tabii bu doğalgaz hatlarıyla ilgili Türkiye içerisindeki bizim sorumluluğumuzda olan bölümler. İran'dan ve ileride Türkmenistan'dan gelecek gazla ilgili olarak, İran hududundan Erzurum'a ve Erzurum'dan Ankara'ya kadar olan bölüm BOTAŞ tarafından anahtar teslimi yaptırılıyor. Mavi Akım'da gaz Samsun'a kadar gelecek, Samsun-Ankara arası gene BOTAŞ tarafından anahtar teslimi yaptırılacak. Türkmen gazı da bu konuda gelişmeler olup hududa kadar gelirse, hudut-Ankara arasını bugünkü şartlarda BOTAŞ'ın yaptırması söz konusu. Tabii ileride bir değişiklik olmaz ise.

Nükleer santral niye yapılıyor? Nükleer santralda farklı bir yakıt kullanıyorsunuz, daha önce de konuşmamda bahsetmiştim yakıt çeşitliliği de önemli. Bunun için nükleer santral düşünülmüş. Nükleer santral yapmazsanız ne olur? Nükleer santral yapmazsanız o kadar güçte başka santrallar yapmak mecburiyetindesiniz, bu ithal kömür de olabilir, doğalgaz da olabilir. Hidrolik potansiyeliniz limitli olduğu için hidrolik ilave olabilir demiyorum ama sonuçta o zaman gaza bağımlılığınız biraz daha artar veyahut ithal kömüre bağımlılığınız biraz daha artar. Zaten planın içerisinde ithal kömüre, doğalgaza dayalı santrallar da var, fuel-oil santralları da var, belki yerine o kadarlık fuel-oil santral yaparsınız

ama çok ciddi bir kapasiteden bahsediyoruz. Bu arada şunu da söyleyeyim, nükleer santral yapmaya devam eden ülkeler Kore, Japonya, Çin gibi enerji talebi bizim gibi hızlı artan ülkeler. Diğer ülkelerde böyle bir yüksek enerji talep artışı yok. Yani, bana göre Fransa'da bizdeki gibi bir talep artışı olsaydı Fransa nükleer santraller yapmaya devam ederdi, zaten yüzde 78'i nükleer santraldan karşılıyor ve ihracatını da buradan yapıyor.

SITKI ÇİĞDEM - Bakanlık tüketime yönelik olarak 2020, 2010 yıllarına senaryo yapıyor ya, buradaki en büyük tüketici sanayi. Bu sanayi kesimini nasıl kurgulayarak...

HALDUN DANIŞMAN (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı) - Ona cevap verdim, yani bu bizim konumuz değil, Sanayi Bakanlığı'yla DPT'nin arasındaki bir konu. Nasıl bir sanayi planlanıyor, onun datalarını biz girdi olarak buraya koyuyoruz. Sanayi ile ilgili alınan dataları soruyorsanız, spesifik enerji tüketimleri, çelik üretim projeksiyonlar, imalat sektörü faydalı enerji talebi, toplu ısıtma sistemleri, sanayide elektrik kojenerasyon penetrasyonu gibi birtakım datalar alınıyor ve bunlar kullanılıyor.

Yazılı olarak, "İşletme hakkını devrettiğiniz şirketlerden kayıpları düşürme taahhüdü aldığımızı söylediniz, bunu yerine getirmezlerse ne tür yaptırımlar var?" sorusu var. Kontratta şöyle bir şey var, eğer taahhüt edilen kayıp kaçak rakamına inilememişse aradaki fark şirketten alınıyor. Diyelim ki 100 birim verdiniz, kayıp kaçak da 10 olmalıydı, şirketle hesaplaşma 90 üzerinden yapılıyor. Eğer şirket bu kayıp kaçağı 10 indirmemiş de 5 indirmişse aradaki 5'lik farkı cebinden ödemek mecburiyetinde.

"Bir de şimdiye kadar bu taahhütleri yerine getiren şirketler var mı?". Bu yeni modeldeki bir taahhüt. Bu yeni ihaleye çıktığımız ve taahhütlerini aldığımız kontratlarla ilgili. Henüz işletme devri yapmadığımız için bu bölgelerde böyle bir uygulama henüz yok.

BAŞKAN - Bir soru daha geldi, onu da cevaplar mısınız?

HALDUN DANIŞMAN (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı) - Soru şöyle. Bilindiği üzere BOT, BO, otoprodüktör ve işletme hakkı devri sistemleriyle işletmeye geçmiş veya geçecek santraller var. Bu şirketlerle değişik sent/kilowattsaat bazında en az 20 yıllık ve her bir yılki değeri, hatta ilk 10 yıl yatırımın geri ödenmesi vesaire gibi nedenlerle oldukça yüksek olan ve en önemlisi alım garantisi almış olan şirketlerle kurulması düşünülen havuz sisteminde hedeflenen enerji borsası, rekabet nasıl sağlanacak? Bir hukuk devleti olduğumuza ve de uluslararası tahkimi de kabul edince bu sağlanamayacaktır gibi bir görüş var; Selma Öztürk, TEAŞ.

Burada şunu ayırt etmek lazım. Birincisi; mevcut yürüyen projeler var. İki, sözleşmeleri henüz tamamlanmamış görüşmeleri devam eden projeler var. Bir de ileride yapılacak projeler var. İleride yapılacak projeler için Elektrik Piyasası Kanunu da çıktıktan sonra verilecek garantiler, verilecek taahhütler sınırlı olacak. Dolayısıyla yeni projeler için bu mümkün. Şu anda işletmede olan projeler için burada konuşulan karşılıklı olarak kontratı yeniden gözden geçirme. Tabii bunun yapılabilmesi için her iki tarafın da rıza göstermesi lazım, aksi takdirde böyle bir şey mümkün değil. Ama, her iki taraf da rıza gösteriyorsa, yani üretici şirket "Benim belli bir miktar enerji satışı serbest bırakın, bunu kendim doğrudan doğruya tüketiciye, büyük tüketiciye veyahut dağıtım şirketine veyahut toptan satıcıya satayım" diyorsa böyle bir imkan söz konusu olacak.

BAŞKAN - Zaman açısından benim sorumdan vazgeçtim.

Şimdi sıra Sayın Ali Yiğit'de, buyurun Sayın Ali Yiğit.

ALİ YİĞİT (Elektrik Mühendisleri Odası Yönetim Kurulu Başkanı) - Nasıl bir sanayi modeli hedefleniyor denirse, ben kurgulamamda bunu söylemişim. Az enerji tüketen bir sanayileşme modelini esas alarak enerji projeksiyonumuzu yaptık.

Hidrolik potansiyel konusunda 1960'larda da 60 milyar kilowattsaat/yıl olduğu söyleniyordu. Bu yıllar itibarıyla artıyor, biliyorum ki 10 yıl sonra bizim söylediğimiz noktaya gelinecek.

Uluslararası projelerde çalıştınız mı? Evet, çok uluslararası projede çalıştım, ama bu soruyu çok düzensiz bulduğumu da özellikle ifade etmek istiyorum. Enerji üzerine bir tartışmada finansman sorunu parametrelerden bir tanesidir, elektrik ise son derece önemli bir konudur. "Uluslararası projede çalışmayanlar bunun üzerine konuşamaz" gibi bir söylemi başka bir yerde söylemeyin lütfen.

BAŞKAN - Sayın Yiğit, kabul etmediğimiz soruyu cevaplandırmayın lütfen.

ALİ YİĞİT (Elektrik Mühendisleri Odası Yönetim Kurulu Başkanı) - Enerjide kriz mi var, yönetim krizi mi var? Enerjide yönetim krizi var.

Danıştay fiyat konusunda ATAM ve ESSEL'e onay verdi deniliyor. Danıştay denetimine gitmemiştir.

Bir diğer soru; "Avrupa Birliği'ne gireceğiz derken Avrupa'nın hukukunu kabul etmeyelim mi?" Avrupa'nın hukukuyla uluslararası tahkim aynı değil, uluslararası tahkim bir mahkemeye dayalı yazılı bir yargılama ya da herhangi bir hukuk sistemi değil, bunların ikisini bildiğinizi düşünüyorum Sayın Varlıel. Böyle bir soru sordunuz bize. Dediniz ki

"Çin yıllık 40 milyar dolar yabancı sermaye alıyor." Çin uluslararası tahkimi kabul etmediği gibi yabancı sermaye girişinde de yüzde 51 yerli ortaklık arıyor. Dolayısıyla uluslararası tahkimi uygulanınca sermaye yağacak gibi bir şey doğru değil.

Bütün uluslararası enerji maliyeti hesaplamalarında, ilk yatırım maliyeti enerjinin satış fiyatına yansıtılmaz, hiçbir şekilde yansıtılmaz. Enerjinin satış fiyatında bir tek belirleyici vardır; marjinal maliyet, artı iletim maliyetleri, artı dağıtım maliyetleridir. Bütün dünya böyle bir uygulamayı yapar, ben kredimi geriye ödeyeceğim,

"Kamu hizmeti nedir bilen var mı?" diye sorulmuştu, onu da söyleyeyim. Kamu hizmeti devlet ya da diğer kamu tüzel kişiler tarafından ya da bunların gözetim ve denetimleri altında genel ve ortak gereksinimleri karşılamak, kamu yararı ya da çıkarını sağlamak için yapılan ve topluma sunulmuş bulunan sürekli ve düzenli etkinliklerdir. Bu etkinlikler yasayla belirlenemez. Yani, neyin kamu hizmeti olduğu, neyin kamu hizmeti olmadığını bundan sonra bunu değiştirelim demekle değiştiremezsiniz. Bu hizmeti de kimin verdiği, onun kamu hizmeti olup olmadığı anlayışını değiştirmez. Kamu hizmetlerinde esas olan hizmetin sağlanmasıdır, ticari kârlılık değildir.

BAŞKAN - Son söz İlder Ertuğrul'a.

İLTER ERTUĞRUL (KİGEM Temsilcisi) - Saba Soytekin'e teşekkür ederim, zaten Sayın Derman'ın sorusuna cevabı kendisi verdi. Ben kurumların veya kişilerin abartılmasından yana değilim ama devlet bir kurumdur ve kurumlar önemlidir. Ben Danıştay derken, biraz da kısaca geçerken şunu kastediyorum. Bir hizmetin kamu hizmeti olması ve kamu hukukuna tabi olmasıyla, özel hukuka tabi olması arasındaki temel fark şudur. Ben hizmetten yararlanan bir yurttaş olarak sizin herhangi bir şirketle imzaladığınız bir elektrik satış anlaşmasına, bir imtiyaz sözleşmesine iptal davası açabilirim, o kamu hukukunda kaldığı sürece. Ama siz bunu özel hukuka tabi kılarırsanız -zaten bunun tahkime tabi olması özel hukuk alanına alınması demektir- ben bir tüketici olarak sadece uğradığım zararın tazminini isteyebilirim, en temel fark budur. Danıştay sizin lehinize karar verir, Danıştay benim lehime karar verebilir, mesele bu değil. Danıştay kimin hakkını daha iyi koruyor da mesele değil. Mesele, bu bir kamu hukuku müessesesidir ve hep öyle kalmak zorundadır. Ha, bunun arkasında ne yatıyor? İsterseniz bunu bunu açık konuşalım ve tercihlerimizi belirleyelim, biraz maç gibi de oldu, sorular da yarı yarıya, yani maç berabere bitmesin herkesin tarafı belli olsun.

Mesele şudur; elektrik bir kamu hizmetiye, sağlık bir kamu hizmetiye, eğitim bir kamu hizmetiye bundan yararlananlar da yurttaşsa o bir sosyal devlet demektir. Ama,

siz elektriği bugün kamu hizmetinden çıkarırsınız, yarın eğitimi çıkarırsınız, sağlığı çıkarırsınız, sizin devletinizde yurttaş yok, müşteri var demektir. Herkes parası kadar alsın, parası olmayan ölsün demektir. Sizin tercihiniz bu ise, size hayatta başarılar dilemekten başka bir çarem yok. Ama ben öyle bir devlet istemiyorum ve devleti yönetenler bugün öyle bir tercih yapsalar bile ben ona karşı mücadele ediyorum, bu insanların hakkını aramaya çalışıyorum, kişisel bir çaba olsa bile.

Ali Yiğit değindiği için o konuda bir şey söylemeyeceğim ama temiz devlet, kirli devlet konusunda kendi yaşadığım bir örneği aktararak bitiriyorum Sayın Başkan. 3996 Sayılı Yap-İşlet-Devret Kanunu çıktığı zaman bir de bunun uygulama esaslarına dair bir Bakanlar Kurulu Kararı çıkması gerekiyordu. Sayın Soysal o zaman Dışişleri Bakanıydı, gelen kararnamelerden sorumlu adam da bendim. 3996'yı yürürlüğe sokacak usul ve esaslar geldi, hemen imzalanmayacağı için "Bir fotokopisini bırakın, diğer bakanları dolaşsın" dedim. Bir hafta sonra bir daha geldi, bir hafta sonra bir daha geldi. Gelen üç Bakanlar Kurulu kararı değişti, bir bakandan bir başka bakana giderken Bakanlar Kurulu Kararı değişiyordu. En son Sayın Karayalçın ve Sayın Çiller imzalamış olarak gelmişti. Her seferinde o Bakanlar Kurulu kararının değişik olması üzerine Sayın Soysal sanki kapris yapıyormuş falan gibi algılandı. Biz DPT'de bir toplantı yaptık, Aykon Doğan yönetti toplantıyı, yanında Hazine Müsteşarı vardı, DPT Müsteşarı vardı, o zaman Hazine Dış Ticaret birleşti. Herkes sanıyor ki kapris yapıyor. "Sayın Doğan" dedim, "bakın okuyorum", "Madde 11 burada böyle, Madde 11 burada böyle, Madde 11 burada böyle." "Ne" dedi, sonra Özfırat'a döndü "Bundan sonra atacağım bütün imzalarından sorumlu sensin" dedi. Bu devlete dair kirli, temiz konusunda bir şey söylemek istemiyorum. Yalnız yap-işlet-devretin nasıl çıkarılara hizmet ettiğini ve arkasında nasıl çıkarılar döndüğünü, birtakım devlet memurlarının bu çıkarılara nasıl aracı olduğunu ve bir bakanlıktan bir bakanlığa giderken Bakanlar Kurulu kararının değiştiğini bilgilerinize arz ediyorum.

BAŞKAN - Değerli meslektaşlarım, değerli katılımcılar; üç gündür süren Enerji Sempozyumu yaklaşık 5 saattir süren bu nitelikli panellerle sonuçlandırmış bulunuyoruz. Bir yıl önce yapılan bir Enerji Şurası vardı biliyorsunuz, orada tek sesler vardı ama biz bütün sesleri, yani enerji alanında olabilecek bütün ilgili örgütleri, ilgili kuruluşları çağırarak, özgürce tartışarak böyle bir tartışma ortamını, yaratmaya, enerji alanındaki bütün sorunları masaya dökerek bir şeyler yapmaya çalıştık.

Sayın Cumhurbaşkanımız açılıшта "Bunun sonuçlarını bana iletin, takipçisi olacağım" dedi. Biz bütün bu sonuçları, yani bu tartışmaların hepsini Sayın

Cumhurbaşkanımıza iletceğiz, bütün devlet ilgililerine iletceğiz, takip edeceğiz ama ne kadar ilgilenecekler onu da sizler göreceksiniz.

Değerli konuklar, bu sempozyuma başından beri destek veren, katılan, panelist, konuşmacı, konuk, katılımcı, herkese Sempozyum Yürütme Kurulu adına, Türk Mühendis Mimar Odaları Birliği adına, Elektrik Mühendisleri Odası adına teşekkür ediyoruz. Hepinize sağlıklı, mutlu günler diliyoruz.

Teşekkür ederiz.

